

REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL NECESITĂȚILOR DE MODERNIZARE
ȘI DEZVOLTARE SUB IMPACTUL NEGATIV AL CRIZEI DE PANDEMIE COVID-19

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

**REPUBLICA MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL NECESITĂȚILOR
DE MODERNIZARE ȘI DEZVOLTARE
SUB IMPACTUL NEGATIV
AL CRIZEI DE PANDEMIE COVID-19**

MATERIALELE CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE
CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ
DIN 25 MAI 2021

Chișinău • 2021

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

REPUBLICA MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL NECESITĂȚILOR
DE MODERNIZARE ȘI DEZVOLTARE
SUB IMPACTUL NEGATIV
AL CRIZEI DE PANDEMIE COVID-19

**Materialele conferinței științifice
cu participare internațională din 25 mai 2021**

Chișinău • 2021

Culegerea de materiale este recomandată pentru publicare
de către Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice

Lucrarea este elaborată în baza rapoartelor științifice prezentate la conferința științifică cu participare internațională „Soluții și recomandări pentru factorii de decizie din instituțiile puterii de stat din Republica Moldova de soluționare a crizei cauzate de pandemia COVID-19” (Chișinău, 25 mai 2021) din cadrul proiectului (expresiei de interes) 20.70086.13/COV Atenuarea impactului negativ al pandemiei de COVID-19 asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova (director de proiect: doctor habilitat în științe politice Serghei Sprincean).

Coordonator: Victor JUC, *doctor habilitat în științe politice*

Redactor: Tamara Osmochescu

Procesare computerizată: Elena Curmei

Copertă: Vitalie Leca

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

„Republica Moldova în contextul necesităților de modernizare și dezvoltare sub impactul negativ al crizei de pandemie COVID-19”, conferință științifică cu participare internațională (2021; Chișinău). Republica Moldova în contextul necesităților de modernizare și dezvoltare sub impactul negativ al crizei de pandemie COVID-19: Materialele conferinței științifice cu participare internațională din 25 mai 2021 / coordonator: Victor Juc. – Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2021 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”). – 244 p.: diagr., tab.

Antetit.: Min. Educației, Culturii și Cercet. al Rep. Moldova, Inst. de Cercet. Juridice, Politice și Sociologice. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Cuprins paral.: lb. rom., engl. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art.

ISBN 978-9975-157-73-5.

[316.42+323(478)]:616-036.21(082)=135.1=111=161.1

R 46

Cuprins

Victor JUC. Cuvânt înainte	5
Ion RUSANDU. Vladimir STERPU. Realitățile politice și pandemia COVID-19: analiză și prognoze ..	7
Pantelimon VARZARI. Consolidarea sistemului de guvernare a statului Republica Moldova – cheia reușitei pentru depășirea crizei pandemice	28
Ion MOCANU. Inegalitățile sociale în perioada pandemiei COVID-19 și încrederea în instituții a cetățenilor Republicii Moldova	58
Serghei SPRINCEAN. Impactul pandemic al maladiei COVID-19 asupra calității guvernării prin prisma asigurării securității umane	82
Marica DUMITRAȘCO. Aspectele critice ale securității sănătății în Republica Moldova în contextul pandemiei COVID-19	117
Galina ROGOVAIA. Духовно-моральный аспект кризисных условий пандемии COVID-19	138
Veaceslav UNGUREANU. Periodizarea fenomenului COVID-19 din perspectiva asigurării sustenabilității instituționale a cooperării cu Alianța Nord-Atlantică și necesității consolidării sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova	188
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	235

Contents

Victor JUC. Foreword	5
Ion RUSANDU. Vladimir STERPU. Political realities and the COVID-19 pandemic: analysis and prognoses	7
Pantelimon VARZARI. Consolidation of the government system of the state of the Republic of Moldova – the key to success in overcoming the pandemic crisis.....	28
Ion MOCANU. Social inequalities during the COVID-19 pandemic and the institutions trust of the citizens of the Republic of Moldova	58
Serghei SPRINCEAN. The pandemic impact of COVID-19 disease on quality of government for ensuring human security	82
Marica DUMITRAȘCO. Critical aspects of health security of the Republic of Moldova in the context of the COVID-19 pandemic	117
Galina ROGOVAIA. Spiritual and moral aspect of the crisis conditions of COVID-19 ..	138
Veaceslav UNGUREANU. The periodization of the COVID-19 phenomenon in the light of ensuring institutional sustainability of the cooperation with the North Atlantic Alliance and the need to strengthen the national defence and security system of the Republic of Moldova	188
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	235

Cuvânt înainte

Republica Moldova traversează o criză multidimensională profundă, iar pandemia de coronavirus de tip nou nu a făcut decât s-o accentueze în mod substanțial. Este absolut cert că se impune o schimbare, exprimată prin reedificare și modernizare instituțională, consolidarea capacităților de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat reprezentând o prioritate stringentă în agenda de reforme. Modernizarea prin dezvoltare, democratizare și europeanizare solicită un alt tip de management și angajament instituțional, readucând în fapt și prin fapte încrederea în autorități, în special în autoritatea statului.

Elitele conducătoare trebuie să înțeleagă și să conștientizeze că suportul cetățenilor este relativ limitat în timp (2-3 cicluri electorale), iar neîncrederea politică de partid se exprimă și se manifestă la nivel general, de stat, mai ales în condițiile prezenței numeroaselor alternative. Epidemia de coronavirus a contribuit esențial la schimbarea opțiunilor oamenilor, solicitând acțiuni prompte și comunicare eficientă. Prin urmare, aspirațiile către schimbare s-au accentuat, în calitate de catalizator figurând dorința firească de a trăi într-un stat democratic și european, înlăturând corupția și justiția selectivă, politizarea și oligarhizarea instituțiilor de stat.

Funcționalitatea instituțională eficientă se dovedește a fi în măsură să contribuie în mod determinant la apropierea europeană a Republicii Moldova, facilitând dialogul și schimbând atitudinea partenerilor de dezvoltare. Subliniem că apropierea europeană a Republicii Moldova este o acțiune nu de politică externă, ci de politică internă și presupune mobilizarea energiilor social-politice pentru modernizare, în caz contrar tranziția va mai continua mult

timp, fără să obținem rezultate fezabile și notabile. Incontestabil este că Republica Moldova se confruntă cu necesitatea stringentă de modernizare și reformă democratică, așteptările, pentru a căta oară, fiind mari.

Prezenta lucrare este elaborată în baza rapoartelor și comunicărilor științifice prezentate de membrii expresiei de interes la conferința științifică națională cu participare internațională „Soluții și recomandări pentru factorii de decizie din instituțiile puterii de stat din Republica Moldova de soluționare a crizei cauzate de pandemia de COVID-19” din cadrul Proiectului 20.70086.13/COV Atenuarea impactului negativ al pandemiei de COVID-19 asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova.

Victor Juc,
doctor habilitat în științe politice,
coordonator al ediției

REALITĂȚILE POLITICE ȘI PANDEMIA COVID-19: ANALIZĂ ȘI PROGNOZE

POLITICAL REALITIES AND THE COVID-19 PANDEMIC: ANALYSIS AND PROGNOSSES

Ion RUSANDU,
*doctor în filozofie, cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Vladimir STERPU,
*doctor în științe politice, cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Summary

The article analyzes the political realities in the context of COVID-19 pandemics offering prognoses for the future parliamentary elections as well as the interpretation of the existing expectations of the election results provided by the major political actors in the Republic of Moldova including political leaders of parties, analytical companies and other institutions. It also, presents an assessment of COVID-19 crisis management by the changing governments in the country by highlighting the current situation of the sanitary crisis. The methodology of the paper is based on data analysis methods of exact prognoses and factological synthesis of the domestic and external political relations between political parties and opposition, foreign intervention and simple people's needs.

Pandemia COVID-19, impactul său asupra societății și relațiilor internaționale a demonstrat cu prisosință faptul că totul în această lume se află într-o interdependență permanentă, fragilă, care poate să se dezechilibreze într-o perioadă scurtă, iar pentru recuperarea pierderilor de ordin social, economic, politic vor fi necesare decenii.

Una dintre consecințele majore pentru toți și fiecare persoană în parte a devenit teama privind viitorul, pătrunsă de indeterminismul existențial. În acest context ne reamintim despre analiza fenomenului Angoasei efectuată de către filosofi existențialiști, mai cu seamă de către Martin Heidegger[1].

Republica Moldova nu a fost ocolită de pandemia COVID-19, fiind afectată în aceeași măsură ca și restul țărilor mici și sărace. Situația reală din țară a economiei însoțită de criza politico-instituțională și-a pus amprenta pe ceea ce privește cum a fost gestionată criza sanitară de către guvernare în primele luni ale răspândirii coronavirusului, fapt grăitor fiind numărul de persoane infectate de molimă și decesele survenite în urma ei. Gestionarea, fiind pe departe de a fi înalt apreciată, a evocat critici dure din partea opoziției politice.

Vom menționa că în anul 2020, în condițiile crizei sanitare s-au desfășurat alegerile prezidențiale, iar în iulie 2021 scrutinul prezidențial va fi urmat de alegerile parlamentare anticipate. Într-un studiu recent, analistul politic Igor Boțan a analizat faptul cum s-au desfășurat alegerile prezidențiale din 2020 în condițiile pandemiei COVID-19 și care este prognoza pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021[2]. Noi, la rândul nostru, am menționat anterior că alegerile desfășurate în circumscripția nr. 38 din or. Hîncești s-a desfășurat cu participarea tuturor partidelor principale în condițiile pandemiei COVID-19, care ar fi trebuit evitate.

În lunile aprilie – mai 2021 s-a constatat o scădere a contaminărilor cu virusul SARS-CoV-2. Astfel, după efectuarea a 4575 de teste au fost confirmate doar 27 de cazuri de COVID-19. La data de 27 mai 2021, conform datelor oficiale, 247135 de persoane au fost tratate de COVID-19, în spitale fiind internați 581 de pacienți, dintre care 98 erau în stare extrem de gravă, iar 17 intubați. Alte 1140 de persoane se tratau la domiciliu.

Trebuie de menționat că începutul crizei sanitare a luat prin surprindere autoritățile statale. Din această cauză, depășirea crizei epidemiologice s-a efectuat, în opinia noastră, prin metoda cea mai costisitoare – metoda încercărilor și erorilor, care în ultimă instanță a dus la irosirea timpului, ca urmare fiind puse în pericol viețile cetățenilor.

În unele țări, de exemplu Taiwan, statul a folosit tehnologiile avansate pentru a depista și monitoriza cetățenii infectați cu coronavirus, pentru a-i testa și ulterior a-i izola, inclusiv și pe toți cei cu care au contactat anterior, iar cei neinfecțați și-au continuat activitățile în mod obișnuit. Ca urmare a măsurilor întreprinse în Taiwan, unde populația este de 24 de milioane, au fost înregistrate doar 7 decese.

După demisia Guvernului Chicu în decembrie 2020 a urmat un șir de evenimente care arată o disfuncționalitate a instituțiilor statale. Este vorba despre majorarea prețurilor la pâine, carburanți, probleme legate de exportul grâului ș.a. În toate cazurile guvernarea a reacționat nu atât de prompt cum impunea situația, ci destul de tardiv, invocând explicații departe de a fi plauzibile. În acest sens este semnificativă reacția Ministrului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului, Ion Perju, care s-a limitat doar la o constatare a scumpirilor operate de unii producători de produse de panificație. [3]

Privite în ansamblu, realitățile din țară, gestionarea produselor de ordin economic, social și sanitar, denotă de fapt nivelul capacităților de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat și a autorităților administrației publice locale. În literatura de specialitate există mai multe abordări privind descrierea fenomenului instabilității politice. Într-un caz, descrierea instabilității politice este legată de posibilele căderi de guverne, prăbușirea instituțiilor politice ș.a., iar alte abordări se axează pe aspectul violenței poli-

tice, care include răscoale, revoluții, violențe stradale masive etc. Istoricul britanic Sir John Harold Plumb definea instabilitatea politică ca fiind un fenomen ce include conspirații, comploturi, revoluții și războaie civile, care au marcat istoria majorității societăților din Europa de Vest în perioada modernă[4]. Instabilitatea politică cuprinde în conținutul său astfel de momente critice pentru sistemul politic precum crize politice instituționale, în cazul Republicii Moldova – dizolvarea Parlamentului și proteste masive ale cetățenilor. În ambele cazuri, evenimentele sunt îndreptate, fără îndoială, împotriva guvernării.

Considerăm că schimbarea elitelor, îndeosebi a celor despre care, dacă folosim o sintagmă deja proverbială, putem spune că asupra lor planează o bănuială rezonabilă, cel puțin în cazul furtului miliardului, ar duce la un progres în depășirea crizelor permanente și la consolidarea societății. Această schimbare se poate realiza în mod democratic prin intermediul alegerilor libere și transparente. În acest context crește considerabil rolul alegerilor parlamentare anticipate, precedate de cele prezidențiale din 2020, care au arătat clar că cetățenii doresc schimbări în domeniile sensibile precum lupta împotriva corupției, creșterea nivelului de trai, diminuarea sărăciei ș.a.

Analizând evenimentele politice care se desfășoară în fostele republici sovietice, putem constata că realitățile politice din Republica Moldova sunt similare celor din Armenia, Georgia, Kârgâzstan în ceea ce privește confruntarea lor cu crize identice de ordin politico-constituțional. Ca exemplu elocvent vom menționa faptul că Nicola Pașinean nu a fost ales în calitate de prim-ministru al Armeniei nici din cea de-a doua votare din 10 mai 2021 în cadrul Parlamentului, astfel, stabilindu-se data alegerilor parlamentare pe 20 iunie 2021. Aici vom remarca următorul moment: este vorba

despre timpul politic. Prin comparație putem observa marea deosebire dintre atitudinea clasei politice din Armenia cu a celei din Republica Moldova, unde timpul pentru declanșarea alegerilor este mult mai mare, ceea ce duce în ultimă instanță la trăgănarea rezolvării situațiilor curente. În această ordine de idei vom menționa rolul catalizator al crizelor date în discreditarea sistemului politic, decelerarea dezvoltării durabile a societății, ruina sistemului socioeconomic și compromiterea posibilităților statului în asigurarea unei vieți decente în viitorul apropiat.

Teoretic vorbind, în alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 pot participa 53 de partide și organizații social-politice. Există un fenomen în spațiul politic ce ține de partidele existente în Republica Moldova, care prezintă interes, pe când o bună parte dintre formațiuni politice sunt inactive și nu participă ani la rând la alegeri, fiind doar înregistrate la Agenția Servicii Publice, în același timp apar noi partide, iar unele din ele sunt înscrise și în cursa electorală din 11 iulie 2021. Astfel, în ultimul timp s-au constituit: Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei (președinte – Ion Chicu), Partidul Puterea Poporului (președinte – Ruslan Codreanu), Partidul Schimbării (președinte – Ștefan Gligor) ș.a.

Odată cu dizolvarea Parlamentului, opoziția politică și guvernarea și-au schimbat spațiul de confruntare. În acest moment confruntarea lor a căpătat conotații electorale, ținta finală fiind obținerea numărului de mandate pentru a fi în stare să formeze o majoritate parlamentară în viitorul Parlament. Conform unui studiu recent, realizat de către expertul Veaceslav Ioniță, la urne se vor prezenta 1590 mii de alegători care vor constitui mai mult de 67% din numărul total de alegători. Conform expertului, 88 de mandate din cele 101 vor fi decise de alegătorii din țară, 11 mandate vor avea suportul votanților din diasporă, iar 2 mandate vor avea suportul

celor din regiunea transnistreană. Rezumând cele expuse în studiul său, expertul concludă: „În 2021, pentru prima dată în istoria alegerilor din Moldova, cum va arăta majoritatea de la guvernare va fi decisă de alegătorii aflați peste hotarele țării.”[5]

Una dintre marile surprize ale alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 îl constituie faptul creării Blocului Electoral PCRM-PSRM, ce poate produce anumite consecințe care vor avea un impact major în cazul în care acest bloc va reuși să obțină un număr mai mare de 40% din voturile alegătorilor prezenți la alegeri și cu o posibilă alianță pentru crearea majorității parlamentare împreună cu Partidul Politic „Șor”. De ce s-a constituit foarte rapid Blocul electoral PCRM-PSRM? În afară de scopul țintă al ambelor partide de stânga de a accede în Parlament în urma scrutinului, adică interesul politic comun, trebuie de menționat că între aceste părți există tot atâtea deosebiri ca și deosebirea dintre turburelul din „zaibăr” la doi vecini din sudul Moldovei. PCRM și PSRM au aceleași viziuni despre limbă și istoria neamului, față de NATO și Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană și orientarea comună spre Uniunea Euroasiatică etc.

Constituirea Blocului Electoral PCRM-PSRM are conotații atât pe plan intern, cât și pe cel extern. Astfel, este un semnal pentru electoratul din stânga al eșichierului politic, care anunță revenirea lui Vladimir Voronin, căruia în ultima perioadă i se făcuse o reclamă ca fiind cel mai bun președinte, care ar fi avut cele mai bune performanțe și, deci, va reuși iarăși să facă „ordine” în țară, totodată distrăgând atenția de la imaginea negativă pe care au lăsat-o socialiștii în percepția alegătorilor, mai ales liderul lor Igor Dodon.

Pe plan extern, Rusia, în opinia noastră, ar fi acceptat revenirea „fiului răătăcitor” Vladimir Voronin, dat fiind faptul că Președintele Rusiei, Vladimir Putin, l-a felicitat pe ex-Președintele Vladimir Voronin cu

ocazia zilei de naștere, dând astfel un semnal alegătorilor proruși că Blocul Electoral PCRM-PSRM este preferatul Kremlinului, care pare îngrijorat de faptul că PAS, practic în toate sondajele, este peste PSRM. Scoaterea în evidență a ex-Președintelui comunist Vladimir Voronin în cadrul Blocului Electoral PCRM-PSRM se datorează faptului că popularitatea actualului Președinte Maia Sandu este mai mare decât cea a ex-Președintelui socialist Igor Dodon, realitate care nici pe departe nu contribuie la o imagine atractivă pentru alegători. Astfel, conform sondajului realizat de Institutul Republican Internațional din 21 aprilie 2021, Maia Sandu se bucură de sprijinul a 41% din populație, pe când Igor Dodon are doar 19%.

În pofida faptului declarării inoportunității abordării în perioada electorală a temelor cu tentă geopolitică, partidele și formațiunile politice nu vor evita în discursurile lor această temă, fiindcă în societate există, pe de o parte, o orientare a populației orientată către Rusia, motivată etnic și nostalgic, iar pe de altă parte, există partide și formațiuni politice care promovează deschis ideea colaborării strategice cu Rusia, fără de care nu ar fi posibilă dezvoltarea țării, deoarece în Rusia există o piață de desfacere foarte largă pentru produsele și mărfurile moldovenești. Aici vom menționa doar că în prezent, conform datelor statistice oficiale, 67% din producția anului 2020 a fost îndreptată spre Uniunea Europeană.

Agenda electorală a Blocului PCRM-PSRM este axată pe critica exclusivă a PAS, fără mari „înțepături” împotriva celor de pe eșichierul centru-stânga, cum ar fi Blocul Electoral al lui Renato Usatîi. În afară de scopul firesc al Blocului Electoral PCRM-PSRM, de a obține cât mai multe mandate de deputat, criticând PAS și totodată forțele proeuropene și unioniste, blocul comuniștilor și socialiștilor, punând în prim-plan aspectul extern prorus și antieuropean, distrag astfel atenția cetățenilor de la problemele reale

ale țării – corupția și sărăcia. Igor Dodon, liderul PSRM, consideră, de exemplu, că semnarea recentă a Memorandumului privind cooperarea în domeniul integrării europene între Republica Moldova, Georgia și Ucraina s-a făcut în detrimentul Rusiei fără a estima avantajele de care beneficiază țara în urma semnării acestui document. Deși mesajul Blocului Electoral PCRM-PSRM este destul de simplist – „Să ne apărăm Patria”, acesta va avea priză la o mare parte a electoratului nostalgic după vremurile din trecut, orientat spre integrarea în Uniunea Euroasiatică și, în primul rând, către Rusia.

În opinia noastră, mesajul sociocomuniștilor privind pericolul pierderii suveranității și independenței nu este atât de palpabil în percepția majorității cetățenilor, care, conform tuturor sondajelor, atestă mai degrabă o neîncredere în capacitățile statului de a deveni un sprijin și un protector al drepturilor oamenilor la un trai decent, ce denotă că până în prezent nu s-a cristalizat în înțelesul elementar adecvat esența a ceea ce politologii și juriștii numesc statalitate.

Analizând opinia liderilor de partide și formațiuni politice și datele nenumăratelor sondaje sociologice cu privire la modelele de dezvoltare economică, democratică și socială reprezentate de țările din UE pe de o parte și de Rusia pe de altă parte, nu poate fi ocolită următoarea întrebare: De ce practic o jumătate din populație continuă să prefere modelul de dezvoltare al Rusiei ignorând datele și realitatea din țările UE? În ceea ce privește nivelul de trai, speranța de viață a populației din Occident sunt net superioare celor din Rusia. Astfel, speranța de viață în UE depășește vârsta de 81 de ani, pe când în Rusia aceasta este de 72 de ani. Chiar și în România aceasta constituie 75 de ani, pe când în Moldova în prezent speranța de viață constituie 70 de ani. Aceași situație avem și în cazul mărimii pensiei, unde există un mare decalaj. De exemplu, pensia medie în Rusia este de 196 de dolari SUA (aprox. 15 000 de

ruble), în Republica Moldova aceasta este echivalentă cu 106 dolari SUA (1842 MDL), pe când în România pensia medie este de 348 dolari SUA (1436 RON).

Problema majoră despre care vorbește și fenomenul migrației masive a cetățenilor, mai ales a tinerilor, constă în faptul că oamenii nu vor să mai trăiască în realitatea moldovenească de astăzi. Gravitatea situației în care se află Republica Moldova prezintă prin sine un cerc vicios – o problemă aduce după sine o altă problemă majoră ș.a.m.d. Depășirea situațiilor de criză în care se află Republica Moldova ține de mai mulți factori, însă esențiali ar fi combaterea sărăciei prin dezvoltare economică durabilă, în primul rând renașterea localităților rurale, reforma justiției și combaterea corupției, crearea facilităților pentru revenirea în țară a diasporei ș.a.

Datele sondajelor de opinie ne arată că rata absenței la alegeri va fi considerabilă. Absenteismul alegătorilor arată că practic jumătate din cei înscriși pe liste nu ies la votare, fie aceasta locală, parlamentară sau prezidențială. În afară de carențele obiective ce reies din migrația fluctuantă și permanentă, absenteismul arată că o parte a populației speră la un viitor satisfăcător al țării, cealaltă parte fiind dezamăgită, neimagineându-și un viitor în țară, nu crede în capacitatea guvernării de a asigura un trai decent, în pas cu cel pe care îl au cetățenii din UE. Putem afirma că sărăcia care se lasă asupra populației alimentează creșterea și cruzimea diferitelor crime ce au loc în localitățile țării. Absenteismul este și o reflecție a nivelului de dezvoltare a capitalului uman.

Analizând discursurile analiștilor politici și interpretările datelor sondajelor de opinie privind orientările și aspirațiile populației țării cu privire la perceperea viitorului Republicii Moldova, considerăm că nu este corectă utilizarea sintagmelor „orientare geopolitică”,

„vector geopolitic” când este vorba despre faptul că oamenii își doresc un trai decent fără a fi preocupați de probleme geopolitice. Geopolitica reprezintă studiul influenței geografiei Globului asupra politicii și relațiilor internaționale ale unui stat. Jurnalistul român Adrian Sereș consideră că: „Geopolitica nu are nimic în comun cu politica națiunii și afacerile domestice, precum se crede adesea în presă sau emisiuni talk-show”[6]. Zbigniew Brzezinski afirma clar că geopolitica este o teorie a jocurilor de poziție pe tabla de șah a lumii[7]. Abordarea actuală a temelor de studiu/ cercetare a geopoliticii contemporane este legată de problemele ce se referă la structura politică existentă a lumii, globalizarea și asigurarea menținerii unei parități în plan militar, economic și politic între supraputerile lumii. Prin urmare, geopolitica este un studiu al problemelor teoretice și practice ale politicii mondiale, legităților și tendințelor dezvoltării durabile ale lumii contemporane prin prisma acțiunii/ interacțiunii politicii externe ale statelor lumii.

În contextul celor expuse, considerăm că științific nu este corect să vorbim despre aspirațiile geopolitice ale cetățenilor, temă care este extrem de vehiculată mai cu seamă în perioada electorală, ci este vorba despre aspirațiile existențiale ale populației pentru un trai decent. Avem în față aspirațiile cetățenilor pentru un model de dezvoltare civilizațional reflectat în posibilitatea asigurării proprii și a propriei familii.

Tema prognozelor cu privire la viitoarea structură/ componență a Parlamentului în urma scrutinului parlamentar din 11 iulie 2021, după dizolvarea sa prin semnarea Decretului de către Președintele țării Maia Sandu, a devenit tema zilei atât a analiștilor politici, a caselor de sondaje, dar și a întregii societăți, având în vedere importanța sa pentru viitorul destin al țării. Deci, dacă ar fi să facem o clasificare a subiecților de pronosticuri electorale, vom evidenția

4 grupuri de astfel de actori: 1) casele de sondaje, 2) analiștii politici, jurnaliștii experți în domeniu, 3) partidele politice prin liderii săi și sondajele interne, 4) voxpopuli. Casele de sondaje diferă în sondajele sale prin numărul de partide și formațiuni care vor accede în viitorul Parlament. Astfel, Asociația Sociologilor și Demografilor, în ultimul său sondaj din mai 2021, arată că în noul Parlament vor accede 2 partide – PAS și ȘOR, precum și Blocul Electoral PCRM-PSRM. În opinia noastră, acest sondaj repetă soarta sondajelor anterioare ale asociației prin faptul pronosticurilor greșite.

În ceea ce privește prognozele cu privire la câte mandate pot obține partidele/ formațiunile politice antrenate în alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, putem afirma că ele pot fi atât optimiste, cât și pesimiste, dat fiind faptul numărului mare de indeciși, rămânând necunoscut numărul participanților diasporei la votare[5]. Nu există unanimitate nici în rândurile experților și jurnaliștilor, mai cu seamă în ceea ce privește numărul (%) de mandate de deputați care va fi obținut de către concurenții electorali. Experții prognozează viitoarea componentă în raport cu perspectiva formării unei majorități parlamentare sau a unor alianțe în dependență de faptul care partide și de care orientare (proeuropeană sau prorusă) vor accede în mod cert în viitorul Parlament. Conform opiniilor experților, cele mai bune șanse de a accede în Parlament după PAS și PCRM-PSRM le au Partidul Politic „ȘOR”, Blocul Electoral „Renato Usatîi”, la limită aflându-se PPDA. O surpriză în opinia unor analiști politici poate veni din partea unioniștilor, de la „Alianța pentru Unirea Românilor”, iar Partidului Uniunii Naționale i se prognozează șanse minime. În ceea ce privește liderii partidelor politice, nu putem vorbi despre o prognoză adecvată, dat fiind faptul că pronosticurile lor poartă amprenta propagandistică și manipulative, ca de altfel și sondajele nu arareori sunt supuse

acelorași metehne. În orice caz, liderii campaniei electorale – PAS și PCRМ-PSRM conving alegătorii prin mesajele lor că vor lua fiecare în parte majoritatea mandatelor de deputat. Revenind la experți, analiști politici și jurnaliști din contextul anterior, vom aduce aleatoriu niște pronosticuri care într-o mare măsură contrazic mesajele liderilor de partide. Astfel, jurnalistul Dumitru Ciubașenco consideră că Blocul Electoral PCRМ-PSRM poate obține maxim 30 de mandate de deputați, iar o prognoză reală arată că sociocomuniștii pot avea doar 20-25 de mandate[8]. Iar Vitalie Andrievschi în pronosticul său arată că PCRМ-PSRM va avea susținerea a 30-40% dintre alegători. Analistul politic Corneliu Ciurea nu aduce cifre concrete, dar menționează că „e vorba de un caz în care legile aritmeticii vor fi sfidate, iar efectul cumulativ va fi mai mare decât simpla însumare a voturilor acestor partide (PCRМ, PSRM) de la alte alegeri sau sondaje.”[9] Dacă vom face un mic calcul bazat pe datele ultimelor scrutine, atunci acest bloc electoral va acumula circa 35% din numărul votanților (PSRM ≈ 30%, PCRМ ≈ 4-5%). Jurnalistul Alex Cozer se arată mai pesimist vizavi de optimismul celor care speră că PAS va acumula 57% din numărul votanților. Conform calculelor sale, PAS va acumula circa 37%[10]. Președintele Partidului Schimbării Ștefan Gligor, este mult mai categoric, afirmând că „alegerile anticipate vor fi pierdute în favoarea PSRM și Partidului Politic „Șor”[11].

În afară de sondajele publice, partidele își „croiesc” propriile sondaje. Astfel, conform unui sondaj intern, în viitorul Parlament vor accede următoarele partide și formațiuni politice: PAS – 31%, PCRМ-PSRM – 24%, Platforma DA – 7%, Blocul Electoral „Renato Usatii” – 6%, Partidul Politic „Șor” – 5%. De menționat că sondajul realizat de IRI cu puțin timp mai înainte, de asemenea arată că în Parlament vor trece tot aceste 4 formațiuni, doar că în acel sondaj PSRM figura de unul singur până la constituirea Blocului

Electoral[12]. Dar și celelalte „mari” partide sunt optimiste privitor la accesarea lor în Parlament. Astfel, Pavel Filip, președintele PDM, afirma recent că democrații au măsurările lor „interne și acestea ne oferă convingerea că vom fi în Parlament”. [13] Unii analiști, de exemplu Viorel Cibotaru, consideră că viitorul Parlament va fi cu totul diferit de ceea ce am avut până acum. [14] Prin urmare, în noul Parlament maxim va accede Blocul Electoral „Renato Usatii” și posibil un bloc reprezentat de unioniști, precum și revenirea PCRM după o pauză de 4 ani.

În ceea ce privește accesarea partidelor/ formațiunilor unioniste, majoritatea sondajelor din țară nu le dau șanse mari. În același timp, reprezentanții Alianței pentru Unirea Românilor se arată destul de optimiști. Astfel, Marius Lulea, vicepreședintele AUR România, vorbește de două rezultate posibile, cel pesimist arată că vor avea sprijinul a 10% dintre votanți, iar cel optimist – 20%. [15] Un sondaj realizat recent în România arată că pentru AUR vor vota 65%, iar pentru PAS – 24% dintre moldovenii stabiliți în România. Cel mai recent sondaj dat publicității pe 01.06.2021, realizat de iData, arată că 33% din moldoveni au o părere pozitivă despre participarea AUR la alegerile parlamentare, această formațiune urmând să acumuleze 4,8% din numărul alegătorilor veniți la vot. Pentru celelalte partide iData acordă următoarele pronosticuri: PAS – 39%, BE PCRM-PSRM – 33,4%, PP „Șor” – 10%, BE Renato Usatii – 4,9%, PPDA – 3,5%, PDM – 1,2%.

În prezent asistăm la o competiție a caselor de sondaje, a analiștilor politici care încearcă să anticipeze prin prognoze rezultatele scrutinului parlamentar anticipat. Vom menționa că e mai mare probabilitatea de a câștiga la loterie decât să prevezi deciziile/ hotărârile pe care le iau liderii politici. Ne vom referi doar la două cazuri în acest sens. Primul este legat de investirea Guvernului Igor Grosu. Practic toți analiștii politici afirmă că acest

guvern va fi investit și de către parlamentarii socialiști, pentru a evita alegerile parlamentare anticipate. Însă, Guvernul Igor Grosu nu a fost investit, ceea ce a însemnat o deschidere spre alegerile parlamentare anticipate. Al doilea caz ține de analizele făcute de către analiștii politici până în luna mai 2021 referitoare la numărul de voturi pe care le va lua PSRM și cât va acumula PCRM la alegerile parlamentare anticipate. Surpriza de pe data de 14 mai 2021 pe arena politică din țară a fost constituirea Blocului Electoral PCRM-PSRM. Anterior, cu ocazia alegerilor prezidențiale, Sergiu Mocanu afirma în iulie 2020 că Maia Sandu este conștientă că nu va câștiga alegerile prezidențiale. Urmărind rezultatele sondajelor a mai multor case de sondaje din ultimul timp, putem constata că doar PAS va trece pragul electoral cu certitudine, celelalte partide proeuropene și unioniste cu greu putând spera la faptul accederii în viitorul Parlament, trei dintre ele având mai multe șanse – PPDA, PDM și AUR.

Concluzii

Deși a trecut mai mult de un an și jumătate de la primele atestări ale contaminării cu COVID-19, omenirea încă nu cunoaște multe despre acest virus, inclusiv originea sa nu a fost stabilită cu certitudine, astfel, ca în luna mai 2021 să apară știri cu privire la faptul că acest virus este o făcătură de laborator, după cum declară SUA și Marea Britanie. Nu este clar când se va încheia această pandemie, dat fiind faptul că în unele țări există progrese reale în depășirea crizei epidemiologice, iar în alte colțuri ale lumii se întetesc focarele epidemice, exemplul sonor fiind actualmente India. În acest context este foarte interesantă propunerea Organizației Mondiale a Sănătății de a nu utiliza în continuare noțiunea de „val” în redarea răspândirii coronavirusului.

La mijlocul lunii aprilie, în „The Lancet”, una din cele mai prestigioase publicații în domeniul științifico-medicinal, a fost publicat un articol despre virusul COVID-19, care schimbă multe dintre aspectele deja cunoscute. În acest articol se explică de ce nu au fost eficiente carantinările, purtarea măștilor și mănușilor ș.a. În opinia autorilor, oamenii se îmbolnăvesc nu atât de la tuse sau strănuturi, ci prin faptul că principala modalitate de contaminare este cea aeriană, acest virus fiind un aerosol pe când oamenii respiră permanent[16].

Demisia în decembrie 2021 a Guvernului Chicu a confirmat încă o dată faptul că demisia oricărui guvern, fie cauzată de circumstanțe sociale, economice, politice sau de altă natură, mai cu seamă în perioada preelectorală (cazul Republicii Moldova), produce o creștere a instabilității politice, ca urmare fiind pierderi de ordin economic și social. Demisia Guvernului Chicu a redeschis calea spre alegerile parlamentare anticipate, care a reprezentat și unul dintre punctele forte ale programului electoral al Maiei Sandu, alegeri care vor aduce schimbări în spațiul politic și totodată vor pune punct blocajului existent dintre Parlament și Președinție.

Situația politică din Republica Moldova la ora actuală arată că din toți actorii politico-decizionali funcțiile depline sunt deținute doar de către Președintele țării Maia Sandu. În țară s-a creat o situație inedită neprevăzută în Constituție, atunci când Parlamentul este dizolvat, iar Guvernul este interimar. Evoluția din ultimii ani a procesului politic din Republica Moldova scoate în discuție o problemă importantă atât în plan teoretic juridico-politologic, cât și în plan practic. Această problemă ține de timpul/ forma regimului politic, care, în opinia noastră, are un rol important în ceea ce numim stabilitate/ instabilitate politică.

Electorală 2021 este marcată de unele semne distincte față de toate alegerile care au avut loc în Republica Moldova. Astfel, pentru prima dată unioniștii vor participa oficial în alegerile parlamentare. Participarea acestora, chiar și cu disensiunile existente între ei, va reduce optimismul/ elanul PAS de a obține majoritatea mandatelor în viitorul Parlament. Un alt moment constă în faptul că alegerile, influențate ca și anterior, de alegerea între Vest și Est, va fi decisă de diaspora moldavă, care a ales valorile europene ca fiind vitale pentru țară. Atât PAS, cât și unioniștii au inclus în listele sale persoane din diaspora, fapt ce subliniază că voturile acesteia se vor diviza într-o măsură oarecare. Spre deosebire de alegerile parlamentare ordinare din 2019, în urma cărora a fost înlăturat de la guvernare PDM și s-a produs, datorită „revoluției ambasadurilor”, o schimbare controlabilă a guvernării/ puterii, alegerile parlamentare anticipate din 2021 vor fixa doar raportul de forțe dintre proeuropeni și proruși, care este prezent la această oră în țară, totodată fiind testată atitudinea populației față de apelul unionismului promovat de către PUN și AUR. Atât PAS, cât și BE PCRМ-PSRM declară/ speră că vor obține circa până la 50 de mandate în urma alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. Experții consideră că viitoarea componentă a Parlamentului se va înnoi de la 30% până la 50%. În cazul când ipotetic admitând că în parlament vor accede PAS, PCRМ-PSRM, PPDA, PDM, practic nu se vor produce mari schimbări, dat fiind faptul că în primele locuri ale acestor partide sunt puțini dintre acei care nu au fost anterior deputați. Dacă sociocomuniștii, accedând în Parlament, vor avea posibilitatea de sine stătător să formeze o majoritate capabilă să investească un guvern propriu, atunci, vor urma unele consecințe departe de a fi benefice țării și populației. Astfel, în plan intern, vor fi doar mimate reformele în domeniile-cheie: justiție, economie,

sistem educațional, guvernarea servind intereselor persoanelor din anturajul lui Igor Dodon și Vladimir Voronin. Opoziția politică va fi marginalizată în continuare, limitându-i accesul la o participare adecvată valorilor democratice, astfel, fiind limitată transparența deciziilor luate de guvernanți.

Pe plan extern, vor prevala relațiile cu Federația Rusă, fortifi-când astfel aspirațiile geopolitice ale acestei țări atât în Republica Moldova, cât și în regiune. Republica Moldova va avea soarta unei noi izolări internaționale mai drastică decât cea de pe timpul guvernării PDM, ceea ce va însemna lipsa unor finanțări din partea UE și a investițiilor străine. Urmare a acestei posibile guvernări PCRM-PSRM va fi o mare frustrare națională, ca efect al unui deca-laj dintre așteptările enorme ale susținătorilor sociocomuniștilor și nivelul de trai real al populației.

Viitorul politic, economic și social al țării va depinde în mare măsură de alianțe/ coaliții din Parlamentul Republicii Moldova din 2021. Alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, spre de-osebire de alegerile parlamentare ordinare din 2016, vor avea loc în forma tradițională ca și până acum – sistem electoral proporțional în baza listelor de partid. Revenirea la sistemul proporțional va aduce în Parlament cel puțin un nou jucător politic – Partidul Politic „Partidul Nostru” (lider Renato Usatîi) și, posibil, nu vor ac-cede PDM și PPDA. Nu este exclusă nici apariția unei fracțiuni unioniste. În orice caz, există cel puțin 2 scenarii: 1) vom avea un Președinte proeuropean și un Parlament (majoritate parlamentară) proestică cu un guvern sociocomunist; 2) vom avea un Președinte proeuropean și o majoritate instabilă la fel proeuropeană.

Este foarte important felul în care va fi valorificată experiența acumulată de către instituțiile statului, ce programe și strategii vor fi elaborate și implementate întru prevenirea unor asemenea ca-tastrofe ca cea generată de COVID-19. Conform unor experți străini,

în cazul subestimării problemelor legate de coronavirus, în mod special originea sa, omenirea poate să se înfrunte cu noi probleme legate de apariția unor alte forme COVID-26 și COVID-32[17].

Rolul statului ar trebui să crească acolo unde sunt vizați cetățenii, populația în întregime, despre ce vorbesc prețurile în creștere, de exemplu, la carburanți sau cele din construcțiile locative. Doar despre faptul că statul nu dorește, sau nu poate, sau cei de la guvernare au interese să facă investigații și să vadă care sunt cheltuielile reale pentru importatorul carburanților în țară și cu cât le vinde consumatorilor.

Reieșind din experiența soluționării crizelor politice, economice și sanitare, este necesar, ca guvernarea să întreprindă măsuri pentru a:

- generaliza experiența din anii pandemici COVID-19, fortificând întreg sistemul medico-sanitar;
- efectua un studiu de fezabilitate a situației reale în economie și sfera socială în scopul unei dezvoltări durabile a societății.

Totodată sunt necesare estimările ce țin de creșterea tensiunilor sociale, estimări care trebuie să evalueze impactul acestor tensiuni asupra eventualelor acțiuni ale statului și ale politicului. În același context pot apărea întrebări cu privire la „dorința” statului de a continua într-o altă manieră, de a controla societatea și indivizii, având deja implementate instrumentele de supraveghere a populației în timpul epidemiei/ stării de urgență.

Pandemia care a atins un nivel global, se află încă departe de a fi iradiată. Însă, o concluzie generală, practic unanimă, constă în faptul că această pandemie are repercusiuni/ consecințe socioculturale, economice și politice esențiale pentru om și societate. La o simplă privire, una dintre consecințe se referă la un nou raport/ relație dintre cetățean și stat, care evidențiază activitatea statului, interacțiunea/ comunicarea cu cetățenii și nivelul participării

cetățenilor în gestionarea treburilor societății. La mod general este vorba de o testare a capacităților instituțiilor statale pe timpuri de multiple riscuri pentru stat, societate și cetățean.

În mod permanent, chiar zilnic, populația țării se confruntă cu nivelul calității guvernării, care în ultimă instanță se răsfrânge asupra calității vieții cetățenilor. Ca urmare a acestui nivel se prezintă izolarea țării într-o măsură oarecare pe plan internațional, în mod special de comunitatea europeană.

Autosugestiile parvenite în urma unor decizii situative, de exemplu, cu indexarea pensiilor de două ori pe an, nu sunt o pistă / platformă de repornire a dezvoltării economice a țării, a stopării cu adevărat a sărăciei masive.

Orice guvernare care vine la cârma țării în urma alegerilor libere și transparente trebuie să fie o guvernare orientată spre dezvoltarea durabilă a țării, dar nu ultima care să promoveze în ultima instanță interesele personale.

În plan politic pandemia coronavirusului va avea rolul de trigger pentru declanșarea unor procese, de exemplu, urgentarea/ apropierea alegerilor anticipate ca urmare a amalgamului de crize economice, epidemiologice, creșterea sărăciei și a șomajului etc.

Concluzia care reiese din istoria epidemiilor cu care s-a ciocnit omenirea se rezumă la constatarea vulnerabilității statelor care sunt cel mai puțin eficiente în plan economic și social.

Criza pandemică legată de răspândirea coronavirusului e pe departe de a se încheia, în același timp, unii încearcă să elaboreze prognoze futurologice cu privire la evoluția societății în perioada postcovid, alții se reîntorc la textele romanelor în care sunt descrise diferite pandemii cu care s-a confruntat omenirea anterior.

În încheiere vom menționa că dezvoltarea Republicii Moldova în post-pandemia COVID-19 va fi foarte dificilă și va afecta în mod direct majoritatea populației.

Referințe bibliografice

1. HEIDEGGER M. *Ființă și timp*. București: Humanitas, 2012. 676 p.
2. BOȚAN I. *Impactul COVID-19 asupra alegerilor parlamentare anticipate*. [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: https://www.ipn.md/ro/impactul-covid-19-asupra-alegerilor-parlamentare-anticipate-analiza-de-7978_1081975.html
3. VIDEO/ Ministrul Agriculturii, Ion Perju, despre majorarea prețurilor la produsele de panificație: „Ministerul consideră nejustificate scumpirile operate de unii producători”. [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/video-ministrul-agriculturii-ion-perju-despre-majorarea-preturilor-la-produsele-de-panificatie-ministerul-considera-nejustificate-scumpirile-operate-de-unii-producatori/>
4. PLUMB J. H. *Growth of Political Stability in England 1675-1725*. London: Palgrave Macmillan, 1967, 224 p., pp. xvi.
5. IONIȚĂ V. *Alegătorii de peste hotare vor veni la vot în proporție de circa 20%. La scrutinul parlamentar, diaspora ar decide soarta a 11 mandate de deputat*. [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <https://agora.md/stiri/88274/veaceslav-ionita-alegatorii-de-pestehotare-vor-veni-la-vot-in-proporie-de-circa-20-la-scrutinul-parlamentar-diaspora-ar-decide-soarta-a-11-mandate-de-deputat>
6. SEREȘ A. *Ce este geopolitica?* [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: curierdeopiniidiplomatice.wordpress.com/2015/09/18/ce-este-geopolitica/
7. BRZEZINSKI Z. *Marea tablă de șah*. București: Univers Enciclopedic, 2000, 238 p.
8. Șansele PCRМ-PSRM. Expert: Voronin va aduce fiecare al patrulea deputat. [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <https://stiri.md/article/politica/sansele-pcrm-psrm-expert-voronin-va-aduce-fiecare-al-patrulea-deputat>
9. *Proiectul politic PCRМ-PSRM are ambiția să reediteze rezultatele de invidiat ale comuniștilor din acea perioadă*. [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <https://breakingnews.md/proiectul-poli->

- tic-pcrm-psrm-are-ambitia-sa-reediteze-rezultatele-de-invidiat-ale-comunistilor-din-aceea-perioada/
10. *Jurnalist: PAS-ul face 37% în cel mai OPTIMIST scenariu.* [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <https://www.timpul.md/articol/jurnalist-pas-ul-face-37-in-cel-mai-optimist-scenariu-164233.html>
 11. *VIDEO// Ștefan Gligor: „Alegerile anticipate vor fi pierdute în favoarea PSRM și Partidul Șor”* [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <https://sinteza.org/2021/02/10/video-stefan-gligor-alegerile-anticipate-vor-fi-pierdute-in-favoarea-psrm-si-partidul-sor/>
 12. *Sondaj intern: Patru partide și un bloc în viitorul Parlament.* [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <http://curentul.md/stiri/sondaj-intern-patru-partide-si-un-bloc-in-viitorul-parlament.html>
 13. *Liderul PDM, la CEC: Avem măsurătorile noastre interne și acestea ne oferă convingerea că vom fi în Parlament.* [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <http://curentul.md/stiri/liderul-pdm-la-cec-avem-masuratorile-noastre-interne-si-acestea-ne-ofera-convingerea-ca-vom-fi-in-parlament.html>
 14. *Analist PAS despre venirea lui Voronin și Usatii în parlament: „Vine valul schimbării, Parlamentul va fi de o factură nouă”.* [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <https://www.timpul.md/articol/analist-pas-despre-venirea-lui-voronin-i-usatii-in-parlament-vine-valul-schimbsarii-parlamentul-va-fi-de-o-factura-noua-164286.html>
 15. *Marius Lulea, vicepreședinte AUR România: pesimist luăm 10%, optimist 20%. Anatomia Puterii cu Nicolae Negru (VIDEO).* [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <https://www.timpul.md/articol/marius-lulea-vicepreedinte-aur-romania-pesimist-luam-10-optimist-20--anatomia-puterii-cu-niscoale-negru-%28video%29-164252.html>
 16. *Ten scientific reasons in support of airborne transmission of SARS-CoV-2.* [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(21\)00869-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(21)00869-2/fulltext)
 17. *Американский ученный предупредил об угрозе COVID-26 и COVID-32.* [online]. [citată 01.06.2021]. Disponibil: <https://ria.ru/20210531/koronavirus-1734857809.html>

**CONSOLIDAREA SISTEMULUI DE GUVERNARE
A STATULUI REPUBLICA MOLDOVA –
CHEIA REUȘITEI PENTRU
DEPĂȘIREA CRIZEI PANDEMICE**

**CONSOLIDATION OF THE GOVERNMENT SYSTEM
OF THE STATE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA –
THE KEY TO SUCCESS IN OVERCOMING
THE PANDEMIC CRISIS**

**Pantelimon VARZARI, *doctor habilitat în științe politice,
cercetător științific principal,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice***

Summary

The present study aims to examine some issues regarding the consolidation of the good governance system of the Republic of Moldova in the context of the pandemic crisis by identifying hermeneutic landmarks and operational valences. It is argued that the act of governing is, in a general sense, carried out through various public institutions, either legislative, such as parliament, or the executive of national and local public administration (president, government, central self-government and local self-government), therefore by the entire national system of government.

Particular attention is paid to identifying the types and / or forms of governance (institutional governance, functional governance, neo-functional governance, state-level governance, local governance). The study's conclusions reiterate the idea that democratic governance means both strengthening the institutions of state power so that they adapt to changes in political, economic and social life, and promoting political democracy, which would lead to accountability of political decision-makers during the the act of governing, especially in the context of the pandemic crisis.

Problemele democrației, sub aspect teoretic, dar și practic și politic, sunt strâns legate de procesul guvernării, pentru că guvernarea, din perspectiva politologică, constituie acțiunea de conducere, de dirijare social-politică și de control asupra afacerilor publice. Sistemul contemporan de guvernare democratică își îndeplinește funcțiile sale prin instituțiile de putere legislativă, executivă și judecătorească, aceste trei ramuri ale guvernării alcătuind principiul major al democrației moderne. Astăzi, construcția unei societăți de tip democratic, care ar implica cetățenii în procesul decizional și deci ar servi interesele acestora și societății în ansamblu, a devenit una extrem de importantă pentru societatea din Republica Moldova din motive bine cunoscute și în primul rând din considerentul necesității modernizării și consolidării sistemului de guvernare, iar drept urmare – depășirea crizei economice generată de COVID-19. Asta pentru că criza pandemică cu care se confruntă întreaga lume a adus cu sine transformări profunde și în societatea noastră, iar protejarea dreptului la viață și a dreptului la sănătate a căpătat noi valențe.

Demersul nostru științific își propune să examineze unele probleme privind consolidarea sistemului de bună guvernare a statului Republica Moldova prin identificarea reperelor hermeneutice și valențelor operaționale în contextul crizei pandemice, iar drept obiective sunt inventarierea și sistematizarea unor suporturi conceptual-teoretice cu referire la buna guvernare în contextul asigurării bazei științifice a eficientizării activității puterii politice, precum și identificarea unor tipuri și/sau forme de guvernare pentru o funcționalitate firească a instituțiilor puterii de stat care ar contribui la depășirea crizei economice generată de COVID-19.

Societatea din Republica Moldova se confruntă permanent, încă de la declararea independenței sale, cu un șir de turbulențe (amenințări și oportunități) provenite din mediul intern (autorita-

te redusă a statului în societate, relații defectuoase dintre putere și opoziția politică, administrație publică slab dezvoltată, coeziune socială scăzută între stat și societatea civilă etc.), dar și din cel extern, care devine din ce în ce mai globalizat (în special economia). Aceste și alte provocări conduc iminent la instabilitate politică și crize social-economice la etapa reformelor nefinalizate, înaintând astfel cerințe înalte față de întregul sistem național de guvernare a societății, de eficacitatea și eficiența acțiunilor inițiate de actorii politici (elita politică) și implementate de agenții guvernamentali (funcționarii publici).

În ultimul timp, în mediul academic și cel politic se utilizează tot mai frecvent conceptul de „bună guvernare” sau „noua guvernare”, care, pe baza bunelor practici ale unor state europene, se consideră că poate fi pus în practică doar în cadrul unei structuri descentralizate a statului și a unei voințe politice consecvente și ferme a decidenților politici. Conceptual, guvernarea se poate defini ca o modalitate prin care societatea este condusă, prin intermediul unui set de legi, precum și procesul prin care acele legi sunt aplicate și modificate [1], abordare ce poate fi regăsită cu regularitate în mai multe lucrări de specialitate dedicate acestui subiect.

Potrivit *Dicționarului Explicativ al Limbii Române*, noțiunea de guvernare reprezintă „acțiunea de a guverna”, iar a guverna înseamnă „a conduce, a administra, a dirija un stat, un popor” [2]. Platon, în dialogul „Omul politic”, afirma că a guverna înseamnă a exersa arta „șesutului”, arta conducerii (conform legilor), încercând să construiască „un model bazat pe competența individului de a conduce, pe abilitatea lui în arta „șesutului” având ca materie primă membrii comunității și ca scop prosperitatea comună” [3, p. 193]. Astăzi deja se consideră că guvernarea este o noțiune mai largă decât conducerea propriu-zisă, ale cărei elemente principale

cuprind legislativul, executivul și judecătorescul, așa încât guvernarea presupune interacțiuni între aceste instituții formale ale statului și cele ale societății civile.

De asemenea, într-o definiție de *Dicționar politic*, termenul de „guvernare” desemnează: acțiune de „cârmuire” a societății, exercitare a conducerii și controlului asupra afacerilor publice prin intermediul instituțiilor puterilor centrale și locale care utilizează un aparat specializat (birocrația). Același autor, S. Tămaș, menționează că guvernarea înseamnă „activitatea executivă a unui guvern care se realizează prin funcția de orientare generală a dezvoltării; funcția de coordonare a diferitelor sectoare de activitate; funcția de îndrumare a administrației de stat” [4, p. 123]. Altfel spus, este vorba de ansamblul procedurilor instituționale, raporturile de putere și administrare publică cu aparatul său funcționăresc (birocratic) care dirijează, în special acțiunea politică reală, iar prin guvernare se acționează la nivel economic, politic și administrativ pentru a conduce afacerile publice, utilizând resurse sociale și economice (umane, științifice, financiare, naturale, tehnico-materiale etc.) prin intermediul unor instituții aflate în slujba cetățenilor, într-un mediu în care sunt respectate drepturile omului și principiile statului de drept.

Alți cercetători avansează ideea că guvernarea reprezintă un ansamblu de reguli, proceduri, instituții și practici destinate configurării modului în care se realizează puterea executivă la nivel statal, regional și local [5, p. 17], iar filosofia managerială contemporană preocupată de procesele de modernizare politică și reformă democratică tinde să creeze noi paradigme, contribuind la cristalizarea unui alt stil de gândire și comportament al actorilor politici și al celor sociali.

Al treilea grup de autori consideră că guvernarea mai poate fi definită în sens larg și în sens restrâns. În sens larg, guvernarea este

o activitate complexă, de conducere, în regim de putere publică și de natura predominant politică, realizată de autoritățile politice ale statului, legal (constituțional) constituite. În sens restrâns, guvernarea este activitatea specifică, de natură predominant executivă sau administrativă, realizată în regim de putere publică de guvern, precum și de autoritățile administrației locale [1]. Guvernarea, arată unii specialiști în materie, nu se reduce doar la exercitarea puterii, deși cele două noțiuni se întrepătrund și se intercondiționează. Altfel spus, nu poți governa dacă nu deții puterea, după cum, dacă o deții, trebuie să știi cum să o utilizezi într-un mod eficient. Într-un stat de drept actul de guvernare democratic se întemeiază pe deținerea și exercitarea legitimă a puterii.

Din cele expuse mai sus cu referire la conceptul de bună guvernare, reiese că guvernarea ca atare nu se reduce doar la conducere sau doar la exercitarea puterii, căci în analiza conceptului trebuie să se țină cont și de alte dimensiuni distincte, cum ar fi implicarea cetățenilor în procesul decizional, un set de reguli primare bazat pe lege care ar ghida acțiunile guvernanților, o serie de principii care ar governa comportamentul individual și de grup. În același timp, conceptul trebuie să prevadă analiza instituțiilor, proceselor și mecanismelor prin care cetățenii și grupurile sociale își exprimă interesele, își exercită drepturile legale, își îndeplinesc obligațiile și mediază diferendele apărute. Toate aceste caracteristici ale conceptului analizat sunt importante, astfel încât ca buna guvernare să se poată realiza la toate nivelurile societății (statal, regional și local).

Lipsa unei definiții „universale” a acestui concept conduce la elaborarea unor interpretări și abordări variate ce pot avea la bază întrebarea: Care este diferența dintre o guvernare bună, de succes, în care o țară se dezvoltă, și o guvernare nocivă, malefică, dezastruoasă, în care o țară decenii la rând stagnează?

Începând cu anul 2000, conceptul de bună guvernare beneficiază de conotații distincte, anume după apariția în anii '80 ai secolului trecut a sintagmei de „bună guvernare”. Vom aminti doar faptul că această sintagmă a fost utilizată dintr-o perspectivă pragmatică de către organizațiile internaționale financiare ca Banca Mondială și FMI, în cadrul programelor de ajutorare a țărilor în curs de dezvoltare, ca o descriere favorabilă a amestecului în treburile interne ale țărilor în dezvoltare, în special în cele africane. Noțiunea a fost utilizată apoi de către *Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică* (OCDE), fiind inclusă în setul de „directive” cu privire la conducerea corporațiilor, în așa-numitul program de guvernare corporativă [6]. Potrivit principiilor OCDE, pentru guvernarea corporativă specifică este distribuția drepturilor și responsabilităților dintre diferitele categorii de persoane implicate în companie, cum ar fi: consiliul de administrație, directorii, acționarii și alte categorii, și stabilește regulile și procedeele de luare a deciziilor privind activitatea unei companii [7, p. 38]. Ulterior, conceptul a fost preluat și în domeniul administrației, iar în acest fel s-a dezvoltat conceptul de bună guvernare care introduce noi termeni, precum descentralizarea sau deconcentrarea. De altfel, în *Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare* (PNUD) se arată că guvernarea exprimă exercitarea autorității economice, politice și administrative pentru a conduce problemele unei țări la toate nivelurile.

Termenul *guvernare / governance* este folosit la nivel european cu referire la procesul de luare a deciziilor publice în interiorul UE. La nivelul spațiului european există o dublă provocare și anume aceea de adaptare a guvernării la tratatele existente și aceea de dezbateri mai ample cu privire la viitorul Europei. În viziunea *Comisiei Europene*, acest termen desemnează exercitarea puterii politice, economice și administrative în conducerea și administrarea aface-

rilor publice în mod transparent, cu respectarea drepturilor omului și a cadrului legal general. Buna guvernare reprezintă, de asemenea, gestionarea transparentă și responsabilă a resurselor umane, naturale și economico-financiare în vederea dezvoltării echitabile [8]. Potrivit *Cărții Albe a Guvernării Europene*, adoptată de *Comisia Europeană* în anul 2001, bună guvernare înseamnă „reglementări, procese și atitudini care afectează modul în care se exercită puterea la nivel european, în special, în privința deschiderii, participării, răspunderii, eficienței și coerenței” [9, p. 185]. De asemenea, vom specifica și faptul că în documentele UE se utilizează frecvent sintagmele „guvernanță corporativă”, „guvernanță multinivel” etc., iar însăși comunitatea europeană reprezintă o formă nouă și de succes a guvernării continentale capabilă să rezolve mai multe probleme esențiale, dezvoltând politici optime pentru abordarea diferitelor probleme teritoriale. Prin urmare, în cadrul UE guvernanța a devenit un nou model de guvernare, punând în lumină natura schimbărilor din procesul politicilor publice [10].

Sintagma „buna guvernare” a fost preluată la nivel național doar în câteva documente de interes public, dar abundă în declarațiile de bună guvernare semnate de către conducătorii diferitor instituții publice din țara noastră. Semnificațiile bunei guvernări sunt specificate de *Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană*, de programele de activitate ale guvernelor țării, inclusiv de ultimele două coaliții de guvernare constituite după alegerile parlamentare de legislatura a X-a din 24 februarie 2019. Dacă în art. 27 (1) al *Acordului de Asociere cu UE* se subliniază că „dezvoltarea în continuare a politicii în materie de guvernanță corporativă în conformitate cu standardele internaționale, precum și apropierea treptată între normele Republicii Moldova și normele și recomandările UE în acest domeniu” [11], în *Programul de Activitate*

al *Guvernului Republicii Moldova din 2019*, condus de M. Sandu, se arăta că „scopul major care va ghida activitatea acestui Guvern este să întoarcem țara propriilor cetățeni, să punem instituțiile statului în slujba oamenilor și să le arătăm tuturor cetățenilor ce înseamnă buna guvernare” (sublinierea ne aparține – P.V.) [12], în timp ce în *Programul de Activitate al Guvernului condus de Ion Chicu*, program făcut public la 21 noiembrie 2019 și se limita la perioada până la alegerile prezidențiale din 1 noiembrie 2020, deja lipsesc elementele-cheie și principiile unei bune guvernări prezente în guvernul anterior, subliniindu-se doar anumite obiective imediate și direcții prioritare de activitate care pot asigura „guvernarea eficientă” a treburilor în stat [13], fapt ce diminuează importanța utilizării practicilor de bună guvernare din spațiul comunitar la care aspiră să adere și țara noastră.

Este de menționat aparte și faptul că în *Acordul de Asociere cu UE* se evidențiază raportul dintre domeniul sănătății publice și sfera guvernării. Astfel, în art. 114 (a) al *Acordului de Asociere* se menționează: „consolidarea sistemului de sănătate publică al Republicii Moldova, în special prin punerea în aplicare a reformelor în acest sector, prin asigurarea unei asistențe medicale primare de înaltă calitate și prin îmbunătățirea guvernanței în materie de sănătate și a finanțării asistenței medicale” (de altfel, întregul capitol 21 cu articolele 113-116 se referă la domeniul de sănătate publică) [11].

Dacă guvernul este mecanismul de stat investit cu autoritatea și legitimitatea de a lua anumite decizii și de a acționa asupra cetățenilor prin instituțiile oficiale ale statului care concentrează puterea și aplică deciziile prin structurile sale politico-administrative, în schimb, guvernarea este interpretată ca un proces și se referă la conducerea, la ghidarea acțiunilor unui anumit grup social, la modul în care este condusă și orientată societatea spre anumite sco-

puri, iar guvernarea bună devine pentru tot mai multe țări ale lumii nu numai un ideal, ci și o prioritate, dar și o provocare a sec. XXI.

În fond, notează politologul român A. Vocilă, guvernarea nu este altceva decât forma directă și nemijlocită de exercitare a puterii politice. Cum noțiunea de putere presupune în mod obligatoriu, în însăși substanța sa, ideea unei relații, a unui raport între două părți (subiectul și obiectul puterii), guvernarea poate fi analizată pe două paliere: cel care guvernează și cel care este guvernat. Fiecăruia dintre cele două părți ale raportului de guvernare îi este propriu un anumit comportament politic și social. Dacă guvernarea este modalitatea de exercitare a puterii, buna guvernare presupune, între altele, imperativul consensului celor guvernați față de obiectivele și metodele guvernării, responsabilitatea guvernanților, eficiența guvernării și dreptul cetățenilor de a fi informați [14; 15]. În Republica Moldova se pune nu atât problema dreptului de a fi bine informat (o consecință firească a procesului de democratizare constă în consfințirea prin art. 34 din Constituție a dreptului la informație), ci problema accesului la informații de interes public sau într-un anumit domeniu [16; 17]. Realizarea acestui drept depinde în cea mai mare măsură nu numai de încrederea și conștiința guvernanților în dreptul și capacitatea lor de a guverna „bine”, dar și de conștiința guvernaților (educație, convingerile, valorile, atitudinile, cultura participativă, cetățenia activă și alte elemente care formează cultura civică a unui cetățean) într-o guvernare democratică.

Sintagma „buna guvernare” sau „noua guvernare” a devenit populară nu numai printre politicienii de marcă, pentru liderii politici și de opinie dornici de carieră, dar și în mediul academic din țara noastră. În literatura de specialitate există câteva abordări relevante ale conceptului de bună guvernare (calitativă, socială și spațială), a cărei definiție înglobează mai multe semnificații. Cercetătoarea T.

Șaptefrați afirmă că în prezent, în literatura de specialitate nu există o definiție unică și exhaustivă a „bunei guvernări”, la fel cum nu există nici o delimitare a obiectivului acesteia, care ar presupune o acceptare universală. Acest termen este utilizat cu o mare flexibilitate, ceea ce poate constitui un avantaj, dar și o sursă de dificultăți la nivel operațional [18, p. 21].

Totuși, majoritatea cercetătorilor naționali și occidentali converg asupra ideii că buna guvernare înseamnă, cel puțin, un set minim al standardelor (în sens de norme și valori) de guvernare. Au dreptate autorii care afirmă că disputele în jurul conținutului conceptului de bună guvernare nu se vor încheia prea curând. Pentru sceptici, spre exemplu, „buna guvernare” reprezintă încă un ideal, cumva contrariant, de vreme ce întreaga istorie a reflecției politice este străbătută de acest fir roșu, al căutării unui model de „instituții bune” [19], începând cu Platon (considera că *cetatea*, statul, trebuie condusă de înțelepți, de preferință filosofi erudiți), Aristotel (exprima predilecția pentru guvernarea de către clasa de mijloc), Cicero (afirma că guvernării trebuie să aibă o experiență concretă a puterii și să dispună de pregătire profesională temeinică), filosoful Augustin din Hippona (născut Aurelius Augustinus; susținea că „doar guvernarea creștină este o guvernare dreaptă”), renașcentistul italian N. Machiavelli (căuta o corelație optimă între „cei mari”, guvernanți, și popor, guvernați, gășind-o doar în puterea forte a *principelui*), J. Locke (încerca să instaureze principiul limitării puterii și al dependenței autorității de „voința celor guvernați”) și terminând cu elitiștii clasici (V. Pareto, G. Mosca și R. Michels) care au fost destul de sceptici în legătură cu guvernarea parlamentară reprezentativă, bazată pe alegeri libere, scoțând în evidență inconsistența și falsitatea mecanismelor democratice [20, p. 18-31].

Una din cele mai răspândite definiții ale noțiunii de bună guvernare aparține cercetătorului american de la *Cleveland State*

University R.B. Charlick, care consideră că buna guvernare reprezintă managementul efectiv al afacerilor publice prin generarea unui set de reguli, în scopul de a promova și a întări valorile societății căutate de indivizi și grupuri [21, p. 3, 20]. În acest sens, se consideră că buna guvernare este un concept normativ al valorilor prin care guvernarea se realizează și metoda prin care anumite grupuri sociale interacționează într-un anumit context social. Însă guvernarea ca proces nu implică, în mod automat, o conotație normativă. Cu toate acestea, criteriile tipice pentru analiza rezultatelor guvernării într-un context particular ar putea include gradul de legitimitate, reprezentativitatea, responsabilitatea populară și eficiența cu care afacerile publice sunt conduse de guvernanți, iar în final publicul ar avea o încredere adecvată față de aceștia, de clasa politică guvernantă.

Cercetătorii occidentali P. Laudell-Mills și I. Serageldin specifică ideea că o bună guvernare este echivalentă cu îndeplinirea obiectivelor statului național [22]. Altfel spus, guvernarea bună prevede ca statul să acționeze cât mai eficient la nivel economic, politic și administrativ pentru a gestiona afacerile publice, utilizând resurse umane, naturale, științifice, financiare etc. prin intermediul unor mecanisme, procese și instituții aflate în slujba cetățenilor, într-un mediu în care sunt respectate drepturile omului și principiile statului democratic. În același timp, autorii G. Hyden, J. Court și K. Mease în lucrarea *Making Sense of Governance* (2003) tratează problematica bunei guvernări din perspectiva ajutorului acordat de agenții internaționale de dezvoltare, considerând că guvernarea este pur și simplu sinonim pentru îmbunătățirea funcționării mecanismului politic, iar guvernarea „bună” face să funcționeze mai concret în direcțiile definite de donatorii internaționali și de susținătorii lor din Europa de Vest și America de Nord [23].

Testul veritabil al bunei guvernări pentru o societate democratică este măsura în care sistemul național de guvernare răspunde la provocările timpului, își îndeplinește obligațiile vizând drepturile omului – drepturile civile, culturale, economice, politice și sociale. Întrebarea principală în această ordine de idei este dacă instituțiile de guvernare garantează efectiv drepturile și libertățile fundamentale ale omului, respectarea legii, independența, imparțialitatea și incoruptibilitatea judecătorească. Actul de guvernare, în sens general, este înfaptuit prin intermediul diverselor instituții publice, fie legislative, precum parlamentul, fie cele executive ale administrației publice naționale și locale (presedintele, guvernul, autoritățile administrative autonome centrale și autoritățile administrative autonome locale), adică de întregul sistem național de guvernare. Altfel spus, într-un regim democratic sistemul de guvernare bine definit este baza funcționării oricărui stat, esența căruia îl constituie cele trei puteri în stat.

Statul, fiind considerat drept un ansamblu de instituții de guvernare, posedă mai multe funcții și caracteristici [24, p. 13-17]. Întreaga dezvoltare istorică a speciei umane demonstrează faptul că organizarea și conducerea democratică și nedemocratică a societății sunt indisolubil legate de activitatea subiecților politici (elita politică, liderul politic, partidul politic, politicieni, grupul de presiune etc.), care joacă diverse roluri în viața politică a societății. Procesul repartizării, obținerii, menținerii și exercitării puterii nu presupune o participare egală la putere a tuturor cetățenilor, deoarece în orice societate, în afară de inegalitatea economică, socială, spirituală, mai există și inegalitatea politică. De aceea întotdeauna și pretutindeni la putere se află doar un grup restrâns de persoane, care obligă masele să-l recunoască, adică relațiile dintre grupul minoritar, guvernanți, și grupul majoritar, guvernați, sunt relații de subordonare, dominație și supunere [20, p. 18, 236].

Altfel spus, exercitarea puterii și guvernarea ca proces în cadrul unei societăți este strâns legat de activitatea elitei politice, adică a unui grup restrâns de persoane care guvernează societatea (exercită anumite funcții de conducere, dețin un anumit volum de putere și au acces la mecanismele și tainele puterii, implicit ale dominației – *arcanum imperii*), și de funcționalitatea birocrăției (grup de persoane care se ocupă profesional cu administrarea treburilor publice). Astfel, putem vorbi de guvernare la nivel instituțional și la cel funcțional, unde puterea este privită drept capacitatea instituțiilor publice de a-și îndeplini funcțiile în actul guvernării.

Explicația rezidă în faptul că problemele majore cu care se confruntă astăzi și în viitorul previzibil societatea contemporană au șanse să fie rezolvate numai în măsura în care politicile publice elaborate și implementate sunt performante. În acest fel, se observă o relație tridimensională elită politică – bună guvernare – birocrăție, în care axul ei îl constituie buna guvernare a comunității realizată prin guvernanți aflați la putere și funcționari publici care elaborează și aplică deciziile decidenților politici, fiecare respectând în procesul decizional anumite principii în sfera guvernării. Dacă elita își desfășoară activitatea legal în câmpul constituțional bine determinat, atunci birocrăția, fiind o structură specifică alcătuită din funcționari publici cu anumite statusuri sociale* și roluri funcționale bine definite în sistemul ierarhic al puterii administrative, funcționează după principiul *sine ira et studio* (*fără ură și pătimire*), asemenea unui organism bine încheșat cu obiective bine determinate în aplicarea politicilor publice adoptate de către factorii decizionali.

* În sociologie, prin status se înțelege poziția socială a unui individ sau a unui grup în interiorul sistemului de relații care formează structura socială, termenul fiind utilizat pentru a indica prestigiul fiecărei poziții sociale, trimitând la ideea de ierarhie și inegalitate socială.

În literatura de specialitate continuă discuțiile referitoare la tipurile sau/și formele de guvernare [1; 8], care desemnează modul concret de formare și organizare a autorităților centrale, caracteristicile și principiile lor de funcționare, raporturile dintre ele și celelalte autorități și instituții ale statului, precum și raporturile dintre aceste autorități și alte forme instituționalizate ale sistemului politic.

Guvernarea instituțională, ca una din tipurile de guvernare, pune accentul pe structură, plecând de la ideea că actul de guvernare trebuie să aibă la bază un sistem instituțional teritorial bine definit, o formă adecvată, care să asigure procesul de realizare a scopului urmărit de putere. Căutarea variantei instituționale ideale determină căutări repetate, aproape la formarea fiecărui cabinet, sau chiar în cadrul aceluiași mandat, creșterea sau reducerea numărului membrilor guvernului, a ministerelor și a celorlalte instituții guvernamentale. În plus, guvernarea instituțională (în cazul UE) necesită iminent și un set de reguli, proceduri și practici menite să modeleze metodele prin care este îndeplinit un scop. De aceea, guvernarea este un proces îndelungat de dezvoltare democratică și existență a unor instituții fundamentale, a cărui reușită este garantată prin răspândirea culturii democrației, a valorilor și principiilor care guvernează comportamentul individual și de grup într-o societate.

În sistemul actual de guvernare al statului Republica Moldova capacitatea funcțională a instituțiilor puterii de stat este slab dezvoltată. Iată de ce buna guvernare ca problemă publică ce ține de legitimarea și funcționalitatea instituțiilor publice pentru destinul cetățenilor și al societății în ansamblu depinde în mod firesc de eficacitatea utilizării de către actorii politici a anumitor pârghii și mecanisme democratice în actul guvernării. Drept instrumente și modalități de realizare a puterii în Republica Moldova servesc diferite parteneriate, coaliții și alte aranjamente politice de guver-

nare (din 1994 până în 2020 s-au format douăsprezece alianțe postalegeri de guvernare). După formă și conținut, diferitele alianțe, parteneriate, pacte, acorduri și alte instrumente de conlucrare întru respectarea jocului politic pot fi caracterizate drept aranjamente instituționale, reflectând, în esență, nu numai dificultățile de formare a unei coaliții (spre exemplu, nenumăratele runde de tratative în care se „împarte cașcavalul”, termen folosit de analiștii politici în descrierea partajării algoritmice, inclusiv a funcțiilor), dar și deficiențele actului de guvernare în țara noastră [25, p. 78-83], efectele cătuia s-au manifestat îndeosebi în perioada crizei provocate de pandemie începând cu anul 2000.

Au dreptate autorii care consideră că guvernarea funcțională redă o viziune, o abordare tehnocratică a guvernării și încearcă să definească nu forma instituțională ideală, nu modul în care este efectuată guvernarea, ci care sunt funcțiile de îndeplinit. Ea reprezintă o abordare sectorială, bazată pe funcții, opusă celei comprehensive, punând accentul pe rezultate.

Cât privește guvernarea neo-funcțională, vom arăta că ea reprezintă o teorie a guvernării post-teritoriale, a regionalismului. În contextul integrării europene, ea prevede, ca etape: 1) integrarea pe anumite sectoare, cu un rezultat de presiune și asupra altor sectoare; 2) crearea autorității supranaționale, pentru supervizare și promovarea integrării; 3) transferul gradual de loialitate societară către autoritățile supranaționale și 4) adâncirea integrării determină condițiile pentru accentuarea instituționalizării. În consecință, integrarea politică va fi rezultatul integrării economice. Accentul este pus mai mult pe procese, decât pe rezultate [8].

În contextul crizei economice generată de COVID-19, vom sublinia că *PNUD* a lansat pe 29 aprilie 2020 două rapoarte statistice, care scot în evidență disparitățile enorme între capacitățile țărilor de a face față crizei COVID-19 și de a se redresa [26].

Raportul statistic nr. 1 privind nivelul de pregătire, întocmit de PNUD, prezintă indicatori pentru 189 de țări, inclusiv Republica Moldova, cuprinzând nivelul de dezvoltare, inegalitățile, capacitatea sistemului de asistență medicală și conectivitatea la *Internet*, pentru a evalua în ce măsură un stat poate face față impacturilor multiple ale unei crize precum COVID-19. În țara noastră, nivelul de pregătire este clasat ca mediu până la înalt, țara fiind încadrată în categoria dezvoltării umane ridicate, potrivit *Indicelui de Dezvoltare Umană 2018* și având 32 de medici, 45 de asistente și moașe și 58 de paturi de spital la fiecare 10.000 de persoane. Conform datelor din 2017–2018, abonamentul la telefonul mobil era accesibil pentru 88 de persoane din 100, iar *Internetul* în bandă largă fixă – pentru 15,4 din 100 de persoane. Pregătirea este doar o față a monedei. Însă, odată ce criza pandemică lovește, cât de vulnerabile sunt țările la efectele negative?

Raportul statistic nr. 2 privind vulnerabilitățile prezintă indicatori care reflectă susceptibilitatea țărilor la efectele acestei crize (pandemice). Cei care trăiesc deja în sărăcie sunt supuși unui risc considerabil. În pofida progreselor recente în ceea ce privește reducerea sărăciei, circa una din patru persoane încă trăiește în sărăcie multidimensională sau sunt vulnerabile la aceasta, iar peste 40 la sută din populația globală nu beneficiază de protecție socială. În Moldova, deși nivelul vulnerabilității în ceea ce privește populația aflată în sărăcie multidimensională este considerat scăzut, dependența țării de volumele de remitențe (16,25% din PIB conform datelor din 2018) reprezintă o preocupare majoră.

Cu bună seamă, aceste disparități menționate în rapoartele statistice ale PNUD-ului la începutul crizei pandemice (martie 2020) s-au amplificat pe măsura evoluției situației pandemice în țara noastră și în anul 2021. În plus, declanșarea crizei politice (de

guvernare) la sfârșitul lunii decembrie 2020, atunci când Ion Chicu a anunțat demisia sa din funcția de prim-ministru și, implicit, a Guvernului, în scopul provocării alegerilor parlamentare anticipate [27], a însemnat, pe fundalul crizei pandemice, o adevărată catastrofă în gestionarea crizei sanitare în țara noastră [28], unde situația epidemiologică devine tot mai gravă.

Potrivit opiniei mai multor experți, Guvernul Republicii Moldova pe tot parcursul situației sanitare precare nu a avut un plan anti-criză care ar fi putut diminua efectele negative ale pandemiei de COVID-19 asupra economiei și nu a întreprins practic nimic pentru a salva mediul de afaceri. Mai mult, deputații majorității parlamentare (PSRM, platforma „Pentru Moldova”, care include și grupul „Șor”, formalizează o coaliție la 11 februarie 2021) au decis la 31 martie 2021 să instituie stare de urgență la nivel național pentru 60 de zile (1 aprilie – 30 mai 2021), la solicitarea Guvernului, care nu a propus și un plan de măsuri pentru cei care vor fi afectați de restricții [29]. Amintim că nici Hotărârea Guvernului, prin care solicită Parlamentului instituirea stării de urgență, nu conține nici o măsură pentru agenții economici sau alte persoane care vor fi afectați de „lockdown”. Potrivit documentului, se instituie doar restricții, însă fără a oferi soluții și alternative pentru cei care vor fi afectați în prim-plan [30]. Opoziția politică parlamentară suspecta majoritatea parlamentară că instituirea stării de urgență ar avea drept scop blocarea și amânarea dizolvării Parlamentului.

Conform experților de la *think tank*-ul independent IDIS „Viitorul”, legea bugetului pentru 2021 nu prevede soluții la problemele actuale, cum ar fi creșterea ratei șomajului, problemele din sistemul de sănătate, educație și sectorul real al economiei etc. Totodată, în ultima ședința a Guvernului Chicu din 22 decembrie 2020 au fost aprobate mai multe proiecte populiste, cum ar fi acordarea

alocațiilor și sporurilor sociale pentru toate categoriile de beneficiari de plăți sociale, creșterea salariului mediu pe economie, mărirea salariilor în sănătate ș.a. [31].

În același context, la ultimele două ședințe ale sesiunii parlamentare de toamnă-iarnă (3 și 16 decembrie 2020) de către legislatori au fost discutate și aprobate în pripă mai multe acte legislative și inițiative populiste, unele din care s-au votat în Parlament fără avizul Guvernului și fără a se respecta modul în care proiectele trec prin comisiile parlamentare. Acest fapt a impus *Platforma Națională a Societății Civile* din cadrul Parteneriatului Estic să condamne vehement degradarea fără precedent a calității actului de guvernare, a procesului democratic în Republica Moldova ca urmare a nerespectării de către majoritatea parlamentară a principiilor de bază privind promovarea actelor legale și principiilor de transparență decizională [32], fiind vorba de anumite acte și norme legislative populiste, numite de oponenții politici și toxice (referitoare la politica bugetar-fiscală și vama pentru 2021, anularea legii anti-propagandă, proiectul cu privire la statutul limbii ruse, trecerea SIS din subordinea șefului statului în cea a Parlamentului, farmaciile mobile, decizia privind Stadionul Republican, legile ce țin de statutul special al Găgăuziei, modificarea legislației audiovizuale, reducerea vârstei de pensionare și revocarea legii „miliardului” etc.). Cele trei entități politice ale majorității parlamentare formalizate (PSRM, fracțiunea „Pentru Moldova” și Partidul „Șor”) au adoptat o serie de legi care compromit lupta cu corupția, subminează bugetul public, pun în pericol relația cu partenerii de dezvoltare și riscă să destabilizeze situația macrofinanciară din țară, să genereze riscuri iminente la adresa stabilității și securității financiare, politice, economice și sociale din Republica Moldova.

Gestionarea haotică a pandemiei de către factorii decizionali și lipsa consensului general între actorii politici în depășirea crizei sanitare, economice și politice au contribuit la disfuncționalitatea puterii de stat și, respectiv, ale instituțiilor publice. În acest context, vom aduce în evidență unele aprecieri ale activității autorităților publice în perioada crizei pandemice. Spre exemplu, la o dezbatere în luna iunie 2020 în plenul Parlamentului European de la Bruxelles de către raportorul permanent pentru Republica Moldova, Dr. Tudorache, oficialul a criticat dur autoritățile de la Chișinău, pe care le-a învinuit de o lipsă a reformelor și incompetență în gestionarea crizei pandemice. Nivelul scăzut de implementare a *Acordului de Asociere*, rolul aproape nul al societății civile, migrația masivă, dar și conflictul înghețat din regiunea transnistreană sunt doar câteva dintre motivele pentru care Republica Moldova nu a avansat în parcursul său european. Țara noastră a fost criticată și pentru gestionarea proastă a crizei COVID-19. Dr. Tudorache a declarat că autoritățile de la Chișinău par neputincioase și a făcut apel către toate instituțiile UE să ofere în continuare sprijin pentru a depăși pandemia: „Republica Moldova rămâne să fie una dintre cele mai afectate dintre țările europene de criză și are un număr tot mai mare de cazuri în fiecare zi” [33]. Același apreciere o dă și Președintele delegației Parlamentului European în Comitetul de Asociere Uniunea Europeană, S. Mureșan, exprimându-se îngrijorarea cu privire la numărul mare de cazuri COVID-19 care se înregistrează zilnic în Republica Moldova. Acesta susține că „măsurile de relaxare timpurie sunt riscante atât timp cât numărul de cazuri de infectare nu scade semnificativ. Relaxarea trebuie să se facă prudent, pas cu pas și în paralel cu alte măsuri de protecție” [34].

Alte aprecieri politice deloc neentuziasmante pentru țara noastră sunt confirmate de *Organizația Mondială a Sănătății* (OMS) [35; 36],

de experții naționali în sănătate publică [37; 38], dar și de analiști și comentatori politici [39; 40], iar comunicatele și buletinele informative cu datele de referință publicate în perioada evoluției crizei pandemice de către ministerul de resort [41] relevă o situație stresantă în domeniul sanitar. Probabil, nu întâmplător pe lângă prim-ministru al țării a fost instituit *Consiliul Consultativ de Sănătate Publică* [42], iar mecanismul de evaluare și acreditare în sănătate a fost perfecționat, creându-se *Consiliul Național de Evaluare și Acreditare în Sănătate* (CNEAS) [43], așa încât modificările propuse vor crea premise pentru dezvoltarea unui sistem de evaluare și acreditare în sănătate modern, aliniat la rigorile internaționale, care ar contribui la îmbunătățirea calității și siguranței serviciilor medicale prestate și creșterea gradului de satisfacție a pacienților.

Sintagma „sistemul național de guvernare” semnifică guvernarea la nivel statal și cuprinde un set de organisme interdependente care interacționează unii cu alții în exercitarea puterii de stat. Toate acestea structuri sunt consacrate în legea fundamentală a unui stat și în alte acte și norme legislative. În opinia cercetătorilor Gh. Costache și D.M. Marian Pompiliu, stabilirea unui model de organizare și funcționare a unei instituții de guvernare, a unui model de organizare a puterii trebuie să țină seama de tradițiile politice ale statului respectiv, de relațiile concrete existente în momentul opțiunii pentru un model de guvernare sau altul, iar sistemul de guvernare al statului trebuie să se potrivească firii poporului respectiv, temperamentului său politic, intereselor sale naționale [44, p. 31].

Se poate considera că sistemul de guvernare la nivel statal este reprezentat prin președinție, putere legislativă, putere executivă, putere judecătorească și alte organe ale administrației publice. În acest sens, definirea guvernării poate fi exprimată prin trei componente: procesul prin care guvernele sunt alese, sunt răspunzătoare,

monitorizate și înlocuite; capacitatea guvernelor de a administra resursele eficient și de a formula, implementa și constrânge politicile și reglementările solide; respectul pentru instituțiile care guvernează interacțiunile economice și sociale dintre ele. În general, afirmă unii autori, conceptul de guvernare se referă la actul de conducere, de către putere, la nivel statal, cu caracter unitar. În federațiile de state apare o divizare a autorității între nivelul central / federal și cel al statelor membre ale federației. În acest caz, guvernul federal are un caracter puternic. În cazul confederației, unitățile administrativ-teritoriale (cum sunt cantoanele în Elveția) delegează o parte din putere, funcția de reprezentare, unei unități centrale slabe, fără voință proprie, care face ce îi permit acestea [45, p. 8].

Sintagma „guvernare locală” / *local government* se regăsește, în mod special, în literatura de specialitate engleză. Înțelesul ei este similar cu cel de administrație publică locală, cea care asigură administrarea treburilor publice, de interes general, la nivelul autorităților administrației publice locale: consiliile locale (de la sat, comună, oraș, municipiu, raion), primari din sate (comune), orașe (municipii), președinți ai raioanelor, servicii publice și instituții de importanță locală. În acest context, a fost elaborat și un ghid pentru reprezentanții/aleșii locali, cu sprijinul partenerilor de dezvoltare, care abordează o sută de întrebări legate de buna guvernare locală în Republica Moldova, elaborate cu suportul *Delegației UE în Republica Moldova* [46, p. 34, 52].

Este relevant în acest sens unele proiecte de bună guvernare finanțate de UE și Fundația Konrad Adenauer. Spre exemplu, proiectul „Dezvoltarea societății civile la nivel local în Republica Moldova” a fost lansat în aprilie 2019 și va oferi, în perioada 2019-2021, granturi în valoare de circa trei milioane de euro organizațiilor societății civile care își desfășoară activitatea în

afara or. Chișinău [47]. Viitorii beneficiari de finanțare urmează să-și implementeze în toate regiunile țării propunerile de proiecte care includ activități cum ar fi: campanii de mobilizare comunitară, de informare și sensibilizare privind soluționarea problemelor locale; audieri și activități publice, consultări, dezbateri, sesiuni de mentorat și de formare/instruire; activități de identificare a impedimentelor în dezvoltarea comunităților, analiza politicilor publice orientate către dezvoltarea comunităților; evaluarea eficienței și eficacității autorităților locale; activități de *networking* destinate organizațiilor societății civile de nivel local în vederea implicării acestora în dezvoltarea propriei comunități și în procesele decizionale locale; alte activități ce pot contribui eficient la promovarea diversității culturale, coeziunii sociale și comunicării la nivel local și regional. Aceste și alte obiective au fost transpuse într-un program de granturi, reflectate în cele circa 100 de proiecte finanțate [48].

La nivel național, numărul actorilor ai sistemului de guvernare într-o societate este suficient de mare, fiecare dintre actori putând să joace un rol activ în luarea deciziei, sau în influențarea acesteia. Unii autori identifică și alți actori sociali ai sistemului de guvernare. Spre exemplu, specialiștii de la *Corpul Experților Contabili și Contabililor Autorizați din România* (CECCAR) arată că în structura guvernării corporative / *corporate governance*, care reflectă modul în care o societate este condusă și controlată, se regăsesc următorii constituenți interni: acționar, administrator, manager, salariat, furnizor, creditor, după caz, iar în funcție de aceste subiecte de drept, sistemul de guvernare corporativă cunoaște trei forme: *modelul tradițional*, *modelul codeterminării* și *modelul riscului asumat* (*traditional model*, *co-determination model*, *stakeholder model*) [49]. Alți cercetători în domeniul guvernantei corporative identifică două modele de guvernanță corporativă utilizate în Europa: *modelul de*

tip shareholder întâlnit în țări anglo-saxone și SUA, unde piețele financiare sunt foarte dezvoltate, iar obiectivul major de atins al întreprinderii este maximizarea valorii pentru acționari (profitul și cursul bursier), precum și *modelul de tip stakeholder* prezent în Japonia și în majoritatea țărilor europene (din care se detașează Franța și Germania), unde piețele financiare nu sunt foarte dezvoltate, iar obiectivul major de atins al întreprinderii este mai puțin în maximizarea valorii pentru acționari decât apărarea interesului tuturor părților implicate (salariați, parteneri de afaceri, bănci, acționari, manageri etc.) [50].

Stricto sensu, guvernarea corporativă desemnează sistemul prin care o companie este condusă și controlată, iar din punct de vedere conceptual, guvernanta corporativă semnifică modul în care este administrată și controlată o afacere, facilitând verificarea modului de îndeplinire de către echipa managerială a obiectivelor stabilite la nivelul său. Conceptul guvernantei conține, pe lângă modul cum o organizație este condusă și controlată în vederea atingerii țințelor prestabilite, și sistemul prin care aceasta interacționează cu factorii implicați și cum le protejează interesele acestora. Guvernanta corporatistă funcționează pe baza unor principii, considerate ca stâlpi ai bunei guvernări, și anume: integritate, transparență, responsabilitate, competență etc.

Prin raportare la aspectele prezentate mai sus, în esență putem identifica următoarele trei constatări de bază pentru subiectul abordat. Mai întâi vom specifica că o guvernare democratică înseamnă atât consolidarea instituțiilor puterii de stat astfel încât acestea să se adapteze la schimbările ce au loc în viața politică, economică și socială, cât și promovarea democrației politice, care să conducă la participarea și responsabilizarea decidenților politici în actul guvernării, în special în contextul crizei economice provocate de COVID-19. Schimbările sistemice impulsionate de realizarea în

practică a noii paradigme de dezvoltare, prefacerile dinamice ale necesităților societății de o bună guvernare au nevoie de instituții eficiente, înalt profesionale ale puterii de stat. Direcția strategică prioritară a dezvoltării țării trebuie să devină crearea unui sistem stabil de continuitate a puterii de stat, unită și orientată spre dezvoltarea durabilă a statului Republica Moldova în baza unei creșteri radicale a eficienței guvernării, iar aceasta s-ar baza pe o idee națională care ar uni întreaga societate.

Cea de-a doua constatare se referă la ideea că în condițiile unei crize pandemice, care a deteriorat în cel mai grav mod viața economică, socială și politică, este imperios necesară o guvernare transparentă, responsabilă, profesionistă, eficientă și receptivă. Numai în acest mod țara noastră și-ar consolida capacitatea administrativă prin îmbunătățirea proceselor de luare a deciziilor, asigurarea unei aplicări mai bune a legislației, asumarea voinței politice de aplicare coordonată a cadrului legislativ creat pentru promovarea reformelor democratice care ar conduce la responsabilizarea decidenților politici în actul guvernării și la participarea pro-activă a cetățenilor la viața social-politică și, în mod special, la procesul decizional, pe de o parte, și la necesitatea respectării angajamentelor luate de țara noastră în contextul *Acordului de Asociere cu UE*, pe de alta, precum și îmbunătățirea mecanismelor de reglementare a multiplelor crize, inclusiv criza de guvernare cu care se confruntă societatea din Republica Moldova.

Ultima precizare ține de faptul că pentru atenuarea impactului negativ al pandemiei de COVID-19 asupra funcționalității puterii de stat este imperios necesar de articulat acțiunile decidenților politici cu activitățile funcționarilor publici în materie de implementare a politicilor publice. Odată obiectivele fixate, membrii unei birocrății (funcționarii publici în limbajul sociologic weberian) caută mijloacele și căile cele mai raționale, mai eficiente și mai eficiente pentru a le

atinge. Constituirea unei birocrății (politice și administrative) raționale și transformarea acestei birocrății ierarhizate, nepersonificate și specializate (ca trei principii fundamentale ale birocrăției moderne enunțate de M. Weber) într-un sistem dominant de conducere și control este un obiectiv major pentru toate sistemele politico-administrative contemporane și, în mod special, pentru societățile aflate în plină transformare democratică și modernizare politică.

Referințe bibliografice

1. Formele de guvernare. [on-line] <https://www.studocu.com/ro/document/universitatea-stefan-cel-mare-suceava/guvernare-moderna-si-dezvoltare-locala/eseuri/formele-de-guvernare/6555321/view> (vizitat 14.07.2018).
2. Guvernare. [on-line] <https://dexonline.ro/definitie/guvernare> (vizitat 17.07.2020).
3. Filosofia politică a lui Platon / Volum coordonat de V. Muscă, Al. Baumgarten. Iași: Editura Polirom, 2006. 336 p.
4. Tămaș S. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică / Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, 1996. 414 p.
5. Popescu L.G. Politici publice / Ediția a II-a. București: Editura Economică, 2005. 272 p.
6. Vocilă A. Noțiunea și principalele trăsături ale bunei guvernări. [on-line] <https://andreivocila.com/2010/06/02/notiunea-si-principalele-trasaturi-ale-bunei-guvernari/> (vizitat 02.06.2020).
7. Boțan I. Prevederile Acordului de Ssociere Republica Moldova – Uniunea Europeană. Ghid. Chișinău: Editura ARC, 2014. 98 p.
8. Guvernare modernă și dezvoltare locală. [on-line] <https://pdfslide.tips/documents/curs-guvernare-moderna-si-dezv-locala.html> (vizitat 14.07.2018).

9. Popovici I. Asigurarea bunei guvernări prin reformarea administrației publice locale. În: Materiale ale Conferinței Științifice Internaționale „Contribuția tinerilor cercetători la dezvoltarea administrației publice”, 1 martie 2019 / Ediția a V-a. Chișinău: AAP, 2019, p. 185-188.
10. Popescu L.G. Politici publice și guvernanta europeană. [on-line] <https://vdocuments.mx/4politici-publice-guvernanta-europeana.html> (vizitat 22.07.2020).
11. Legea Parlamentului Republicii Moldova Nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. [on-line] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353829> (vizitat 07.11.2014).
12. Programul de activitate al Guvernului Republica Moldova din 2019. [on-line] https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_de_guvernare_0.pdf (vizitat 20.06.2019).
13. Programul de activitate al Guvernului condus de Ion Chicu. [on-line] <http://www.parlament.md/Actualitate/Comunicate-depresa/tabid/90/ContentId/5577/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat 14.11.2019).
14. Vocilă A. Importanța unui sistem legislativ și a unei guvernări eficiente pentru securitatea statului. [on-line] <https://andreivocila.wordpress.com/2010/06/02/importanta-unui-sistem-legislativ-si-a-unei-guvernari-eficiente-pentru-securitatea-statului/> (vizitat 02.06.2010).
15. Ionescu Cr. De la conceptul de guvernare la practica bunei guvernări. [on-line] <http://www.admpubl.snsa.ro/fisiere/japonia/De%20la%20conceptul%20de%20guvernare%20la%20practica%20bunei%20guvernari%20%20Cristian%20Ionescu.pdf> (vizitat 16.04.2012).
16. Gotișan V., Ionel N. De ce accesul la informație mai este o problemă în Republica Moldova. [on-line] https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-03/Gotisan_Ionel_Brief_FINAL_RO.pdf (vizitat 13.06.2020).

17. Hatneanu D.-O., Vidaicu M. Securitatea națională și accesul la informație în Republica Moldova. Chișinău: IPP, 2015. 90 p. [on-line] http://ipp.md/wp-content/uploads/2015/10/a.-Securitatea_nationala_si_accesul_la_informatie_in_Moldova_ro.pdf (vizitat 13.12.2018).
18. Șaptefrați T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare. În: Administrarea Publică. Revistă metodico-științifică trimestrială, 2015, nr. 3 (87), p. 21-27.
19. Gabor Al. Principiile de „bună guvernare”. [on-line] <http://www.contributors.ro/administratie/principiile-de-%E2%80%9Ebuna-guvernare%E2%80%9D/> (vizitat 30.12.2018).
20. Varzari P. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). *Monografie*. Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
21. Charlick R. The Concept of Governance and its Implications for A.I.D. Development Assistance Program in Africa. Wachington, D.C.: Associates in Rural Development, 1992. [on-line] <https://books.google.md/books?id=W0tI5QYhw9sC&pg=PA72&dq=Charlick+R.+The+concept+of+Governance+and+its+Implications+for+AIDs+Development+Assistance+Program+in+Africa&hl> (vizitat 19.02.2015).
22. Laudell-Mills P., Serageldin I. Governance and External Factor. [on-line] https://academic.oup.com/wber/article-abstract/5/suppl_1/303/1712183?redirectedFrom=fulltext (vizitat 09.10.2020).
23. Hyden G., Court J., Mease K. Making Sense of Governance: The Need for Involving Local Stakeholders. [on-line] <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/4092.pdf> (vizitat 09.10.2020).
24. Dunleavy P., O’Leary B. Teoriile statului. Politica demorației liberale. Chișinău: Editura Epigraf, 2002. 342 p.
25. Varzari P. Considerente privind coalițiile de guvernare după alegerile parlamentare de legislatura a X-a: realități și provocări. În: Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației / Ed. a 7-a, 5 iunie 2020; coord. S. Cornea; col. de redac-

- ție: P. Lungu [et al.]. Cahul: US Cahul, 2020 (Tipogr. „Centrografic”), p. 78-83.
26. Un nou raport analitic PNUD dezvăluie disparități enorme între țări, aferente capacităților acestora de a face față COVID-19 și de a se redresa. [on-line] <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/presscenter/pressreleases/2020/COVID-19-New-UNDP-data-dashboards.html> (vizitat 29.04.2020).
 27. Premierul Ion Chicu a anunțat demisia guvernului. [on-line] <https://gov.md/ro/content/premierul-ion-chicu-anuntat-demisia-guvernului> (vizitat 23.12.2020).
 28. Gestionarea crizei COVID-19 în Republica Moldova. [on-line] http://alegeri.md/w/Gestionarea_crizei_COVID-19_%C3%AEn_Republica_Moldova (vizitat 01.04.2021).
 29. A fost instituită stare de urgență în întreaga țară, însă fără un plan de măsuri. [on-line] https://www.realitatea.md/a-fost-instituita-stare-de-urgenta-in-intreaga-tara--cum-se-vor-aplica-restrictiile-si-cine-vor-fi-afectati_123421.html (vizitat 31.03.2021).
 30. (DOC) Doar restricții, fără măsuri. Ce prevede hotărârea Guvernului de instituire a stării de urgență. [on-line] https://www.realitatea.md/-doc--doar-restrictii--fara-masuri--ce-prevede-hotararea-guvernului-de-instituire-a-starii-de-urgenta_123403.html (vizitat 31.03.2021).
 31. Republica Moldova: Retrospectiva anului economic 2020. [on-line] <https://www.dw.com/ro/republica-moldova-retrospectiva-anului-economic-2020/a-56062521> (vizitat 26.12.2020).
 32. Declarația publică a Platformei Naționale privind degradarea procesului legislativ și actului de guvernare în Republica Moldova [on-line] <https://www.eap-csf.md/declaratia-publica-a-platfomei-nationale-privind-degradarea-procesului-legislativ-si-actului-de-guvernare-in-republica-moldova/> (vizitat 21.12.2020).
 33. Autoritățile noastre, criticate în Parlamentul European. „Prezența reformelor este, în mod clar, la nivel nesatisfăcător”. [on-line] <https://www.realitatea.md/autoritatile-noastre--criticate-in-par->

- lamentul-european-----prezenta-reformelor-este--in-mod-clar-la-nivel-nesatisfacator---_111447.html (23.06.2020).
34. Mureșan critică, din nou, Chișinăul pentru gestionarea pandemiei COVID-19: Să ceară ajutor, dacă este nevoie. [on-line] <https://cotidianul.md/2020/06/12/muresan-critica-din-nou-chisinaul-pentru-gestionarea-pandemiei-covid-19-sa-ceara-ajutor-daca-este-nevoie/> (vizitat 12.06.2020).
 35. Republica Moldova, în lista OMS cu țări din Europa în care crește semnificativ numărul de infecții cu COVID-19. [on-line] <https://deschide.md/ro/stiri/social/68449/R-Moldova-%C3%AEn-lista-OMS-cu-%C8%9B%C4%83ri-din-Europa-%C3%AEn-care-cre%C8%99te-semnificativ-num%C4%83rul-de-infec%C8%9Bii-cu-COVID-19.htm> (vizitat 27.06.2020).
 36. Experți OMS confirmă îngrijorările medicilor din Moldova. [on-line] <https://moldova.europalibera.org/a/experti-oms-ingrijorari-moldova/31157972.html> (vizitat 18.03.2021).
 37. O privire în viitor de la marginea primului an pandemic. Op-Ed de Ala Tocarciuc. [on-line] https://ipn.md/public/index.php/ro/o-privire-in-viitor-de-la-marginea-primului-an-7978_1080744.html (vizitat 02.04.2021).
 38. Vestea proastă de la Ala Nemerenco, consilier prezidențial pentru sănătate. Ce groază ne așteaptă. [on-line] <http://moldova24.info/2021/03/veste-proasta-de-la-ala-nemerenco-consilier-prezidential-pentru-sanatate-ce-groaza-ne-asteapta/> (vizitat 05.03.2021).
 39. Cinci inacțiuni ale guvernării care au adus Moldova la dezastru (Al.Cozer/cotidianul.md). [on-line] <https://moldova.europalibera.org/a/30671243.html> (vizitat 15.06.2020).
 40. Igor Boțan despre eșecurile și realizările în administrarea stării de urgență. [on-line] <https://albasat.md/igor-botan-despre-ese-curile-si-realizarile-in-administrarea-starii-de-urgenta/> (vizitat 23.09.2020).

41. Comunicate / Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova. [on-line] <https://msmps.gov.md/minister/comunicare/comunicate/> (vizitat 01.04.2021).
42. Guvernul a instituit Consiliul consultativ de sănătate publică pe lângă prim-ministru. [on-line] https://www.realitatea.md/guvernul-a-instituit-consiliul-consultativ-de-sanatate-publica-pe-langa-prim-ministru_121743.html (vizitat 27.02.2021).
43. Mecanismul de evaluare și acreditare în sănătate a fost perfecționat. [on-line] <https://noi.md/md/societate/mecanismul-de-evaluare-si-acreditare-in-sanatate-a-fost-perfectionat> (vizitat 21.07.2020).
44. Costache Gh., Marian Pompiliu D.M. Echilibrul puterilor de stat – cheazășie a unei guvernări democratice. În: Revista Națională de Drept, 2009, nr. 4 (24), p. 31-34.
45. Voinea L. Instituții ale Uniunii Europene. Integrare, europenizare, regionalizare. București: Editura Politeia, 2005. 123 p.
46. Republica Moldova: Ghid practic privind transparența și participarea cetățenilor. Chișinău, 2017. [on-line] <https://rm.coe.int/handbook-moldova-ron/1680788ff5> (vizitat 23.07.2020).
47. În Moldova vor fi implementate proiecte de guvernare în valoare de un milion de euro, finanțate de UE și Fundația Konrad Adenauer. [on-line] <https://unica.md/monden/in-moldova-vor-fi-implementate-proiecte-de-guvernare-in-valoare-de-un-milion-de-euro-fi-nantate-de-ue-si-fundatia-konrad-adenauer/> (vizitat 29.07.2020).
48. Cu suportul Uniunii Europene, în țară sunt implementate circa o sută de proiecte de bună guvernare. [on-line] <https://diez.md/2021/05/14/cu-suportul-uniunii-europene-in-tara-sunt-implementate-circa-o-suta-de-proiecte-de-buna-guvernare/> (vizitat 14.05.2021).
49. Guvernarea corporativă și modele de guvernare. [on-line] <https://www.ceccarbusinessmagazine.ro/guvernarea-corporativa-si-modele-de-guvernare-a4314/> (vizitat 14.07.2020).
50. Dobrotă Cr., Cocean R., Bogdan A.-E., Bucur I., Bălăceanu Cr., Agachi P.Ș., Herbil M. Guvernanța universitară. București, 2011. [on-line] <http://old.uefiscdi.ro/Upload/702e47bb-22ae-4068-8b70-21cf15efad60.pdf> (vizitat 14.07.2020).

**INEGALITĂȚILE SOCIALE ÎN PERIOADA
PANDEMIEI COVID-19 ȘI ÎNCREDEREA
ÎN INSTITUȚII A CETĂȚENILOR
REPUBLICII MOLDOVA**

**SOCIAL INEQUALITIES DURING
THE COVID-19 PANDEMIC AND
THE INSTITUTIONS TRUST OF THE CITIZENS
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**Ion MOCANU, doctor în sociologie,
cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

The paper investigates the causal relationship between trust in institutions and compliance with the measures introduced to slow the spread of COVID-19 in the Republic of Moldova. In addition, the impact of the COVID pandemic on the socio-economic situation of citizens was analyzed. The results suggest that trust in public institutions contributes to increasing citizens' compliance with protection rules. In addition, some socio-economic characteristics, such as occupation, age or experience of COVID-19 disease, have a positive effect on compliance with measures to counteract the spread of COVID-19 virus.

În ultimele trei decenii, democrațiile contemporane, în special cele din Europa de Est, s-au confruntat cu un declin grav al încrederii instituționale. Această tendință, amplificată de criza pandemică, a pus în discuție însuși rolul statului în viața cetățenilor, deoarece regimurile politice democratice necesită cel puțin consimțământul tacit și sprijinul pasiv pentru instituțiile politice democratice.

Chiar dacă nivelurile scăzute de încredere în instituții nu sunt caracteristice doar pentru țările post-socialiste, ele sunt marcate

de niveluri considerabil ridicate de nemulțumire publică față de sistemul democratic de guvernare ca atare. Nivelurile scăzute de încredere în instituțiile politice reprezintă un pericol pentru stat, deoarece ar putea duce la deficit de democrație și la lipsa de sprijin pentru politicile guvernamentale care vizează rezolvarea problemelor societale existente. Similar cu alte societăți post-socialiste, Republica Moldova se confruntă cu un nivel ridicat de corupție, un nivel scăzut de alfabetizare politică, lipsuri economice, inegalități sociale, dar și polarizare ridicată și diviziune politică bazată pe diferențe ideologice.

Unii autori speculează că un nivel ridicat de percepție a corupției ar putea fi un motiv pentru un nivel scăzut de încredere instituțională[19]. În ceea ce privește rolul mass-mediei și încrederea instituțională, putem spune că frecvența utilizării mass-mediei în Moldova este un indicator al încrederii instituționale, or frecvența vizionării televizorului are un efect pozitiv asupra încrederii în instituțiile statului. De asemenea, o mai mare încredere în instituțiile guvernamentale este legată de frecvența participării la alegeri, dar corelează negativ cu participarea la proteste.

Această problemă de lungă durată a nivelului scăzut de încredere instituțională a fost agravată și de pandemia globală COVID-19. Începând ca o criză sanitară, aceasta a devenit foarte curând la fel de mult o problemă socială, economică și politică. Instituțiile statului și-au concentrat cea mai mare parte a eforturilor în vederea monitorizării și atenuării efectelor crizei pandemice. Totuși, a fost dificilă implementarea deciziilor în societăți caracterizate de un nivel scăzut de încredere în instituțiile și acțiunile guvernamentale[20].

La 30 ianuarie 2020, Organizația Mondială a Sănătății a declarat pandemia COVID-19 drept un pericol de sănătate publică de

interes internațional. În martie 2020, răspândirea sa a fost declarată pandemie globală[23]. La începutul răspândirii virusului, țările occidentale nu prevedeau că vor fi lovite atât de tare de pandemie. Având o experiență limitată de luptă cu focarele epidemiologice, multe guverne nu au reușit să se pregătească în mod adecvat pentru creșterea numărului de infecții.

Până în prezent, pandemia COVID-19 a afectat țările din întreaga lume și a testat modul în care sistemul de îngrijire a sănătății face față ratei crescute de infectare și a avut un impact negativ asupra economiei și în general a vieții. Pentru a încetini răspândirea virusului, Organizația Mondială a Sănătății recomandă spălarea mâinilor, purtarea măștii și distanțarea socială[24]. Astfel, accentul a fost pus pe formarea unui comportament conștient în rândul populației. În consecință, guvernele au introdus măsuri menite să diminueze răspândirea virusului, care au fost predominant legate de măsurile de distanțare socială și de purtarea măștilor. Totuși, aceste măsuri sunt eficiente numai dacă cetățenii le respectă. Chiar dacă respectarea acestor măsuri este în interesul societății și poate limita costurile de sănătate, adesea oamenii nu acționează în consecință. În special în al doilea val al pandemiei, oamenii s-au opus frecvent măsurilor și nu le respectau. Totuși, de ce oamenii nu se conformează regulilor? Răspunsul la această întrebare este esențial pentru a înțelege cum se poate de sporit conformarea cu aceste măsuri epidemiologice și, astfel, de majorat eficacitatea lor. Acest lucru poate ajuta guvernele să depășească rezistența populațiilor neconforme și să limiteze costurile de sănătate și economice ale pandemiei. Este important să se facă distincția dintre măsurile care sunt mai dificil de aplicat (cum ar fi măsurile de distanțare socială) și măsurile care pot fi mai ușor de monitorizat (cum ar fi purtarea măștii) .

De câțiva ani, economiștii și sociologii cercetează paradigmele ce vizează relația dintre știința sociologică și cea economică. Astăzi, mulți cercetători vorbesc despre socializarea economiei, unde resursa principală o reprezintă individul. Resursa umană este acum mai valoroasă ca niciodată, deoarece oamenii sunt cei care determină vectorul evoluției societății. Autoperfecționându-se, individul permite întregii societăți să pășească într-o nouă etapă de dezvoltare. Acest lucru se referă nu doar la dezvoltarea tehnologică sau economică; vorbim despre evoluția gândirii, care stă la baza oricărei acțiuni.

Perioada pandemiei este caracterizată prin niveluri sporite de stres, care este direct legat de distanțarea socială și de utilizarea antisepticelor. Chiar dacă nu s-au îmbolnăvit personal, mulți oameni se confruntă cu consecințele critice ale constrângerilor sociale. Un aspect important este comportamentul adaptativ al persoanelor aflate în această situație: unii oameni au transformat distanțarea socială într-o evitare completă a contactelor sociale, ceea ce este o manifestare negativă a adaptării. Datorită nivelurilor crescute de stres, unii oameni au fost mai predispuși la un comportament deviant, care s-a manifestat prin boicotarea măsurilor restrictive.

În ultima perioadă se observă tot mai pregnant că un număr mare de persoane au fost afectate negativ de pandemie: au respins măsurile de carantină, în mod deliberat nu au respectat regimul de autoizolare și recomandările autorităților. Astfel de indivizi s-au dovedit a fi predispuși la un comportament deviant, care s-a manifestat în mai multe țări prin revolte sociale și a dus la crearea imprevizibilității acțiunilor ulterioare. Multe persoane au destabilizat în mod deliberat situația, au răspândit zvonuri, au dezinformat populația trimițând materiale false pe rețelele de socializare.

Referindu-ne la cercetările ample privind încrederea în instituții, efectuate până la pandemie, vom menționa mai întâi studiul lui C. Foster, în care s-au analizat factorii socioeconomici determinanți ai încrederii europenilor în guvernele lor. În special, au fost studiate motivele unei scăderi accentuate a încrederii în instituțiile publice după criza financiară din 2009. Folosind datele sondajului Eurobarometru, s-a constatat că scăderea încrederii guvernamentale a fost legată de rata șomajului în rândul țărilor debitoare[9]. Aceste rezultate se aplică nu numai la nivel național, ci și la nivelul instituției Uniunii Europene. T. Rudolph a arătat că indivizii susțin deciziile guvernamentale atunci când percep guvernul ca fiind de încredere. Când oamenii nu au încredere în guvern, refuză să sprijine deciziile sale. Pe baza acestor studii, încrederea în guvern și în instituțiile guvernamentale relevante afectează comportamentul cetățenilor față de măsurile introduse de guvern[17].

Conform opiniei politologului P. Norris, încrederea în instituțiile statului face parte din cele cinci niveluri de sprijin pentru regimul democratic, împreună cu suportul pentru comunitatea politică, principiile regimului, performanța regimului și liderii politici[13]. Dacă așteptările nu sunt îndeplinite, atunci și încrederea este scăzută, și dacă cetățenii sunt mulțumiți de activitatea instituțiilor, atunci vor avea mai multă încredere în acestea din urmă.

Încrederea în instituții poate fi definită ca încredere că instituțiile politice nu își vor folosi abuziv puterea. După M. Warren, conceptul de încredere implică în sine și asumarea unor riscuri. Oamenii care au încredere acceptă posibilitatea că ar putea fi înșelați sau chiar supuși unor suferințe, dar obțin în schimb o potențială cooperare și beneficii[22].

Prin urmare, încrederea cetățenilor în instituții, numită și încredere pe verticală, este importantă pentru democrație, deoarece

indică disponibilitatea cetățenilor de a se baza, în ciuda riscului, pe ordinea instituțională, cu scopul de a-și îndeplini cerințele și nevoile[16]. Dacă încrederea este scăzută din cauza așteptărilor eșuate și a nemulțumirii față de activitatea instituțiilor, atunci cetățenii încearcă cu orice preț să evite orice contact cu acestea. În acest caz, instituțiile politice nu sunt în măsură să implementeze cu succes obiectivele stabilite[15].

Nivelurile mai ridicate de încredere permit consimțământul mai ușor al cetățenilor de a se conforma deciziilor guvernamentale care într-un anumit grad atentează la libertățile individuale, cum ar fi luarea deciziilor privind vaccinarea, respectarea măsurilor, acceptarea liniilor directe ale instituțiilor competente etc.

Unii autori subliniază existența efectului coeziv, care se manifestă printr-o creștere a încrederii în instituții, de obicei de scurtă durată, în perioadele de criză[15]. Efectul coeziv este utilizat de guvernanți pentru a cataloga criza pandemică la fel de periculoasă ca alte amenințări precum războaiele sau atacurile teroriste.

Dezvoltând această idee, M.Baekgaard explică creșterea nivelului de încredere ca o consecință a efectului de coeziune, care are loc din cauza pandemiei și a introducerii carantinei[4]. Importanța introducerii carantinei în creșterea încrederii instituționale este recunoscută de către D. Bol în studiul său[5]. În schimb, D. Schraff respinge impactul carantinei și atribuie creșterea încrederii în instituții efectului coeziv, adică sugerează că nivelul de încredere a urmat evoluția numărului de infectări[18]. R. Falconi explică creșterea încrederii instituționale în Italia prin percepția populației că deciziile guvernului și intervențiile întreprinse au fost clar direcționate și adecvate[7].

Nivelul de încredere instituțională este cercetat prin prisma experienței personale, în sensul expunerii directe (infectare personală) sau indirecte (contactul cu infectatul) a respondenților.

Astfel, F. Amat constată că, urmare a experienței personale, încrederea instituțională se reduce, în timp ce crește dorința de impunere a măsurilor autoritare, împreună cu disponibilitatea de a renunța la libertățile personale[2]. De asemenea, s-a stabilit disponibilitatea de a renunța la libertățile personale, precum și conferirea unei puteri mai mari autorităților executive în raport cu parlamentul cu scopul de a preveni creșterea numărului de victime.

Pe măsură ce datele referitoare la pandemia COVID-19 devin disponibile atât la nivel național cât și internațional, cercetătorii din diverse domenii academice studiază diferite aspecte ale pandemiei. Sociologii se concentrează în principal pe aspectele sociale și consecințele economice și non-economice ale acestui fenomen. Aceștia analizează modul în care comportamentul indivizilor este afectat și cum se limitează costurile economice și sociale ale epidemiei COVID-19.

Pe baza datelor obținute dintr-un sondaj online efectuat în rândul rezidenților SUA în aprilie 2020, Van Rooij a evaluat factorii care au influențat conformarea respondenților cu măsurile de carantină. S-a ajuns la concluzia că oamenii tind să se conformeze mai puțin atunci când se tem de autorități. El a descoperit, de asemenea, că conformarea depinde în mod semnificativ de normele sociale și de motivațiile intrinseci[21].

F. Miguel a studiat efectul trăsăturilor antisociale asupra conformării indivizilor cu măsurile COVID-19[11]. Pentru un eșantion de adulți brazilieni, trăsăturile antisociale, în special nivelurile mai scăzute de empatie și nivelurile mai ridicate de insensibilitate, au fost asociate direct cu complianța mai scăzută. Acești factori oferă o explicație parțială de ce oamenii nu aderă la măsurile de izolare, chiar dacă numărul de decese este în creștere. Într-un studiu bazat pe un sondaj online realizat în rândul rezidenților brazilieni,

J. Farias a constatat că persoanele șomere, tinerii și bărbații aveau niveluri mai ridicate de intenție de a încălca măsurile de distanțare socială[8]. De asemenea, acest comportament este caracteristic persoanelor care câștigă salarii mai mici sau care au stabilitate scăzută la locul de muncă. S-a confirmat, de asemenea, că normele sociale au jucat un rol important în respectarea măsurilor de distanțare socială.

Într-o analiză a unui eșantion reprezentativ la nivel național de rezidenți din Marea Britanie, E. Kooistra a concluzionat că respectarea de către oameni a măsurilor de carantină și de distanțare socială depindea de capacitatea lor de a respecta legea, adică dacă oamenii credeau moral că ar trebui respectate măsurile impuse. Astfel, s-a găsit o asociere negativă a conformării cu faptul dacă oamenii se tem de boală. Cei care se temeau mai mult de virus aveau mai multe șanse să încalce măsurile. De asemenea, persoanele cu emoții mai negative cu o probabilitate mai mică respectau măsurile de carantină. Autorul nu a găsit nicio dovadă concludentă că pedepsele mai stricte ar putea reduce neconformarea [10].

Într-un sondaj efectuat în Arabia Saudită, A. Almutairi a stabilit că respondenții oferă un sprijin foarte mare pentru măsurile de izolare (peste 98%). Femeile, persoanele în vârstă și persoanele mai educate au respectat măsurile de izolare mai mult decât altele[1]. S. Zhao a analizat conformarea cu măsurile de distanțare socială în asociere cu sănătatea mintală a persoanelor din Hong Kong. Respondenții mai în vârstă și respondenții cu niveluri educaționale superioare au fost mai predispuși să respecte măsurile de distanțare socială. De asemenea, femeile și persoanele inactive din punct de vedere economic au raportat o conformare semnificativ mai bună cu regulile de distanțare socială. La fel și respondenții cu venituri mai mari au fost percepuți ca fiind mai conformi cu măsurile

de distanțare socială. Studiul a analizat și impactul măsurilor de distanțare socială asupra stresului, anxietății și depresiei. Autorii au concluzionat că adoptarea mai multor măsuri de distanțare socială a fost asociată cu niveluri mai scăzute de stres și cu un risc mai mic de simptome de anxietate. S-a constatat că mai multe zile petrecute acasă au fost corelate cu simptome crescute de anxietate, în special pentru respondenții mai în vârstă și respondenții cu nivel de educație mai scăzut[26].

A. Nivette a efectuat un studiu longitudinal folosind datele colectate în Zurich, Elveția, în rândul tinerilor în primele săptămâni ale pandemiei. Nerespectarea măsurilor legate de igienă a fost mai răspândită în special la bărbați și la indivizii cu studii superioare, cu un statut socioeconomic mai ridicat, cu preponderență rezidenți elvețieni. Nerespectarea a fost mai mare în rândul tinerilor adulți care au obținut un scor ridicat la indicatorii potențialului antisocial, incluzând acceptarea scăzută a regulilor morale, cinism juridic, autocontrol scăzut, implicarea în comportamente ilegale și asocierea cu delicvenți. De asemenea, adulții tineri cu încredere redusă, inclusiv în măsurile guvernamentale de combatere a virusului, au fost mai puțin conformi[12].

M. Zajenkowski a desfășurat un sondaj pentru a examina rolul trăsăturilor de personalitate și percepțiile individuale asupra situației pandemiei COVID-19 pentru a explica diferențele de conformare cu restricțiile guvernamentale din Polonia. Ei au descoperit că modul în care oamenii percep situația are un impact mai mare asupra conformării decât trăsăturile de personalitate[25]. Conformarea cu măsurile pandemice a fost, de asemenea, studiată în corelație cu opiniile politice ale indivizilor. Utilizând datele de geolocalizare din SUA, M. Painter a descoperit că viziunile politice afectează eficacitatea măsurilor de distanțare socială. Rezidenții

din județele republicane erau mai puțin susceptibili de a respecta aceste măsuri față de cei din județele democratice. Utilizând datele tranzacțiilor cu cardul de debit, s-a descoperit că democrații cu o probabilitate mai înaltă decât republicanii trec la achiziții de la distanță după instaurarea carantinei[14].

Întrucât pandemia de COVID-19 a afectat societățile din întreaga lume la un nivel fără precedent, a fost un teren propice pentru teoriile conspirației. Dacă înțelegem credința în teoriile conspirației ca o „manifestare radicală și generalizată a neîncrederii”[3], atunci ne putem aștepta ca acei indivizi care susțin teoriile conspirației cu privire la COVID-19 să aibă niveluri mai scăzute de încredere instituțională.

Deoarece pandemia de COVID-19 este o experiență colectivă prin excelență, mai mulți autori au propus că cheia rezilienței colective, a practicilor de sănătate pozitive, a solidarității și a legăturilor sociale puternice este aceea de a avea o identitate comună în cadrul colectivului[6]. Astfel, ne așteptăm ca acei indivizi care au un sentiment mai mare de identitate comună cu alți membri ai comunității să arate, de asemenea, niveluri mai mari de încredere instituțională.

Vom veni cu câteva exemple care ilustrează elementele predominante ale încrederii instituționale în Republica Moldova. În general, cetățenii au un nivel scăzut de încredere în instituțiile democrației reprezentative, cum ar fi parlamentul, guvernul și partidele politice. Analiza secundară a datelor demonstrează cu prisosință faptul că în Republica Moldova criza pandemică a afectat substanțial gradul de încredere în instituțiile statului. Aici vom veni cu datele Barometrului de Opinie Publică. În perioada decembrie 2019 – februarie 2021, încrederea a scăzut în următoarele instituții: Guvern, Parlament, justiție, primărie, partide politice, bănci, mass-media (vezi *Tablelul 1*). Dacă în unele instituții încrederea nu a scăzut simțitor

(primăria: -2%), atunci în altele se atestă o scădere mai mare (mass-media: -13%; Parlament: -10%; Partide politice: -8% etc). Discursul public din Moldova nu a implicat doar voci disonante caracteristice democrației pluraliste, ci și un apel la nesupunere față de acțiunile Guvernului, diminuând legitimitatea măsurilor epidemiologice și uneori chiar rezistență activă împotriva politicilor naționale menite să controleze pandemia.

Tabelul 1. Comparația încrederii populației în instituții până la pandemia COVID-19 și în timpul pandemiei

Instituția	Distribuția răspunsurilor cumulate „Foarte multă încredere” și „Oarecare încredere”		
	Decembrie 2019	Octombrie 2020	Februarie 2021
Guvern	27,8%	23,2%	18,5%
Parlament	23,7%	15,5%	13,9%
Președinte	42,2%	28,3%	42,6%
Justiție	26,1%	19,0%	19,1%
Armată	43,4%	45,7%	43,8%
Biserică	73,0%	74,2%	69,2%
Primărie	57,1%	55,1%	55,8%
Partide politice	20,1%	11,3%	12,0%
Bănci	38,0%	26,6%	26,4%
Poliție	39,5%	41,0%	37,5%
Mass-media	50,4%	40,4%	36,9%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, decembrie 2019, octombrie 2020, februarie 2021 n1=1187 r, n2=1124 r, n3=1108 r.

În acest context, analiza secundară a datelor cercetărilor efectuate de către Institutul de Politici Publice sugerează o scădere a aprecierii pozitive a faptului cum evoluează lucrurile atât în

țară, cât și peste hotare. Dacă în decembrie 2019 circa o pătrime din respondenți menționau că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție bună, iar 2/3 spuneau că lucrurile merg într-o direcție greșită, atunci în octombrie 2020 aprecierile pozitive au scăzut la 17%, iar cele negative au crescut până la $\frac{3}{4}$ din respondenți (vezi *Tabelul 2*). În luna februarie 2021, Barometrul a atestat o revenire a încrederii în direcția de dezvoltare a țării la nivelul de până la pandemie, fapt probabil influențat de evenimentele politice din ultima perioadă.

Tabelul 2. Opinia respondenților privind direcția de dezvoltare a țării

Perioada	Direcția este bună	Direcția este greșită	Nu știu	Nu răspund
Decembrie 2019	23,9%	65,9%	9,5%	0,7%
Octombrie 2020	16,7%	75,1%	7,8%	0,3%
Februarie 2021	22,3%	63,5%	13,2%	1,1%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, decembrie 2019, octombrie 2020, februarie 2021 n1=1187 r, n2=1124 r, n3=1108 r.

Tendențe asemănătoare observăm și în atitudinile populației față de evoluția lucrurilor în general în lume. Astfel, dacă în decembrie 2019 puțin peste o treime din respondenți menționau că în lume lucrurile merg într-o direcție bună, iar 45% spuneau că lucrurile merg într-o direcție greșită, atunci în octombrie 2020 aprecierile pozitive au scăzut la 26%, iar cele negative au crescut până la 54% din respondenți (vezi *Tabelul 3*). Aprecierile pozitive au mai scăzut puțin în cadrul cercetării din februarie 2021.

Referindu-se la eficiența instituțiilor în a asigura cu un anumit suport populația, respondenții mai degrabă sunt de părerea că cetățenii se susțin între ei la nivel individual. Atunci când se susțin persoanele apropiate, are loc o susținere pe orizontală, iar când se ajută persoane necunoscute, mai des are loc o relație pe verticală,

or persoanele din medii sociale mai înstărite ajută persoanele vulnerabile. De asemenea, se practică ajutorul organizat, prin acțiuni de voluntariat. Mai rar a fost menționat suportul instituționalizat acordat de către autoritățile publice locale sau centrale, asistenți sociali, instituții medicale, precum și instituțiile de cult, care oferă o anumită susținere nevoiașilor, persoanelor cu o vârstă înaintată etc. Au fost menționate nemulțumiri de impactul pe care îl are pandemia asupra sferei economice, sociale, sanitare. Dar, indiferent de faptul că situația este una critică, au fost oferite și exemple când s-a oferit ajutor la timp, sau când autoritățile au administrat o problemă eficient. Au fost înaintate și anumite propuneri de a îmbunătăți politicile publice chiar și la nivel de mesaje, fapt ce nu necesită suport financiar. Unul din respondenți a menționat că mesajul "Stați acasă" nu transmite cu exactitate un comportament adecvat la nivelul întregii societăți, or acesta poate contribui la atomizare, la pasivitate. Acest mesaj trebuie să fie suplinit cu idei de solidaritate, care ar mobiliza cetățenii să susțină grupurile sociale vulnerabile, dacă nu prin acțiuni personale, atunci prin contribuție financiară.

Tabelul 3. Aprecierea direcției de dezvoltare în lume

	Direcția este bună	Direcția este greșită	Nu știu	Nu răspund
Decembrie 2019	35,4%	44,9%	18,9%	0,9%
Octombrie 2020	26,4%	54,1%	18,8%	0,7%
Februarie 2021	24,5%	56,2%	18,1%	1,2%

Sursa: Barometrul de Opinie Publică, decembrie 2019, octombrie 2020, februarie 2021 n1=1187 r, n2=1124 r, n3=1108 r.

Mai jos vom trece în revistă un șir de inegalități sociale care s-au aprofundat în ultima perioadă. În primul rând, este inegalitatea economică. Pandemia a dus deja la o transformare semnifica-

tivă în multe domenii ale vieții economice și sociale. Sărăcia este un aspect socioeconomic important al pandemiei. Peste tot suferă liberii profesioniști, întreprinderile mici și mijlocii, care nu și-au sistat activitatea în perioadele precedente de criză, ci s-au transformat și au supraviețuit în concurență. Aceasta este o tragedie socială pentru majoritatea covârșitoare a populației, or se reduce drastic coșul de consum al cetățenilor. Aici putem observa faptul că un grup major de persoane tind să își satisfacă doar nevoile materiale primare, ceea ce se reflectă și în teoria lui Maslow. Într-o perioadă în care mulți oameni căutau să obțină educație suplimentară sau abilități utile, unii se limitau doar la satisfacția grandioasă a nevoilor primare, care este, de asemenea, un exemplu de deviere în contextul comportamentului consumerist.

În al doilea rând, există inegalitatea în domeniul muncii. Pandemia nu numai că a provocat șomaj și subocupare, ci a afectat și condițiile de muncă și salariile și disponibilitatea protecției sociale, afectând în special anumite categorii ale populației mai vulnerabile față de dinamica negativă a pieței muncii. Reprezentanții celor mai necesare profesii în acest moment sunt lipsiți de concediu medical plătit și trebuie să continue să lucreze chiar dacă se îmbolnăvesc. Tot aici ne putem referi la inegalitatea profesională. În timpul pandemiei, lucrătorii din domeniul sănătății sunt cei mai expuși riscului de a contracta COVID-19 în exercitarea atribuțiilor lor profesionale. În plus, presupusul contact al unui lucrător medical cu o persoană infectată duce la răspândirea stereotipurilor și discriminarea din partea oamenilor de rând. Drept urmare, pentru mulți profesioniști din domeniul medical se prevede deja riscul tulburării de stres post-traumatic.

În al treilea rând, s-a aprofundat inegalitatea de vârstă. Cea mai vulnerabilă categorie la impactul pandemiei a fost populația în

vârstă. Pe de o parte, impactul regimului de autoizolare pe termen lung, măsurile restrictive impuse și lipsa posibilității de muncă cu normă întreagă (offline); pe de altă parte, efectul dăunător al unui mediu informațional agresiv - toate acestea împreună au provocat o stare de suferință și au dus la exacerbarea multor boli psihosomatice, precum și la apariția tulburărilor afective.

În al patrulea rând, vom enunța inegalitatea la nivelul capitalului simbolic. Diferențele de capital simbolic sunt evidente și sunt, de asemenea, mai acute. În rândul celor înstăriți bânduie stereotipul că virusul este răspândit de către cerșetori sau de către vânzătorii care lucrează fără măști și mănuși. În timp ce reprezentanții păturilor de jos văd o amenințare în cei care au călătorit în străinătate și au adus infecția.

În al cincilea rând, se atestă inegalitatea la nivelul capitalului cultural. Accesul la informații împarte oamenii destul de vizibil. În ciuda faptului că tinerii din straturile de mijloc ar putea să nu aibă resurse materiale mari, în general sunt foarte buni în căutarea și analiza informațiilor datorită educației, profesiei, abilităților și cunoașterii limbilor străine. Această inegalitate la nivelul accesului la informații, așa-numita „infodemie”, a devenit catastrofală pentru partea vulnerabilă din punct de vedere socioeconomic a populației. O perioadă îndelungată de timp, din toate canalele mass-media a existat o diseminare a tuturor tipurilor de informații despre pandemie, provenind din diverse surse, inclusiv zvonuri, bârfe și alte informații neconfirmate, care au incitat temeri și panică în rândul populației. Persoanele cu un capital cultural scăzut au fost afectate negativ de pandemie: au respins măsurile de carantină, în mod deliberat nu au respectat regimul de autoizolare și recomandările autorităților. Conform studiilor menționate anterior, astfel de indivizi s-au dovedit a fi predispuși la un comportament deviant, care

s-a agravat și a dus la crearea imprevizibilității și imensității unor acțiuni ulterioare. Mulți au destabilizat în mod deliberat situația, au răspândit zvonuri, au dezinformat populația trimitând fapte și materiale false pe rețelele de socializare. Acest factor este negativ, împiedicând dezvoltarea relațiilor sociale. O astfel de reflectare negativă situației inhibă progresul și dezvoltarea socială, generând imprevizibilitate și incertitudine.

Și totuși, ce poate să contribuie la sporirea încrederii publicului în instituțiile democratice în mijlocul pandemiei? Ce caracteristici individuale și sociale determină nivelul de încredere în instituțiile publice? Vom veni cu un set de concluzii și recomandări pentru a răspunde la aceste întrebări.

Pandemia, care afectează majoritatea țărilor lumii moderne, a provocat un număr imens de schimbări nu numai în obiceiurile, nevoile sau stilul nostru de viață, dar ne-a schimbat și conștiința, comportamentul și chiar modul în care gândim. De aceea, sociologii din întreaga lume examinează cu atenție impactul psihologic al pandemiei COVID-19 asupra oamenilor.

Astăzi, populația nu doar că trăiește în economii diferite: în prima, a doua și a treia lume, ci și în condiții sociale diferite. Structura culturală și cea socială pot fi radical diferite, în ciuda criteriilor economice similare utilizate pentru a evalua bunăstarea țării. Astfel, o criză precum pandemia COVID-19, creează o urgență în toate sferele vieții și provoacă șocuri care afectează direct piețele, producția și oferta (bunuri și servicii), cererea (consumul și investițiile) și piața muncii, are un efect dramatic asupra populației.

Desigur, există și un factor negativ aici: odată cu trecerea la formatul de telecomunicații, mulți oameni și-au pierdut locul de muncă, iar factorul epuizării emoționale și estomparea granițelor dintre viața personală și muncă a început să apară mult mai des.

Folosind datele cercetărilor, putem conchide că încrederea în instituții precum sistemul de sănătate și guvern a avut un impact pozitiv asupra respectării măsurilor de distanțare socială. Cu toate acestea, rezultatele anterioare sugerează că, pentru a spori respectarea voluntară a măsurilor COVID-19, ar trebui implementate campanii de sănătate publică, încurajând încrederea în guvern și alte autorități publice relevante implicate în luarea deciziilor și implementarea măsurilor de încetinire a răspândirii virusului.

Caracteristicile socioeconomice, cum ar fi ocuparea forței de muncă, au avut un impact semnificativ pozitiv asupra respectării distanțării sociale. Mai mult, persoanele care se simt în pericol de COVID-19 și pensionarii au fost mai susceptibili să respecte regulile de distanțare socială.

Când trebuiau să respecte măsurile de acoperire a feței, persoanele care se simțeau în pericol de COVID-19 au fost mai susceptibile să se conformeze. Astfel, cei care sunt conștienți de riscurile pentru sănătate pe care le prezintă virusul au avut tendința de a-și ajusta comportamentul în consecință. Aplicarea unor ghiduri bine direcționate pe indivizii mai sceptici ar trebui să contribuie la creșterea conformării cu măsurile epidemiologice. De asemenea, s-a demonstrat că accesul la rețelele online afectează negativ respectarea măsurilor de distanțare socială. Utilizarea mai intensivă a rețelelor sociale poate genera confuzie, poate expune persoanele la știri false și, prin urmare, poate reduce conformarea. Odată cu trecerea la formatul online, mulți oameni și-au pierdut locul de muncă, iar factorul epuizării emoționale și estomparea granițelor dintre viața personală și muncă a început să apară mult mai des.

Astăzi, când Republica Moldova se confruntă cu scopul de a consolida stabilitatea dezvoltării socioeconomice a țării, rolul-cheie este atribuit planificării strategice în contextul administrației

publice. Este necesar să se ia în considerare multe aspecte, inclusiv dinamica așteptărilor și stărilor de spirit ale publicului, nivelul de legitimitate, respectarea drepturilor civile și a libertăților omului. Deciziile strategice ar trebui să fie precedate de o analiză cuprinzătoare a situației.

Virusul care se răspândește fulgerător a afectat nu numai structura economică, ci și structura politică și socială a Republicii Moldova. Având în vedere situația actuală, este necesar să se acționeze decisiv: să se ia măsuri eficiente care vizează stabilizarea situației. Prin urmare, apare necesitatea de a prezice consecințele, de a găsi modalități de a minimiza impactul negativ al pandemiei și posibilitatea de a studia schimbările sociale, pe baza următoarelor sarcini principale.

În primul rând, este necesar să se investigheze problema influenței virusului răspândit asupra structurii sociale a societății în ansamblu.

În al doilea rând, este necesar să se consolideze baza științifică, baza metodologică pentru determinarea relației dintre sferele sociale și economice ale societății, identificarea măsurilor de asigurare a dezvoltării sferei sociale, îmbunătățirea sistemelor de realizare și control a deciziilor care afectează toate sferele societății.

În al treilea rând, este necesar să se sublinieze importanța studierii sferei sociale pentru precizarea consecințelor schimbărilor viitoare și optimizarea sistemului de planificare de stat, care determină strategia pentru dezvoltarea în continuare a societății.

De asemenea, în societate persistă o stare de anxietate care decurge dintr-o situație de incertitudine și neîncredere în viitor. Starea de anxietate este determinată nu numai de riscul de infecție, ci și de consecințe negative, în principal economice, ceea ce indică un grad ridicat de sensibilitate a cetățenilor la toate transformările

care au loc în țară. În acest sens, formularea unei perspective clare ar servi drept cheia dezvoltării societății moldovenești atât pentru autoritățile de stat, cât și pentru cetățeni.

Infecția continuă să se răspândească și în acest sens este necesar să se ia decizii de management competente bazate pe cercetări psihologice și sociale. Trebuie să fie luate cele mai eficiente măsuri care vor primi aprobarea și sprijinul cetățenilor Republicii Moldova. Astfel de decizii vor contribui la păstrarea și menținerea nu numai a nivelului de securitate socială a cetățenilor, ci și la păstrarea sistemului de relații socioeconomice. De aceea, este importantă identificarea principalelor tendințe în dezvoltarea sferei sociale a societății pentru a urmări principalii vectori de dezvoltare socială, analiza lor ulterioară în contextul asigurării unei îmbunătățiri calitative a componentei socioeconomice.

Efectele sesizate în urma unui an de criză pandemică ne permit să tragem câteva concluzii fundamentale: societatea este un sistem și, în gestionarea acestuia, este necesar să se aplice o abordare sistemică (holistică); ar trebui să ne gândim la perspective, să prevedem consecințele care urmează să apară în viitor; este necesar să regândim universalitatea principiilor economiei de piață, să ne gândim dacă acestea sunt aplicabile în domeniul asistenței medicale și dacă eficiența economică este cel mai important indicator pentru acest domeniu sau dacă în domeniul medial ar trebui să existe alte criterii de performanță.

În acest moment, este necesar să se asigure o îmbunătățire calitativă a acelor industrii care sunt monitorizate îndeaproape de cetățeni. Trebuie luate măsuri eficiente pentru a menține această tendință pozitivă. Îmbunătățirea structurii asistenței medicale și a măsurilor medicale preventive, a unui sistem extins de furnizare a serviciilor educaționale și a sprijinului social pentru populație. Trebuie de acționat atunci când cetățenii pledează în mod activ

pentru îmbunătățirea calității și accesibilității educației, pentru dezvoltarea masivă a abilităților intelectuale, obținerea a noi abilități și un sistem mai flexibil de asistență medicală și socială. Prin direcționarea finanțării către sectoare sociale cheie responsabile de nivelul de educație și sănătate al cetățenilor, luând decizii eficiente de management, este posibil de asigurat dezvoltarea calitativă a societății.

Dorința populației de educație, cunoașterea lumii, creșterea personală, necesitatea unei conștientizări depline a situației actuale și a măsurilor luate pot fi susținute datorită tranziției școlilor, institutelor, bibliotecilor, muzeelor, teatrelor și a altor instituții culturale și educaționale la un format de lucru de la distanță. Este necesar să se dezvolte tendința disponibilității unor astfel de servicii și evenimente. În plus, trebuie să se asigure disponibilitatea informațiilor despre situația actuală și măsurile în curs de implementare. Cetățenii ar trebui să vadă planuri clare și competente, măsuri fără precedent pentru a asigura disponibilitatea educației, protecția socială a populației și sprijinul pentru sectoarele economice.

Un rol important în evoluția societății moderne îl are dezvoltarea multiaspectuală a tinerilor. Toate tendințele identificate mai sus trebuie proiectate asupra generației tinere, care este fundamentul viitoarei societăți a Republicii Moldova. Un loc important îl ocupă implementarea programelor și metodelor de creștere a copiilor, îndrumările spirituale și morale. Domeniile prioritare sunt introducerea și dezvoltarea unor programe inovatoare, popularizarea unui stil de viață sănătos, crearea tuturor condițiilor pentru dezvoltarea multilaterală și formarea personalității. Tinerii sunt grupul social ale cărui valori într-o perioadă scurtă de timp vor determina caracteristicile țării. De aceea, transformând calitativ generația tânără, suntem capabili să obținem rezultate fără precedent în dezvoltarea economiei naționale, a societății moderne și a conștiinței umane.

Referințe bibliografice

1. Almutairi A. F., Bani Mustafa A. A., Alessa Y. M., Almutairi S. B., Almaleh Y. Public trust and compliance with the precautionary measures against COVID-19 employed by authorities in Saudi Arabia. *Risk Management and Healthcare Policy*, 2020, 13, 753–760. <https://doi.org/10.2147/RMHP.S257287> (accesat la 2.06.2021)
2. Amat F., Arenas A., Falcó-Gimeno A., & Muñoz J. 2020. Pandemics meet democracy. Experimental evidence from the COVID-19 crisis in Spain, preprint (SocArXiv. <https://doi.org/10.31235/osf.io/dkusw>) (accesat la 2.06.2021)
3. Aupers S. 2012. Trust no one: Modernization, paranoia and conspiracy culture. *European Journal of Communication* 27, no. 1: 22–34. <https://doi.org/10.1177/0267323111433566> (accesat la 2.06.2021)
4. Bækgaard M., Christensen J., Madsen J. K., Mikkelsen K. S. 2020. Rallying around the flag in times of COVID-19: Societal lockdown and trust in democratic institutions. *Journal of Behavioral Public Administration* 3, no. 2. <https://doi.org/10.30636/jbpa.32.172> (accesat la 2.06.2021)
5. Bol D., Giani M., Blais A., Loewen P.J. 2020. The effect of COVID-19 lockdowns on political support: Some good news for democracy? *European Journal of Political Research*. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12401> (accesat la 2.06.2021)
6. Elcheroth G., Drury J. 2020. Collective resilience in times of crisis: Lessons from the literature for socially effective responses to the pandemic. *British Journal of Social Psychology* 59, no. 3: 703–713. <https://doi.org/10.1111/bjso.12403> (accesat la 2.06.2021)
7. Falcone R., Colì E., Felletti S., Sapienza A., Castelfranchi C., Paglieri F. 2020. All We Need Is Trust: How the COVID-19 Outbreak Reconfigured Trust in Italian Public Institutions. *Frontiers in Psychology* 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.561747> (accesat la 2.06.2021)

8. Farias J. E. M., Pilati, R. (2020). Violating social distancing amid COVID-19 pandemic: Psychological factors to improve compliance, PsyArXiv. Retrieved February 7, 2021, from <https://doi.org/10.31234/osf.io/apg9e>. (accesat la 2.06.2021)
9. Foster C., Frieden, J. Crisis of trust: Socio-economic determinants of Europeans' confidence in governments. *European Union Politics*, 2017 18(4), 511–535. <https://doi.org/10.1177/1465116517723499>. (accesat la 2.06.2021)
10. Kooistra E. B., Reinders Folmer C., Kuiper M. E., Olthuis E., Brownlee M., Fine A., Van Rooij, B. Mitigating COVID-19 in a nationally representative UK sample: Personal abilities and obligation Institutional Trust and Compliance with Measures to Fight COVID-19 to obey the law shape compliance with mitigation measures (Amsterdam law school research paper no. 2020-19). <https://doi.org/10.2139/ssrn.3598221>. (accesat la 2.06.2021)
11. Miguel F. K., Machado G. M., Pianowski G., De Francisco Carvalho, L. Compliance with containment measures to the COVID-19 pandemic over time: Do antisocial traits matter? *Personality and Individual Differences*, 2021, 168, 110346. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110346>. (accesat la 2.06.2021)
12. Nivette A., Ribeaud D., Murray A., Steinhoff A., Bechtiger L., Hepp U., Shanahan L., Eisner M. Non-compliance with COVID-19-related public health measures among young adults in Switzerland: Insights from a longitudinal cohort study. *Social Science & Medicine*, 2021, 1982(268), 113370. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113370>. (accesat la 2.06.2021)
13. Norris P. Introduction: The growth of critical citizens. In *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*, ed. P. Norris, 1–28. Oxford: Oxford University Press. 1999.
14. Painter M., Qiu T. Political Beliefs affect Compliance with COVID-19 Social Distancing Orders. 2020. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3569098>. (accesat la 2.06.2021)

15. Reeskens T., Muis Q. A new democratic norm(al)?: Political legitimacy amidst the COVID-19 pandemic. In *The new common: How the COVID-19 pandemic is transforming society*, ed. E. Aarts, H. Fleuren, M. Sitskoorn, & T. Wilthagen, 2020. 189–194. Tilburg: Tilburg University. <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/a-new-democratic-normal-political-legitimacyamidst-the-covid-19> (accesat la 2.06.2021)
16. Rothstein B., Eek D. Political Corruption and Social Trust: An Experimental Approach. *Rationality and Society* 21, 2009 no. 1: 81–112. <https://doi.org/10.1177/1043463108099349> (accesat la 2.06.2021)
17. Rudolph T. J. Political trust, ideology, and public support for tax cuts. *Public Opinion Quarterly*, 2009. 73(1), 144–158. <https://doi.org/10.1093/poq/nfp012> (accesat la 2.06.2021)
18. Schraff D. Political trust during the Covid-19 pandemic: Rally around the flag or lockdown effects? *European Journal of Political Research*. 2020. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12425> (accesat la 2.06.2021)
19. Štulhofer A. Perception of corruption and the erosion of social capital in Croatia 1995-2003. *Politička misao: časopis za politologiju* 2004. 41, no. 5: 74-86.
20. Van Assche J., Politi E., Van Dessel P., Phalet K. To punish or to assist? Divergent reactions to ingroup and outgroup members disobeying social distancing. În: *British Journal of Social Psychology*, 2020, 59, no. 3: 594-606.
21. Van Rooij B., de Bruijn A. L., Reinders Folmer C., Kooistra E. B., Kuiper M. E., Brownlee M., Olthuis E., Fine, A. Compliance with COVID-19 mitigation measures in the United States. Amsterdam law school research paper no. 2020-21, general subserie research paper no. 2020-03, UC Irvine School oflaw research paper no. 2020-33. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3582626>. (accesat la 2.06.2021)

22. Warren M. Democratic Theory and Trust. In Democracy and Trust, ed. M. Warren, 310–345. Cambridge: Cambridge University Press. 1999.
23. World Health Organization. Timeline: The WHO's COVID-19 response. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline#>, 2020 (accesat la 2.06.2021)
24. World Health Organization. Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advicefor-public>, 2020 (accesat la 2.06.2021)
25. Zajenkowski M., Jonason P. K., Leniarska M., & Kozakiewicz Z. (2020). Who complies with the restrictions to reduce the spread of COVID-19?: Personality and perceptions of the COVID-19 situation. *Personality and Individual Differences*, 166, 110199. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110199>. (accesat la 2.06.2021)
26. Zhao S. Z., Wong J. Y. H., Wu Y., Choi E. P. H., Wang M. P., & Lam T. H. (2020). Social distancing compliance under Covid-19 pandemic and mental health impacts: A population-based study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(18), 6692. <https://doi.org/10.3390/ijerph17186692>. (accesat la 2.06.2021)

IMPACTUL PANDEMIC AL MALADIEI COVID-19 ASUPRA CALITĂȚII GUVERNĂRII PRIN PRISMA ASIGURĂRII SECURITĂȚII UMANE¹

THE PANDEMIC IMPACT OF COVID-19 DISEASE ON QUALITY OF GOVERNMENT FOR ENSURING HUMAN SECURITY

Serghei SPRINCEAN, *doctor habilitat în științe politice,
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Summary

Human security has to be promoted in the current COVID-19 pandemic as an appropriate response to this global challenge in order to enhance the act of governance. The policy of human security must become a basic component of the comprehensive policy of social modernization worldwide as well as in the Republic of Moldova, because the COVID-19 pandemic is not only a security challenge, but also a great opportunity to reform and modernize the society. At the global level, the culture of respecting and protecting human rights inevitably becomes a basic element of the modern democratic system. In the context of the current COVID-19 pandemic, the respecting the rights and freedoms of citizens as components of an efficient governance, becomes a stringent and inevitable condition for sustainable human development and for ensuring the safety of the person. An efficient governance in the post-pandemic times requires a social solidarity. The participation of the broad social masses of citizens in the implementation of human security policies and strategies to overcome the crisis caused by COVID-19 pandemic.

¹ Materialul este elaborat în cadrul Proiectelor de cercetare: 20.80009.1606.05 *Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană*. 20.70086.13/COV *Atenuarea impactului negativ al pandemiei COVID-19 asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova*.

Preocuparea, în cele mai avansate societăți de pe mapamond, pentru optimizarea funcționalității instituțiilor puterii de stat, amplificată odată cu răspândirea fulminantă a pandemiei COVID-19, a devenit o problemă centrală în depășirea sustenabilă a crizei cauzate de a pandemia COVID-19. În contextul necesității stringente de a îmbunătăți și a asigura funcționalitatea instituțiilor puterii de stat în urma aprofundării crizei cauzate de a pandemia COVID-19, un rol central a revenit factorului uman în sistemul intereselor publice [1, p. 69]. Dominanța intereselor persoanei, a necesităților sale de bunăstare, sănătate și siguranță personală față de interesele statelor și corporațiilor a fost accentuată de pandemia COVID-19 [2, p. 106]. S-a constatat că asigurarea securității persoanei umane și securizarea dezvoltării omenirii, aprofundarea proceselor democratice, bazate pe respectul pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului, și soluționarea pozitivă a dilemelor democrației prin depășirea problemelor globale, ridicarea nivelului de trai a populației Terrei, promovarea modului sănătos de viață și ocrotirea sănătății, oferirea unei perspective sustenabile de dezvoltare pe termen lung, preocuparea pentru cele mai fundamentale interese ale societății de azi și ale generațiilor de mâine, nu pot fi realizate în afara unui cadru legal adecvat și a unei concepții bine elaborate și cu succes implementate în domeniul securității umane [3, p. 82].

Elaborarea strategiilor și politicilor în sfera securității umane, mai cu seamă în contextul pandemiei de COVID-19, au ca menire fundamentală optimizarea actului guvernării, formarea unor tradiții, practici și mecanisme viabile de promovare a principiilor și valorilor bune guvernării. Instituțiile puterii de stat de toate categoriile sunt implicate plenar în procesele de guvernare și gestionare socială, neavând posibilitatea de a se eschiva de la problematica bunăstării cetățeanului, securității umane, siguranței persoanei sau

a înrădăcinării celor mai eficiente practici specifice bunei guvernări [4, p. 66]. Promovarea securității umane, mai ales în contextul pandemiei de COVID-19, nu constă în conferirea unui sentiment abstract și fals de confort și siguranță, atât pentru individul uman, cât și pentru colectivitate, ci în crearea și menținerea unor condiții favorabile pentru soluționarea celor mai stringente probleme de securitare, politice, economice, sociale, demografice, tehnologice, dar mai întâi de toate a dilemelor și crizei morale prin care trece omenirea actualmente, care continuă să fie supusă impactului distructiv al amenințător și pericolelor globale, la nivel colectiv, dar și la nivelul cetățeanului [5, p. 186].

Preocuparea pentru binele persoanei, libertățile sale și respectul pentru ființa umană au constituit subiecte fundamentale pentru societatea umană încă din Antichitate, inclusiv pentru gânditorii din Grecia Antică (Socrate, Platon și Aristotel), care au fundamentat teoretic sistemul social democratic bazat pe respectul votului liber al majorității cetățenilor. Acești importanți filosofi ai Antichității au fundamentat principiile culturii și civilizației mondiale, făcând referință și la necesitatea respectării drepturilor omului, a proprietății private și libertății de exprimare. Cu toate că modelul democrației directe grecești antice diminua importanța participării politice, în majoritatea cazurilor a sclavilor și femeilor, precum și cetățenilor fără de avere sau a celor suferinzi, majoritatea filosofilor clasici ai Greciei Antice promovau dezideratul binelui comun, înțelegând omul în cel mai amplu sens, cetățeanul în mod particular, ca o ființă eminentemente socială, una elevată și educată, cu veleități morale și intelectuale deosebite, în contextul mediului istoric de atunci.

Libertatea și siguranța persoanei este direct proporțională nu doar calității actului de guvernare de toate tipurile, ci și nivelu-

lui de asigurare a securității informaționale cu impact determinant asupra securității umane, iar metoda informațională de asigurare a siguranței și protecției contribuie decisiv la garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, asigurarea unui nivel de trai decent pentru populație [6, p. 252]. Prin urmare, libertatea umană și siguranța persoanei sunt recunoscute de către comunitatea internațională ca condiții sine qua non pentru progresul sustenabil al omenirii, ceea ce a și determinat o reorientare și redimensionare a proceselor de guvernare către aceste imperative general-umane, mai cu seama în epoca marcată de pandemia COVID-19 [7, p. 264]. Totuși, pentru a obține un efect durabil al securizării informaționale a unui spațiu cu repercusiuni clare asupra siguranței pe termen lung a cetățenilor, se cere o participare și implicare pleneră și a societății civile, a opiniei publice, nu doar în contextul diversificării surselor de informare, dar și în identificarea și anihilarea cauzelor dezinformării și manipulării cu premeditare [8, p. 88]. În același context, securitatea națională e strict legată de bunăstarea și buna funcționare a comunității umane în care nu pot fi încălcate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, înrădăcinate în conștiința cetățeanului contemporan prin actul guvernării [1, p. 71].

În perioada contemporană, marcată de pandemia de COVID-19, se impune necesitatea de a analiza problematica securității umane în contextul și în raport cu asigurarea securității naționale. Astfel, din perspectiva studiului securității naționale, subliniind aspectul uman, sunt relevate impedimentele instituționale și de mentalitate care creează dificultăți în promovarea securității umane [9, p. 162]. Mai gravă și destul de înapoiată este situația promovării securității umane în contextul regimurilor autoritare din lume, inclusiv din Europa de Est, regiune de care aparține și Republica Moldova.

Astfel, într-un spațiu politic autoritar dominat de preocuparea asigurării securității naționale prin mijloace militare, abordare instituită și oficializată la nivel de politică de stat, problematica securității umane poate fi substanțial neglijată. În asemenea cazuri, considerăm că, comunitatea științifică internațională, dar și comunitatea internațională a statelor democratice, susținută de organizații influente pentru apărarea drepturilor omului, au datoria nu doar să atenționeze societatea civilă și opinia publică, dar și să exercite acțiuni directe cât mai eficiente asupra unor asemenea regimuri autoritare, în măsura posibilităților și prin mijloacele disponibile, asupra necesității asigurării securității persoanei umane pe lângă cea națională [10, p. 132]. Într-un context similar, actualmente se analizează securitatea națională din perspectiva proceselor sociale. Astfel, se constată că securitatea națională a constituit permanent unul dintre fenomenele și procesele sociale care au însoțit evoluția omenirii pe tot parcursul acesteia, iar securitatea umană și siguranța persoanei puteau fi asigurate doar într-un cadru social în care pericolele și amenințările vor fi reduse maximal posibil, în funcție de conjunctura internă și cea externă, de nivelul de civilizație și de dezvoltare tehnologică a sociumului etc.

În lungul șir de premise și condiții de fundamentare și promovare a concepției securității umane, atât la nivel mondial, cât și la nivel național, în Republica Moldova se impune și pandemia COVID-19, care s-a abătut asupra Terrei la finele anului 2019. În așa fel, condițiile extreme și situațiile excepționale impuse de pandemia de COVID-19 au condus, pe de o parte la testarea și verificarea vechilor teorii și ipoteze din domeniul securității umane, pe de altă parte, la fundamentarea și generarea de noi construcții teoretice, verificate și testate în practică, cu referință la perspectivele de soluționare mai eficientă și mai fezabilă a unor probleme importan-

te legate de sfera securității umane și siguranței persoanei, scoase în evidență și exacerbate de pandemia actuală de COVID-19, uneori până la un nivel apropiat de cel tragic și catastrofal [11, p. 380].

Securitatea umană stabilește ca prioritate asigurarea intereselor persoanei în fața intereselor statului, ca garant al acestor drepturi, pe lângă alte instituții ale societății civile, cele de pe plan internațional etc., iar progresul tehnologiilor informaționale contemporane nu doar amplifică riscurile pentru libertatea, siguranța și protecția persoanei umane, dar mai și contribuie la valorificarea unor oportunități importante pentru fortificarea securității umane, în special cele legate de informare mai exactă, comunicare mai rapidă și mai calitativă, învățare mai amplă și profundă, ținându-se cont de imperativele existențiale ale societății. Scopul principal al lansării acestei noțiuni a securității umane, emanat de sfera studiilor de securitate, a fost de a depăși limitele impuse conceptualizării fenomenului securității de sensul militar tradițional al ei.

Concepția dominantă tradiționalistă ce trata în mod restrâns securitatea ca un domeniu al siguranței și bunăstării statelor pe arena internațională în concurență cu alte state, securitatea ca stare ce nu poate fi obținută fără ajutorul forțelor militare, fiind garantată de acestea, a fost modificată din temelie prin nevoia societății contemporane a riscului de a lua în considerare factorul uman, dar nu de rând cu alți numeroși factori ce influențează în final starea de securitate pe mapamond, ci ca element fundamental al procesului de securizare [12, p. 211]. Acest aspect devine cu atât mai evident cu cât se aprofundează criza cauzată de pandemia de COVID-19. Evoluția conceptului de securitate a avut loc în mod gradual și treptat, concomitent cu apariția noilor provocări de securitate, care au generat noi necesități de conceptualizare teoretică și de găsire a soluțiilor optime pentru aceste provocări. Astfel, de la lansarea

sintagmei *securitate umană*, la sfârșitul sec. XX - începutul sec. XXI, concepția dată a devenit cu atât mai relevantă cu cât s-au intensificat conflictele civile în diferite zone de pe mapamond, populația civilă devenind categoria socială cea mai vulnerabilă și afectată de consecințele acestor fenomene violente. Conceptul devine tot mai util din perspectiva aplicabilității sale, în situațiile post-conflict de restabilire a condițiilor esențiale și minime pentru o viață normală a populației civile, dar și în condițiile pandemice actuale. În acest context, drepturile internaționale ale omului, dreptul umanitar, conceptul protecției internaționale a refugiaților devin surse teoretice, metodologice, dar și fundamente normative pentru concepția securității umane.

Noul sens al securității umane extinde către un nivel superior înțelegerea fenomenului în cauză, prezentându-l ca pe unul multidimensional, ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică, a comunității. Primele referințe la securitatea umană le găsim corelate cu problematica drepturilor omului ce s-a aflat în atenția ONU încă de la formarea acestei organizații mondiale, începând cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, unde în art. 3 este prevăzut că „orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”. Securitatea umană a fost regândită și reconceptuată ca o abordare comprehensivă ce vine în sprijinul statelor membre ale ONU pentru identificarea mai facilă a provocărilor globale de vârf la adresa supraviețuirii, vieții și demnității oamenilor.

Securitatea umană este recunoscută ca făcând conexiunea dintre pace, dezvoltare și drepturile omului, precum cele civile, politice, economice, sociale și culturale [13, p. 70]. Drept urmare, sunt promovate cele trei elemente intrinseci și fundamentale ale concepției securității umane, libertatea individului uman de a trăi

cu *demnităte*, în afara sărăciei și disperării, pe lângă eliberarea de teamă și de nevoi, consfințite ca elemente de bază ale drepturilor omului încă din 1948, de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului. Deci, conceptul securității umane nu mai include simpla absență a stării de violență și război, ci constituie o abordare comprehensivă și complexă a ființei umane prin prisma necesităților și contextului său existențial.

Problematica securității umane cu terminologia specifică acesteia a fost utilizată pentru prima dată în actele oficiale ale ONU în anul 1992, și anume în „Agenda pentru Pace: diplomatie preventivă, pacificare și menținere a păcii” – un raport în care Secretarul General al ONU B. Boutros-Ghali marca necesitatea unei „*abordări integrate asupra securității umane*” în contextul proceselor de menținere a păcii în epoca de după finalizarea „războiului rece”, cu scopul de a elucida cauzele profunde ale conflictelor de diferit nivel din acea perioadă de pe mapamond și din Europa, cu impact determinant asupra domeniilor economic, social și politic.

Realizarea unei dezvoltări umane și a securității individului uman fără un nivel adecvat al asigurării respectării drepturilor omului devine desuetă din moment ce drepturile și libertățile individuale sunt considerate mai puțin importante sau secundare celor comunitare, prioritatea fiind pusă pe securitatea și dezvoltarea statului în detrimentul și din contul cetățeanului [14, p. 47]. Dintre cele trei elemente organic legate între ele: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul apare cel mai târziu în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșească concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale. Prin urmare, securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate

cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului, inclusiv în condițiile pandemiei de COVID-19. Astfel că, toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere.

Teoretic, problematica dezvoltării durabile în corelație cu asigurarea unui nivel decent de securitate umană în Republica Moldova a fost analizată de către academicianul Al. N. Roșca într-un studiu publicat în anul 2007, în care se menționează că dezvoltarea durabilă “nu este un concept cu totul nou, diverse aspecte ale sale au fost preluate din diferite doctrine social-filosofice și politice de inspirație social-democratică” [15, p. 42]. Deci, problematica omului devine stringentă în contextul unei ofensive sociale, politice, instituționale a noilor concepte de dezvoltare și siguranță a persoanei, Al. N. Roșca amintind că „liberalizarea economică și politică prin sine însăși, adică fără a fi însoțită de o politică socială democratică și echitabilă, nu poate crea condiții obiective pentru manifestarea liberă a omului” [15, p. 43]. Fără îndoială că și libertatea umană, respectul pentru drepturile omului stau la baza bunei funcționări a sistemului sociopolitic, dar asigurarea securității umane, în deplinătatea conceptuală a acestui termen, prin atenția deosebită acordată nu doar garantării echității sociale în condițiile unei economii și societăți liberalizate, dar și a respectării necesităților fiecărui cetățean luat în parte referitor la siguranța personală, alimentară, de mediu etc. este recunoscută de către comunitatea internațională ca o condiție sine qua non pentru progresul sustenabil al omenirii.

Un studiu teoretic al academicianului A.D. Ursul, publicat în 2008, se referă la natura și esența fenomenului de securitate [16, p. 16]. Autorul subliniază faptul că acest fenomen al securității este, prin esență, profund uman și este generat de necesitatea omului și

comunității, societății în ansamblu, de amplificare a sentimentului de siguranță și a eliminării tuturor pericolelor și amenințărilor potențiale. Aspectele globale ale securității la fel sunt relevate de cercetător în contextul în care securitatea nu poate fi durabilă într-un mediu nesigur cu potențial mare de escaladare a pericolelor, crizelor și conflictelor. Prin urmare, îmbunătățirea profilactică a mediului social, economic și politic contribuie la amplificarea securității la nivel global, nu doar în anumite regiuni izolate de pe planetă. Un alt studiu al acestui cercetător vizează conexiunea evoluționismului universal și a problemelor de securitate [17, p. 24]. Astfel sunt relevate aspectele umane și civilizaționale ale fenomenului securității, ca fiind unul peren și profund caracteristic comunității umane pe tot parcursul istoriei sale. În alt studiu publicat în anul 2011, A.D. Ursul elucidează aspectul ecologic al securității [18, p. 199], în care dezvoltarea durabilă este percepută ca un pilon principal al securității globale, iar aspectul ecologic – un domeniu-cheie al dezvoltării durabile cu repercusiune directă asupra calității vieții omului. Cu toată acestea, aspectul degradării ecologice ca amenințare la adresa securității este perceput de autor mai degrabă ca un fenomen mondial din perspectiva cauzelor sale și mai puțin ca o dramă individuală, reieșind din efectele sale la nivelul persoanei umane. Într-o altă lucrare dedicată perspectivelor edificării unui viitor sigur în contextul diversificării paradigmei dezvoltării durabile, A.D. Ursul subliniază corelația proporțională directă dintre evoluția sustenabilă a omenirii în perspectivă și gradul securității umane, care va fi instituit în societatea viitorului [19, p. 861]. La fel, problematica interdependenței dintre securitate și dezvoltarea durabilă a fost analizat într-un alt studiu semnat de A.D. Ursul și D.E. Kaliujnaia, publicat în anul 2016 [20, p. 180]. În acest fel se promovează și se fundamentează propunerea referitor la necesitatea instituirii unor

structuri și mecanisme de dirijare globală pentru garantarea unei coeziuni și coordonări eficiente, de un nivel mult mai înalt decât sistemele contemporane de organizații internaționale mondiale și regionale. Sub acest aspect al eficientizării coordonării statelor și organizațiilor internaționale în vederea realizării politicilor de securitate și de promovare a dezvoltării durabile, autorii minimizează, într-o anumită măsură, importanța și rolul persoanei umane în structura mecanismelor de elaborare, implementare, evaluare, monitorizare și menținere a standardelor înalte în procesul de dezvoltare durabilă pe mapamond.

La nivel global, mai cu seamă în ultimul secol, cultura respectării și protejării drepturilor omului devine inevitabil un element de bază al sistemului social contemporan democratic. Prin urmare, respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor devine o condiție strictă și inevitabilă pentru dezvoltarea umană durabilă, precum și pentru asigurarea confortului, libertății și siguranței persoanei [21, p. 111]. Acest aspect devine cu atât mai evident cu cât se aprofundează criza cauzată de pandemia de COVID-19.

Procesul guvernării nu se poate distanța de tendințele generale din societatea contemporană și este atras plinar în evoluția și adaptarea standardelor guvernării la cele mai stringente necesități ale societății cu caracter situațional. În societățile democratice, regula constituțională comună privind respectarea libertății individuale și a siguranței personale impune procesului guvernării un design special și o serie de rigori metodologice și procedurale specifice. Succesul guvernării în societățile democratice, la toate etapele și nivelurile procesului, este strâns legat de eficacitatea efortului de adaptare a standardelor manageriale și de dirijare la obiectivele, cerințele și valorile promovate de teoria securității umane prin principiile sale inerente. Printre acestea, prevederile

constituționale universale ale libertății individuale și siguranței personale sunt promovate într-un mod special și se impun ca adevărate imperative și norme fundamentale în implicarea unei persoane responsabile și a unui cetățean deschis în procesele democratice. Conform acestor imperative, metodologia actului de guvernare trebuie să includă instrumentarul cel mai avansat, mai divers, de factură interdisciplinară, care să permită dezvoltarea nu numai a bunăstării sociale, ci și a calităților spiritual-morale ale cetățenilor. Astfel, promovarea culturii guvernării ca parte a culturii politice în sens larg și a culturii drepturilor omului, inevitabil devin elemente de bază ale procesului guvernării în cadrul unui sistem democratic, în care respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor devine o condiție indispensabilă pentru o dezvoltare umană sustenabilă și pentru asigurarea siguranței și securității persoanei [22, p. 110].

Problematica drepturilor omului, promovată cu tot mai mare aplomb în societățile cu tradiții democratice, devine un imperativ și un reper nu doar al democratizării și edificării unei societăți a bunăstării, ci și o condiție a formării, păstrării și educării unui climat social sigur, în care securitatea și siguranța persoanei poate fi garantată nu numai prin mecanisme ale puterii de stat, ci și prin aplicarea de cutume, tradiții, mecanisme ale societății civile, dar mai presus de toate, prin utilizarea de instrumente de autoapărare și autoasigurare de către cetățeni în mod individual contra eventualelor riscuri de securitate, atacuri, pericole și amenințări, prin reducerea vulnerabilităților sale și expunerii la diverse riscuri securitare, inclusiv în perioada marcată de criza cauzată de pandemia de COVID-19.

Actualmente, societatea umană este înconjurată de numeroase amenințări la adresa securității sale. Dar, sistemul politic național și cel internațional actual, aflat în faza depășirii crizelor, în corelație

cu provocările și amenințările la adresa securității umane, capătă noi valențe și funcții, în condițiile când organismele internaționale, sprijinite de structurile naționale de stat, sunt nevoite să se confrunte cu intensificarea dinamicii evoluției aliniere a echilibrului mondial, în calea atingerii stadiului durabil și noosferic în dezvoltarea sociumului. Prin urmare, securitatea umană, ca și componentă a securității naționale și internaționale, reprezintă o preocupare centrală în studiile contemporane de securitate. Motivul principal constă în faptul că anume securitatea umană poate să determine metodologic și strategic evoluția, cercetarea, cunoașterea și managementul altor tipuri de securitate, ca și evoluția pe viitor a întregii sfere a asigurării securității [23, p. 83].

În contextul situației socioeconomice și politice create la etapa contemporană a evoluției omenirii, ce denotă un profund impas în care se află civilizația umană din perspectiva asigurării securității și dezvoltării sale pe viitor, apariția și dezvoltarea diverselor concepții științifice interdisciplinare și post-neclasice, în baza unor structuri și construcții socioculturale tradiționale, se afirmă ca fiind o viziune progresistă, capabilă să identifice direcții și căi acceptabile de soluționare a crizei globale, mai cu seamă pe cea cauzată de pandemia de COVID-19.

În așa fel, delimitarea și consolidarea diferitor abordări științifice interdisciplinare și post-neclasice cum e cea a supraviețuirii omenirii în întregime, a speciei umane, în cel mai larg sens al cuvântului, devine o modalitate suplimentară de sporire prin diversitate și originalitate a potențialului umanității de autoevaluare, mobilizare, autoprotecție și securizare în momente critice după cum este perioada actuală, dominată de grave pericole și amenințări, specifice crizei mondiale actuale.

Din alt unghi de vedere, rolul statului în asigurarea securității, în general, și a securității umane, în mod special, nu este determi-

nat exact în studiile contemporane de securitate, fiind tratat diferit din perspectiva diverselor concepții și paradigme securitare. Dar, în efortul asigurării siguranței persoanei ca segment central al realizării întregului spectru de condiții, principii și priorități ale securității umane, rămân necesare prezența și impactul indispensabil ale instituțiilor și structurilor de stat specializate în asigurarea securității în procesele de ranforsare a abilităților persoanei umane pentru a participa activ în asigurarea securității proprii. Pe plan mondial, în ultimul secol, cultura respectării și ocrotirii drepturilor omului devine, inevitabil, un element de bază al sistemului democratic modern [24, p. 177]. Acest aspect devine cu atât mai evident cu cât se aprofundează criza cauzată de pandemia de COVID-19. În acest context, respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor devine o condiție stringentă și inevitabilă pentru o dezvoltare umană sustenabilă și pentru asigurarea siguranței persoanei. În condițiile în care în Republica Moldova este în vigoare strategia, precum și o concepție a securității naționale, adoptate prin lege, revăzută o dată la patru ani, se impune o adaptare și racordare rigidă a acestor documente de politici la principiile securității umane care se cer a fi nu doar reflectate în strategia națională de securitate, dar și propagate în mod public și însușite bine prin educație de către păturile largi ale populației, pentru a se contribui decisiv la ridicarea nivelului siguranței persoanei, a implementării practice a principiilor securității umane în Republica Moldova, pentru o viață mai bună, mai prosperă și mai calitativă a generațiilor viitoare [25, p. 481].

Condițiile pandemice actuale impun accelerarea procesului de modernizare și ajustare la imperativele timpului, marcat de criza cauzată de pandemia de COVID-19, a sistemului de asigurare a securității umane și siguranței persoanei, care devine o preocupare complexă și multidimensională, încorporând reconceptualizarea

securității personale a individului, culturii securității și securității culturii, pe lângă reconfigurarea securității politice și economice, securității mediului ambiant, a sănătății, a comunității etc. Acest aspect devine tot mai actual în contextul în care concepția securității umane a fost elaborată în conexiune directă cu teoria societății riscului, în cadrul căreia un rol deosebit se acordă securizării persoanei.

Omul se definește, în cel mai vast sens, drept o ființă bio-psiho-socială, prin urmare, securitatea umană, inevitabil, trebuie să se refere la cele trei componente ale naturii sale: biologic, spiritual și social [26, p. 103]. Optimizarea actului guvernării include și preocupările pentru asigurarea securității, înțeleasă la scară de stat, la scară internațională, dar și la nivelul individului, a persoanei, fiind impusă să grăveze în acest ultim caz în jurul categoriilor de bunăstare și asigurare a demnității personale, convergente concepției securității umane. Securitatea umană își propune protecția persoanelor în mod individual, dar și ca totalitate de persoane, ca o comunitate socială cu specificul său irepetabil și cu toate elementele sale componente, prin asigurarea condițiilor de viață și trai, a necesităților spirituale, inclusiv a năzuințelor fundamentale.

Totuși, sistemul asigurării siguranței persoanei și drepturilor omului în Republica Moldova, mai ales în timpul influențat de criza cauzată de pandemia de COVID-19, continua să se dezvolte haotic și fără de un scop bine stabilit de guvernanți sau societate, fiind influențat permanent de obligațiile externe asumate de Republica Moldova, sau de interesele de cartel ale unor grupuri de interese cu acces direct la procesul decizional [27, p. 74]. Astfel că, pentru o dezvoltare sustenabilă a Republicii Moldova, devine stringent necesară implementarea unor modele optime și eficiente, în principal europene, de asigurare practică, la nivel cotidian și individual, a siguranței și securității cetățeanului, pentru a reduce din domina-

rea vieții sociale și politice din Republica Moldova de elemente criminale și de corupție.

Conceptualizarea noțiunii și stării de securitate, din perspectiva cercetărilor științifice contemporane concentrate pe găsirea soluțiilor celor mai sustenabile la criza cauzată de pandemia de COVID-19, a fost realizată din multiple perspective, aparținând unor școli și direcții bine cristalizate și argumentate factologic în ultimele două secole. Școala tradițional-realistă, cea liberal-idealistică, behavioristă, constructivistă și altele, au determinat evoluția conceptului de securitate de la stadiul de caracteristică a puterii de stat în relația cu alte entități statale pe arena internațională (în accepțiune tradiționalistă) la stadiul de stare sinergetică specifică tuturor tipurilor de sisteme: tehnice, sociale și biologice (în accepțiune post-neclasică), însemnând un echilibru, o armonizare și prosperare, mai ales la nivel individual al personalității umane, ca măsură a lucrurilor și element de referință pentru toate tipurile de sisteme menționate [28, p. 488].

În consecință, vom remarca că persoana, individul uman, cetățeanul, devine o componentă-cheie în definitivarea arhitecturii sistemului de securitate în contextul amenințărilor contemporane. Acest aspect devine cu atât mai evident, cu cât se aprofundează criza cauzată de pandemia de COVID-19.

Astfel, acum două decenii, un potențial intelectual enorm, provenit din mediul academic a fost conectat la problematica securității umane în corelație cu problema persoanei. În rezultatul cercetărilor interdisciplinare întreprinse au fost identificate unele rezultate valoroase. Spre exemplu, J. Leaning, profesor în domeniul sănătății publice internaționale la Harvard, operează cu necesitatea persoanei umane de a dispune de suficiente resurse de ordin material și psihosocial în vederea asigurării unui nivel minim al securității

sale ca individ [29, p. 6]. În așa fel, vom presupune că acest minim al securității personale poate fi asigurat doar în condițiile vieții în comunitate, iar epidemiile și maladiile, precum cea contemporană cauzată de COVID-19, ca amenințări comunitare, devin la fel de grave pentru securitatea umană, cu precădere, analizând situația din perspectiva sănătății publice, dar și din cea a asigurării depline a libertăților și drepturilor fundamentale ale omului. Un alt important teoretician al fenomenului securității umane este K. P. Bajpai, un om de știință indian din cadrul Centrului de studii internaționale al Universității „Jawaharlal Nehru” din New Delhi [30, p. 12], care se impune prin studiile legate de elaborarea și perfecționarea metodologiei de măsurare a securității umane, propunând și o procedură standardizată de audit pentru statele și regiunile lumii [31, p. 2]. Abordarea sa referitor la securitatea umană se centrează pe două valori de bază: siguranța personală și pe gradul de libertate, iar amenințările de securitate țin în principal de violență și se împart în două categorii: violența directă (discriminare, dominare, aplicare a forței etc.) și indirectă (dezastre naturale, maladii, subdezvoltare, migrație etc.) [32, p. 198].

În acest context, considerăm a fi necesară formarea în strictă corelație cu normele securității umane și principiului siguranței persoanei a unei rețele de organizații și instituții de combatere a acestor tipuri de amenințări (directe și indirecte): de la ONG-uri și asociații civice până la instituții specializate de stat sau aparținând unor organizații internaționale interstatale, dar și corporații internaționale private, cu implicarea resurselor logistice ale statelor și ale celor mai influente organizații mondiale sau regionale, inclusiv Uniunea Europeană, OSCE, ONU.

În contextul în care metodologiile propuse de oamenii de știință se diversifică continuu, se elaborează noi și tot mai sofisticate indi-

catori și indici pentru conceptualizarea mai bună a proceselor sociale, pentru o comparație mai adecvată și mai veridică dintre state, regiuni, comunități, categorii sociale, se depun eforturi considerabile de către oamenii de știință, inclusiv pentru elaborarea unor indicatori universalii în domeniul securității umane și siguranței persoanei. Astfel, încă acum două decenii au fost întreprinse eforturi intelectuale specifice în mediul academic canadian, în particular de asemenea cercetători ca S. Lonergan, K. Gustavson și B. Carter, care au propus să se evalueze insecuritatea umană, ca fiind un concept mult mai concret comparativ cu securitatea sau siguranța aplicată la individual uman [33, p. 3]. Prin urmare, constatăm că insecuritatea umană a fost definită, spre deosebire de starea de securitate sau siguranță, ca o stare determinată de lipsa pericolelor ecologice, economice sau sociale, iar edificarea unor sisteme performante de prevenire a dezastrelor naturale e menită să reducă vulnerabilitatea ecologică a regiunilor problematice. Cu toate eforturile depuse, se prefigurează ideea că un indice exhaustiv al insecurității umane rămâne a fi un subiect de dispute academice și azi, iar, în acest context, considerăm oportună conectarea indicelui de insecuritate umană cu standardele constituționale internaționale, printre care se regăsește și siguranța persoanei.

Specificul securității umane se fundamentează pe reinterpretarea fenomenului securitar, prezentându-l ca pe unul multidimensional, ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică, a comunității, fiind arondat concepției cu privire la drepturile fundamentale ale omului. Dar, problematica siguranței persoanei implică nu doar apărarea echității sociale, a drepturilor omului, dar și eliminarea sau diminuarea semnificativă a riscurilor umane în contextul schimbărilor globale ce comportă pericole imediate și latente, inclusiv pericole și amenințări generate de pandemia actuală de COVID-19.

În acord cu imperativele timpului și de optimizare a sistemului de sănătate publică, reieșind din principiul securitar al proporționalității măsurilor de precauție, strategiile și politicile ce se adoptă pentru combaterea pandemiei COVID-19 trebuie să fie proporționale cu gravitatea pericolului pe care îl reprezintă amenințarea, în cazul nostru pandemia cauzată de COVID-19. Prin urmare, devine evident că în ultimii ani abordările riscurilor de securitate au suferit o diversificare și mai mare, inclusiv în contextul pandemiei actuale de COVID-19 [34, p. 373].

În consecință, dezvoltarea sustenabilă a Republicii Moldova, ca parte a spațiului european, cu noi valențe și perspective în contextul actualei pandemii de COVID-19, determină o revalorizare a necesităților primare ale individului, inclusiv a necesității sale de siguranță și securitate personală, pentru un dialog intercultural mai facil și eficient într-un spațiu intercultural european, menit să devină, și cu eforturile societății din Republica Moldova, un fief al armoniei, securității, dezvoltării și prosperității.

În condițiile date, tot mai multe tipuri de pericole securitare însoțesc creșterea rolului mass-mediei în perioada extensiunii procesului de globalizare. În acest context este relevantă evaluarea riscurilor și pericolelor, a diverselor derapaje securitare, printre care se evidențiază transformarea domeniului politic dintr-o suprastructură socială cu funcția sa de bază de dirijare a sociumului, în politică – spectacol, caracterizată prin manipulare, agitații și incitarea spiritelor sociale, fără a deține un control real asupra evoluției strategice a corpului social, fiind total sterilă în a propune, a convinge și a implementa politici în beneficiul comun, ci reducându-se doar la a provoca la conflict diversele tabere și grupuri sociale, a incita opinia publică, contribuind decisiv la destabilizarea în final a sociumului și, deci, a îndepărtării colectivităților umane de scopul

lor de edificare a unui viitor acceptabil pe Terra prin salvagardarea valorilor umane universale. Se evidențiază transformarea sistemului social prin racordarea mass-mediei la procesele sociopolitice contemporane. În prezent, în scopul de a atrage cât mai multe vizualizări, spațiul public abundă de materiale ce promovează știrile false. Fie că sunt știri inventate în mod deliberat ori știri care ar putea fi adevărate, dar inexacte, știrile false au un impact direct provocat de informații nefundamentate atât la nivel național, cât și individual, influențând opinia publică a cetățenilor.

Mai gravă este situația în condițiile pandemiei COVID-19. Cetățenii nu sunt imuni la dezinformare, fiind pasibili vulnerabilității în fața anxietăților sociale, iar expunerea la știri false creează stări de panică. În condițiile necesității de autoizolare a cetățenilor și a utilizării intensive a rețelei Internet, cât și a surselor de comunicare online, care reprezintă platforma primară a promovării știrilor false, crește riscul expunerii persoanelor la dezinformări. Astăzi, spațiul public este arena unei dezbateri în creștere cu privire la fenomenul știrilor false și al dezinformării online, spre exemplu, cu privire la cauza apariției COVID-19, sau care propun tratamente miraculoase neverificate, ce ar pune în pericol sănătatea cetățenilor [4, p. 71].

Fenomenul știrilor false (Fake News) este direct și organic conectat cu procesul de globalizare, dar și cu criza cauzată de pandemia de COVID-19, având un rol de o importanță fundamentală pentru buna funcționare a sistemului social, acționând prin intermediul mass-mediei, în acest context. Este important de remarcat specificul fenomenului știrilor false, care constă în capacitatea conținutului informațional, vehiculat în cadrul procesului, de a se auto-replica și autoamplifica ca volum informațional. La fel, specificul de răspândire a acestui fenomen al știrilor false are particularitatea de a crește în viteză și în vederea anihilării impedimentelor într-un

anume mediu social, precum cel preponderent emotiv, empatic și cu o doză scăzută de rațional și gândire critică a maselor de consumatori ai unor asemenea produse informaționale, într-un mediu social dominat de panică, dar, totodată, fenomenul știrilor false) generează și are ca rezultat al manifestării sale, dar și ca scop al implementării sale ca tactică de manipulare a maselor, obținerea în timp a unor asemenea efecte în societate precum cele menționate anterior: panică, creșterea elementului emotiv și a emoțiilor în abordarea știrilor, scăderea gândirii critice colective și a abordării raționale a argumentării folosite în procesul de răspândire a știrilor false, creșterea elementelor iraționale în procesul de digerare și prelucrare de societate a conținutului știrilor false. Conexiunea organică și permanentă a fenomenului știrilor false cu domeniul securității este, la fel, o particularitate de luat în calcul în contextul studierii acestui fenomen, cu atât mai mult în perioada marcată de pandemia de COVID-19. În acest sens, este important de analizat întâietatea spre a fi promovate și coraportul dintre interesele individuale și cele colective (de stat) în cadrul procesului de asigurare a securității.

Asigurarea securității umane și siguranței persoanei nu se poate realiza haotic sau instantaneu. Procesul de atingere a unui grad acceptabil sau înalt al asigurării securității umane și siguranței persoanei necesită o aplicare meticuloasă, permanentă, constantă și susținută a unei metodologii specifice, transpunerea în practică a unor concepte și constructe teoretice, bine formulate și cizelate. Acest gen de imperative și scopuri prestabilite necesită aplicarea corespunzătoare și profesionistă a metodologiei asigurării securității umane prin conferirea unei certitudini bine conștientizate și înrădăcinate pe plan psihoemoțional a percepției siguranței persoanei, care, inevitabil, trebuie să cuprindă un spectru larg de tehnici și

mecanisme, strategii și abordări, metode și instrumente, dintre cele mai avansate, mai diverse, de factură interdisciplinară, care să permită păstrarea confortului și stării optime nu numai a mentalului și intelectului persoanei, ci și a calităților sale, fizico-biomedicale, psiho-morale, spiritual-emoționale și social-utile [35, p. 8].

Aspectul cel mai controversat din perspectiva asigurării siguranței persoanei și securității umane reprezintă modul de viață ca proces de definire și valorificare a funcțiilor psihosociale, a abilităților și calităților ideale spre care ar trebui să tindă ființa umană în contextul social dominat de interese de grup, naționale sau globale.

Securitatea umană, fiind preocuparea centrală în cadrul tematicii complexe și pluridimensionale a asigurării siguranței persoanei, capătă noi aspecte în contextul abordării securitologice a edificării unei societăți bazate pe cunoaștere, a unei societăți renovate moral, refondate pe principii noosferice. Amenințările și pericolele la adresa securității umane, în fapt, vizează în principal substratul biologic al omului, dar se răsfrâng și la alte diverse laturi ale vieții umane. Aceste amenințări și riscuri pentru securitatea umană au repercusiuni grave asupra unui șir de aspecte vitale pentru personalitatea omului, având un impact biocultural major asupra securizării dezvoltării umane sustenabile, mai ales în timpul influențat de criza cauzată de pandemia de COVID-19.

O guvernare eficientă, mai ales în condițiile crizei post-pandemice, necesită un grad înalt de solidaritate socială, de participare a maselor largi la implementarea politicilor și strategiilor de ieșire din criza creată, de cooperare și colaborare a acestor guverne naționale, ca emanații ale sistemelor cu o democrație precară cum e cea din Republica Moldova, cu mai mulți actori geopolitici regionali și globali hiperactivi și tot mai prezenți pe scena sa politică internă.

În contextul pandemiei contemporane de COVID-19 ies la iveală o serie de riscuri și pericole securitare latente. Asemenea pericole și riscuri, de regulă, se fac remarcate doar în stări excepționale și de urgență.

Giorgio Agamben, un cunoscut filozof italian, care investighează conceptele de stare de excepție, forma de viață etc., analizează din perspectiva conceptului de biopolitică problematica pandemiei de COVID-19, menționând tendința crescândă de a folosi starea de excepție ca o paradigmă normală de guvernare. Totodată, se prefigurează procese de militarizare a acelor zone în care există persoane dovedite a fi infectate. O astfel de abordare va permite instituțiilor puterii de stat, în condiții de pandemie, să extindă rapid starea de excepție la toate regiunile. Acest autor enumeră o serie de limitări grave ale libertății persoanei impuse prin restricțiile din pandemie. Majoritatea dintre aceste restricții ar fi disproporționate față de amenințarea reală. Și acest fapt nu se datorează atât neprofesionalismului gestionarilor crizei pandemice, cât panicii sociale și tendinței unor forțe politice trișoare de a beneficia de această vulnerabilitate socială. Odată epuizat terorismul ca o justificare a unor măsuri excepționale, pandemia de COVID-19 se prefigurează a deveni principalul motiv al instituțiilor statelor de a înăspri controlul asupra persoanei, cu riscul de a-i încălca și libertățile fundamentale în numele binelui și bunăstării comune [36].

Același autor introduce în discuție conceptul de "viața deșartă", care, în viziunea sa, reprezintă un factor de „orbire și separare” dintre oameni: "Primul lucru pe care l-a arătat clar valul de panică, care ne-a paralizat, este că societatea noastră nu mai crede în altceva decât în viața deșartă, căci oamenii sunt pregătiți să sacrifice practic orice: condiții normale de viață, relații sociale, muncă, chiar prietenii și credințe religioase sau politice, toate pentru a evita pericolul de

îmbolnăvire. Viața deșartă și teama de a o pierde nu sunt ceva care să aducă oamenii laolaltă, ci ceva care îi orbesc și îi separă. Ce este o societate fără altă valoare decât supraviețuirea?” [37].

Aici vom remarca că se impune, din acest punct de vedere, cercetarea corespunderii comportamentului politicianilor cu normele morale și cu necesitățile de securitate a societății, care a cunoscut numeroase interpretări și abordări, cum ar fi cea behavioristă, funcțional-structuralistă, sociologistă, biopolitică, justițiară, precum cea promovată, de exemplu, de către J. Rawls [38, p. 35] și altele. În acest context, bioetica a intervenit, încă din perioada edificării și fundamentării sale, ca teorie științifică novatoare în restructurarea și redimensionarea raportului tradițional dintre morală, pe de o parte, ca totalitate de norme sociale și individuale necesare de respectat pentru o bună funcționare a relațiilor sociale, iar pe de altă parte, ca practică socio-securitară performantă, ca acțiune politică de asigurare a securității individului uman întâi de toate și a guvernării sustenabile a societății.

Menirea concepțiilor de securitate umană și siguranță a persoanei, din perspectiva motivației fondatorilor acestor constructe teoretice, este să se impună în multiplele planuri ale vieții sociale și, mai cu seamă, în domeniul managementului politic al sociumului, care e prin definiție rigid și conservator, pentru a-l moderniza și flexibiliza din punctul de vedere al implementării inovațiilor metodologice și tehnologice, a noilor instrumente și tehnici, abordări și perspective bazate pe transformări profunde ale conștientului colectiv la nivelul principiilor, concepțiilor și valorilor normativ-etice, implicând redefinirea unor astfel de categorii precum „Binele” și „Răul”, demnitatea, onestitatea, autonomia etc., cu scopul ultim de depășire sustenabilă a crizei globale [39, p. 30].

În contextul analizei conflictelor sociale în perspectiva asigurării securității umane, vom menționa că echilibrul identitar în societate poate fi menținut printr-o instituire a stabilității sociopolitice referitor la identitatea societății ca totalitate a identităților etnice, confessionale comunitare ale membrilor săi. Se impune, în consecință, mențiunea că, concilierea socială, inclusiv în cazul Republicii Moldova, poate deveni o garanție a securității umane și a siguranței persoanei, cu condiția impunerii acestei concilierii în rezultatul contribuției și aportului unor instituții de o importanță fundamentală pentru societate, care ar conferi sustenabilitate și vigoare proceselor securitare, mai cu seamă în contextul pandemiei de COVID-19.

Preocupările societății umane pentru diversitatea aspectelor ce țin de asigurarea securității sănătății în contextul unei crize globale tot mai accentuate devin tot mai evidente în contextul amplificării provocărilor, a riscurilor și pericolelor la adresa sănătății umane în sec. XX, mai ales cele ce țin de dezvoltarea tehnologiilor și științelor, ce comportă un grad înalt de risc în cazul în care sunt utilizate contra intereselor comunității umane [40, p. 9].

Remarcând toate aceste aspecte, considerăm că în perioada post-pandemică urmează ca comunitatea academică mondială să întreprindă un efort susținut, în măsura cuvenită, de a analiza comparativ și calitativ concepția securității umane (ce se referă mai cu seamă la riscuri interne) în corelație cu cea a securității naționale, înțeleasă mai mult ca asigurare contra pericolelor externe [41, p. 107].

Concomitent, în perioada pandemică a devenit cu atât mai relevantă din perspectivă metodologică cercetarea problematicii referitor la corelația dintre teoria dezvoltării și securitatea sau siguranța indivizilor umani și ale comunităților.

Astfel, au fost subliniate punctele de tangență dintre aceste elemente drept condiții obligatorii ale bunăstării persoanelor

și societății în ansamblu, exacerbate ca importanță și impact în perioada pandemiei de COVID-19. Cu toate că securitatea socială diferă de cea umană, în structura sa și în metodele de asigurare a acesteia, este necesar să se abordeze ambele aceste concepte în cadrul metodologic specific domeniului securitar, unde securitatea este tratată ca o stare sustenabilă pentru dezvoltarea celor două subiecte ale proceselor securitare: persoana, sau individul uman și societatea, ca fiind foarte apropiate și complementare.

Metodologic vorbind, conceptul de securitate este tangențial legat de contextul apărării și promovării drepturilor fundamentale ale omului. Dreptul la securitate și siguranță a persoanei umane poate fi recunoscut de societate, de legislator, după ce comunitatea științifică fundamentează acest drept în contextul necesității individului uman de a-și asigura integritatea și interesele. Însă, conceptul cu privire la securitatea umană constituie o noțiune mult mai extinsă, cuprinzând drepturile omului în corelație cu perspectivele de dezvoltare a omului. Conceptual-metodologic este necesar să se analizeze, și din perspectivă normativă (juridică și etico-morală), problematica dreptului persoanei, a cetățeanului și individului uman la siguranță și securitate. Multiple aspecte legate de reflectarea acestui drept fundamental al omului în constituțiile lumii și în cea a Republicii Moldova reprezintă esența noilor direcții de dezvoltare conceptuală a acestei construcții teoretice. Prin urmare, se cere evidențiat faptul, amplificat într-un context influențat de criza cauzată de pandemia de COVID-19, că dreptul la securitate și siguranță a cetățeanului nu poate fi asigurat nici de către stat, nici de societate în condițiile încălcării flagrante a altor drepturi fundamentale ale omului, acestea făcând parte dintr-un sistem de interdependențe și corelații. Astfel, tentativele, mai cu seamă în statele autoritate și nedemocratice, de asigurare a unor drepturi

fundamentale, precum cele economice sau accesul gratuit la servicii educaționale și medicale, din contul altor drepturi fundamentale, cum ar fi dreptul la securitate și siguranță a cetățeanului, la informare, la opinie și cuvânt, sau alte drepturi politice, sunt mereu sortite eșecului.

Concluzii

1. Procesul de modernizare, de ajustare la imperativele timpului a sistemului internațional și național al securității, dar și de europenizare, specific Republicii Moldova, este unul continuu și necesită permanent noi idei și propuneri de îmbunătățire și de eficientizare, deoarece în perioada contemporană, mai cu seamă în contextul expansiunii pandemiei de COVID-19, asigurarea securității umane, a siguranței persoanei a devenit o preocupare complexă și multidimensională, încorporând astfel de componente precum securitatea personală, a sănătății, de mediu, alimentară, a comunității, securitatea politică și economică.

2. Procesul de democratizare și de extindere a unor modele de instituții care tind către valorile democratice atinse un nou nivel în perioada precedentă pandemiei de COVID-19 atât pe plan mondial, cât și în țările în curs de dezvoltare, printre care se regăsește și Republica Moldova, în contextul în care democratizarea și europenizarea devenise o componentă a modernizării statelor și un obiectiv global al comunității internaționale.

3. Perioada pandemiei de COVID-19, prin restricțiile impuse, panica generală, dar și prin intensificarea pe plan mondial a diverselor derapaje democratice și tendințe de consolidare a regimurilor autoritare, a fost marcată profund de o reducere a ariei răspândirii drepturilor omului, de o diminuare a gradului de libertate personală, cu repercusiuni iminente pe plan politic.

4. Pandemia COVID-19 a evidențiat derapajele sistemului siguranței persoanei și a sistemului securității umane în ceea ce privește ocrotirea sănătății publice atât la nivel mondial, prin prestația contradictorie și, pe alocuri defectuoasă, a OMS, cât și la nivel local, al Republicii Moldova, dar și pe plan regional de organizare a sistemelor medicale și de ocrotire a sănătății, cu consecințe negative și de lungă durată, încă neevaluate în totalitate și în complex asupra sănătății populației.

5. Politica securității umane, mai ales în condițiile actualei pandemii de COVID-19, elaborată în baza principiului preocupării pentru siguranța individului uman, trebuie să devină o strategie viabilă de edificare, inclusiv în Republica Moldova, a unui sistem funcțional al securității umane, valorificând contribuția și aportul logistic și metodologic pe care teoria și practica securității umane sunt capabile să le ofere factorilor sociopolitici și decizionali.

Recomandări

1. Având în vedere cele expuse, considerăm oportun de a introduce în circuitul academic propunerea de a redirecționa cercetările ce țin de siguranța persoanelor și securitatea umană către protecția comunităților și nu a persoanelor concrete, pe motiv că anume comunitățile umane sunt structurile cele mai vulnerabile, inclusiv din cauza că sunt purtătoare fragile de cultură și de modele civilizationale, dar și, în mai puțină măsură, indivizii. Astfel, factorul etic devine unul firesc pentru natura umană, fără de care nu poate fi concepută apropierea constructivă, neconflictuală și nonviolentă dintre grupuri și comunități umane în epoca globalizării, din care se desprinde era marcată de pandemia de COVID-19. Prin urmare, componentele juridică, politologică, educațională și cea socio-culturologică își face tot mai vizibilă prezența în cadrul

concepției securității umane pe parcursul evoluției ei, mai cu seamă în contextul diversificării conceptuale și elaborării metodologiei de implementare a principiilor dezvoltării sustenabile a societății.

2. Se impune să fie bine investigat impactul colateral al măsurilor luate în contextul pandemiei COVID-19 asupra stării generale de sănătate a populației în conformitate cu definiția dată de OMS, pentru sustenabilitatea demersului și abordării, analizei și evaluării riscurilor securitare în contextul pandemiei COVID-19 și a atacurilor cu știri false pentru a agrava situația generală, pentru a destabiliza sistemul sociopolitic și de a continua lupta pentru puterea politică prin metode nedemocratice, abuzuri și derapaje de la normele democratice. Este important de luat în calcul în procesul de evaluare și adoptare a măsurilor de combatere și pe viitor a pandemiei COVID-19, inclusiv în contextul înțetirii atacurilor cu știri false, lansate cu scopul de a agrava și destabiliza situația generală, creșterea frecvenței tulburărilor psihice legate de izolarea socială a persoanei supuse restricțiilor pandemice, agravarea situației legate de alte afecțiuni și maladii în societate, creșterea mortalității generate de alte afecțiuni, evaluarea consecințelor șomajului și a recesiunii economice asupra bunăstării persoanei umane, dar și a colectivităților, a omenirii în general, impactul asupra calității învățământului în condițiile studiilor la distanță etc.

3. Se impune, în mod imperativ, aplicarea universală a principiului securitar al *proporționalității* măsurilor de precauție, corelate cu pericolele reale, estimate cu exactitate și în baza unui suport științific fundamental. Strategiile și politicile ce se adoptă pentru combaterea pandemiei COVID-19 trebuie să fie proporționale cu gravitatea pericolului. Aplicarea acestui principiu este un mecanism de evitare a derapajelor referitor la încălcarea drepturilor omului și

libertăților fundamentale, mai ales în contextul în care se impune implementarea unei strategii eficiente de contracarare a atacurilor campaniilor mediatiche de știri false asupra opiniei publice în contextul pandemiei de COVID-19, care ar consta în implicarea plenară a expertizei, experților, apelarea la cunoștințe științifice veridice și general aprobate de către comunitatea academică. Gama largă a provocărilor și riscurilor de securitate a suferit o diversificare și mai mare în contextul pandemiei actuale COVID-19.

Referințe bibliografice

1. Sprincean S. Actul guvernării și securitatea umană în contextul pandemiei COVID-19. În: Meritocrație, profesionalism, integritate: deziderate versus realități: Materialele conferinței științifice cu participare internațională din 19 noiembrie 2020 / Coordonator: Victor Juc. Chișinău: Tipografia Centrală. 2021, p. 65-91.
2. Sprincean S. Provocări securitare în perioada crizei sanitare și pandemiei COVID-19. În: Mandatul de securitate: probleme actuale de interpretare, legislație și practică. Conferință științifico-practică națională, 8 septembrie 2020, Institutul Național de Informații și Securitate "Bogdan, Întemeietorul Moldovei", Chișinău: Print-Caro, 2020, p. 104-109.
3. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Monografie. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2017, 304 p.
4. Sprincean S. Reconceptualizarea riscurilor securitare la adresa sănătății publice în contextul pandemiei COVID-19. În: "Combaterea știrilor false în condițiile provocărilor de securitate – COVID 19". Institutul Național de Informații și Securitate "Bogdan, Întemeietorul Moldovei". Materialele Mesei rotunde cu participare internațională, 20 mai 2020 / Coord. D. Hârbu-Bencheci. Chișinău: Garamont Studio, 2020, p. 65-76.

5. Sprincean S. Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securității umane. În: Studii Naționale de Securitate. Revistă științifico-practică, 2020, nr. 1(1), p. 185-200.
6. Sprincean S. Rolul securității umane în procesul de redimensionare a valorilor democratice în condițiile societății informaționale. În: Redimensionarea valorilor democratice în condițiile societății informaționale / Coord. R. Ciobanu și V. Mocanu. Chișinău: Artpoligraf, 2018, p. 250-265.
7. Sprincean S. Libertatea individuală și siguranța persoanei ca imperative didactice. În: Tradiție și perspective în didactica modernă. Vol. 4 / ed.: Camelia Augusta Roșu, Cristina Nanu. Alba Iulia: Aeternitas, 2020, p. 263-268.
8. Sprincean S., Becciu S. Importanța societății civile și a grupurilor de presiune pentru asigurarea securității proceselor decizionale. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe politice, 2017, nr. 2, p. 85-98.
9. Sprincean S. Importanța promovării obiectivelor de asigurare a securității umane în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. În: „Integrarea europeană: aspecte economico-juridice”, conferință Internațională Științifico-Practică, ediția a 4-a. Universitatea de Studii Europene din Moldova. 21 decembrie 2018. (Culegere de articole științifice) / com. org. Șargu L. [et. al.]; com. șt. Sedlețchi Iu. [et. al.]. Chișinău: Lira (Tipogr. „Adrilang”), 2018, p. 161-166.
10. Sprincean S., Mitrofanov Gh. Drepturile omului și securitatea globală. În: Culegere de articole științifice. Conferința Științifică Internațională „Strategia Securității Uniunii Europene în contextul Metamorfozelor Relațiilor Internaționale (1)”, 23 aprilie 2021, Acad. de Administrare Publică. / Comitet științific: Oleg Balan [et al.]; Colegiul redacțional: Ludmila Roșca [et al.]. Chișinău: Print-Caro. 2021, vol. 1, p. 130-135.
11. Sprincean S. Siguranța persoanei umane în contextul necesității asigurării biosecurității. În: Știința în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferința științifică națională cu

- participare internațională. Ediția a 4-a, 26-27 iunie 2020 / Colegiul redacțional: Valeriu Capcelea (coordonator) [et al.]. Bălți: Tipogr. „Indigou Color”, 2020, p. 378-384.
12. Sprincean S. Problematika bioetica în contextul procesului de securizare umană în Republica Moldova. În: Știința politică și societatea în schimbare: Materialele Conferinței științifice internaționale dedicate celei de-a 20-a aniversări a Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, 13 noiembrie 2015, Chișinău / Col. red.: Svetlana Cebotari [et al.]. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 209-215.
 13. Sprincean S. Cultura securitară a persoanei prin prisma Acordului de Asociere RM-UE în contextul pandemiei COVID-19. În: „Învățământul artistic – dimensiuni culturale”, conferință științifică internațională. Conferința științifică internațională, 23 aprilie 2021: Tezele comunicărilor / Col. de redacție: Tatiana Comendant [et al.]. Vol. 2: Artă teatrală, cinematografică, coregrafică. Arte plastice, decorative și design. Științe socio-umanistice și culturologie. Chișinău: AMTAP, 2021, p. 70-71.
 14. Sprincean S., Catan A. Implicații securitare ale politicilor de promovare a drepturilor omului. În: Vector European, 2021, nr. 1, pp. 46-49.
 15. Roșca Al. Omul ca agent și obiectiv social în contextul tranziției. În: Akademos, septembrie 2007, nr. 2-3 (7), p. 42-44.
 16. Урсул А. Д. Природа безопасности. În: Безопасность Евразии, 2008, № 1, p. 7-36.
 17. Урсул А. Д. Взаимосвязь безопасности и развития в контексте универсального эволюционизма. În: Национальная безопасность / Nota bene, 2009, № 5/6, p. 20-31.
 18. Урсул А. Д. Экологический ракурс безопасности и развития: методологические проблемы. În: Национальная безопасность / Nota bene, 2011, № 3, p. 186-202.
 19. Урсул А.Д. Перспективы безопасного будущего: направления разработки концепции устойчивого развития. În: Национальная безопасность / Nota bene, 2014, №6, p. 856-873.

20. Урсул А.Д., Калюжная Д.Е. Глобальное управление и устойчивое развитие: политический аспект проблемы. În: *Право и политика*, 2016, № 2, p. 178-197.
21. Sprincean S. Contribuția metodologiei bioetice la asigurarea libertății electorale în condițiile amplificării insecurității globale. În: *Procese de democratizare în Republica Moldova: Realități, tendințe, perspective / Materialele Conferinței internaționale științifico-practice*, 20 mai 2014. Chișinău: „Tipografia Reclama”, 2014, p. 110-116.
22. Sprincean S., Sohoțchi T-S. Importanța siguranței persoanei și securității umane în contextul pandemiei COVID-19 pentru dezvoltarea sustenabilă a Republicii Moldova în spațiul intercultural european. În: *Conferința științifică internațională «Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare»: Programul și rezumatele comunicărilor. 27-28 mai 2021. Ediția a 13-a. / comitetul științific, comitetul de organizare: Victor Ghilaș (președinte) [et al.]*. Chișinău: Tipogr. «Notograf Prim». 2021, p. 110.
23. Sprincean S. Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova. În: *Cross Border Journal for International Studies / Universitatea „Dunărea de Jos” Galați*. Vol. 2, 2017, nr. 4, p. 81-94.
24. Sprincean S. Componenta socio-culturologică a securității umane în contextul dezvoltării sustenabile a sociumului. În: *Revista Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, 2017, nr. 2 (31), p. 176-183.
25. Sprincean S. Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate. În: *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / red. șt. Valeriu Cușnir*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). Subcap. 5.2. 2019, p. 477-497.

26. Sprincean S. Problematika antropologică în context bioetic și politic. În: AKADEMOS, 2014, nr. 2 (33), p. 102-106.
27. Sprincean S., Sohoțchi T-S. Asigurarea securității umane prin optimizarea procesului decizional din Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE. Publicație periodică științifico-practică. [Chișinău]. Anul 24 (2020), nr. 4 (91), p. 73 - 80.
28. Sprincean S. Asigurarea securității umane și modernizarea socio-politică a Republicii Moldova. În: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Chișinău: „Artpoligraf”, 2019, p. 487-500.
29. Leaning J., Arie S. Human Security in Crisis and Transition: A Background Document of Definition and Application. In: Working Draft, Prepared for US AID./ Tulane CERTI. September. 2000, p. 1-12.
30. Bajpai K.P. Human security: concept and measurement. In: Occasional Paper of Joan B. Kroc Institute for International Peace Studies, Univ. of Notre Dame, no. 19: OP: 1, August. 2000, p. 1-64
31. Bajpai K.P. The Idea of a Human Security Audit. In: Joan B. Kroc Institute Report, no. 19. Fall 2000, p. 1-4.
32. Bajpai K. P. The Idea of Human Security. In: International Studies, vol. 40, August. 2003, p. 195-228.
33. Lonergan S., Gustavson K., Carter. B The index of Human Insecurity. In: AVISO. Bulletin issue, no. 6, January 2000, p. 1-7.
34. Sprincean S. Noi riscuri și amenințări la adresa siguranței persoanei în epoca intensificării biopericolelor globale. În: Știința în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferința științifică națională cu participare internațională. Ediția a 4-a, 26-27 iunie 2020 / Colegiul redacțional: Valeriu Capcelea (coordonator) [et al.]. Bălți: Tipogr. „Indigou Color”, 2020, p. 372-378.
35. Sprincean S. Aspecte metodologice și evolutive ale conceptului securității umane În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Revistă științifică trimestrială, 2016, nr. 3 (LXXIV), p. 7-17.

36. Agamben G. The State of Exception Provoked by an Unmotivated Emergency. In: Positions Politics. 26 februarie 2020. [online] <http://positionspolitics.org/giorgio-agamben-the-state-of-exception-provoked-by-an-unmotivated-emergency/> (vizitat 01.06.2021).
37. Agamben G. A Question: An Und Für Sich (blog). 15 aprilie 2020. [online] <https://itself.blog/2020/04/15/giorgio-agamben-a-question> (vizitat 01.06.2021).
38. Rawls J. A Theory of Justice, Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 1971. 607 p.
39. Sprincean S. Imperativele securitare ale societății contemporane. În: Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației. Vol. VI. Partea 1, Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, 2019, p. 29-33.
40. Sprincean S. Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. Partea a III. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019, p. 5-20.
41. Sprincean S. Insecuritatea umană în contextul securității naționale: oportunități de evaluare. În: Riscuri și amenințări la adresa securității naționale: tehnici de analiză și evaluare. Ghid metodologic. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019, p. 105-114.

**ASPECTELE CRITICE ALE SECURITĂȚII SĂNĂTĂȚII
ÎN REPUBLICA MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19**

**CRITICAL ASPECTS OF HEALTH SECURITY
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT
OF THE COVID-19 PANDEMIC**

*Marica DUMITRAȘCO, doctor în economie,
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Summary

In this paper we analyze the state's preparedness for the COVID-19 crisis, as well as argues the need for selective changes following the detection of critical aspects of health security in the Republic of Moldova. The main objective of this paper is to assess the situation in the field of health security in the Republic of Moldova, as well as its comparison with neighbouring countries in the regional framework of Eastern European countries, in order to identify gaps in health security indicators in the country. The novelty of the research consists in conducting for the first time the benchmarking analysis of health security in the Republic of Moldova based on the Global Health Security Index. In the benchmarking analysis, the average score calculated for Eastern European countries is considered as the reference value for each category. In the analysis performed the categories with lower than average ratings are considered critical. Research has shown that the most critical categories of health security for the Republic of Moldova are: Rapid response to and mitigation of the spread of an epidemic; Health system; Early detection and reporting for epidemics of potential international concern, and Overall risk environment. Study has found significant weaknesses in the state's ability to prevent, detect and respond to health emergencies; severe

gaps in the health system; vulnerability to political, socio-economic risks that may undermine pandemic preparedness and response. The paper also identifies critical categories of health security in Eastern European countries, including: Poland, Hungary, Czech Republic, Bulgaria, Slovakia, Romania, Bulgaria, Ukraine, Belarus that can be used by decision makers in these countries in the process of adjusting state policies and drafting policy documents.

Etimologia cuvântului *criză* provine din substantivul grecesc „krisis” și verbul “krino”, care au mai multe sensuri înrudite: „a se para”, „a decide” și „punctul de cotitură”.

În limba chineză, cuvântul *criză* este compus din două caractere: caracter „wei”, care înseamnă „pericol”, și „ji”, care înseamnă „o perioadă în care se petrec sau se schimbă lucrurile, șansă”. Așadar, *criza* poate fi văzută drept un moment al adevărului: un punct de cotitură în care condițiile de dinainte și după producerea momentului sunt mult mai diferite.

Punctul de cotitură reprezintă o provocare. El creează presiunea pentru inventarea unor noi metode de adaptare, după ce vechile metode se dovedesc incapabile să rezolve provocarea. Dacă un stat creează metode de adaptare mai noi și mai bune, atunci putem spune că acea *criză* a fost depășită cu succes. Aici momentul important este că țările aflate sub presiunea unei crize trebuie să decidă ce anume funcționează și ce poate funcționa în noile condiții, păstrând aceste aspecte. La fel, trebuie identificate și lucrurile care urmează să fie schimbate.

În privința COVID-19 există consensul general că aceasta este o *criză* care nu mai este la început, dar la moment persistă o mare incertitudine cu privire la durata pandemiei, în special având în vedere dezvoltarea de noi tulpini ale virusului, precum și a impactului său socioeconomic.

În contextul crizei COVID-19, o analiză comparativă a securității sănătății în Republica Moldova cu sistemele altor țări va permite detectarea problemelor care nu pot fi identificate prin studierea situației dintr-o singură țară.

Deoarece bolile infecțioase nu cunosc frontiere, a compara situația din Republica Moldova cu țările înconjurătoare este relevantă. Cu aceste țări, sunt intensive schimburi comerciale și fluxuri de oameni. În plus, factorii de decizie nu numai că ar trebui să cunoască unde se află propriile lacune de pregătire, dar și cât de pregătiți sunt vecinii lor pentru a evalua probabilitatea de răspândire a unui focar. Analiza de benchmarking utilizată în articol se realizează în baza Indexului Securității Globale a Sănătății.

Scopul principal al acestui articol este de a evalua situația din Republica Moldova, precum și de comparare a acesteia cu țările vecine, în cadrul regional al țărilor din Europa de Est, sub aspectul securității sănătății. Realizarea acestui scop ne permite identificarea lacunelor indicatorilor securității sănătății în Republica Moldova, precum și trasării direcțiilor pentru remedierea acestora.

Articolul are cinci secțiuni, incluzând abordări teoretice și metodologice ale cercetării, apoi sunt identificate categoriile critice ale securității sănătății în Republica Moldova în aspectul regional al țărilor din Europa de Est. În fiecare categorie critică sunt depistați indicatori cu scoruri nefavorabile și formulate unele concluzii și propuneri.

Abordări științifice și decizionale privind bolile infecțioase până la criza COVID-19

Studiile anterioare declanșării pandemiei COVID-19 au arătat că unele dintre aceste coronavirusuri prezintă un potențial de a infecta oamenii [1,2].

În 2017, un studiul al tuturor secvențelor de gene cunoscute de coronavirusuri a stabilit că 91 la sută trăiesc în lilieci, făcându-i pe aceștia să reprezinte cartierul mondial privind evoluția coronavirusurilor [3]. De la lilieci au provenit SARS (Sindrom Respirator Acut Sever), MERS (Sindromul Respirator din Orientul Mijlociu), Ebola, Nipah etc.

Din aceste studii reiese că oamenii de știință au avertizat societatea și factorii de decizie cu mulți ani înainte despre necesitatea supravegherii active a acestor virusuri, precum și creării medicamentelor și vaccinurilor cu spectru larg împotriva acestui grup de virusuri. În ultimele două decenii, factorii de decizie s-au concentrat doar sporadic privind securitatea sănătății, deoarece după ani de avertismente nu a apărut nicio pandemie gravă.

În 1972, MacFarlane Burnet, laureat al Premiului Nobel, expert mondial în problema infecțiilor umane, a făcut o previziune privind bolile infecțioase, că ele vor fi foarte monotone, deoarece deja sunt înfrânte[4]. Cercetătorul a considerat că datorită procesului de vaccinare și aplicării tratamentului cu antibiotice, în ultimii cincizeci de ani nu au apărut noi boli infecțioase. Drept urmare, Facultatea de Medicină de la Harvard a făcut reduceri de personal la Catedra de Boli Infecțioase în anii '70[5].

După ce bolile infecțioase nu au mai reprezentat o cauză principală a deceselor nu numai în țările dezvoltate, dar și în țările în curs de dezvoltare, bolile legate de gene, mediu și stiluri de viață, complicațiile legate de fumat și obezitate sunt principalele probleme de sănătate publică.

În acest context, Deborah McKenzie menționează că aceste provocări „nu impun investiții în noi vaccinuri sau medicamente antimicrobiene, supraveghere a agenților patogeni sau agenții locale și personalul medical, care să poată monitoriza și limita

epidemiile“[5, p. 67]. În rezultat, aceste capacități s-au diminuat semnificativ în multe din țări, precum și s-au redus investițiile în sănătatea publică în țările de pretutindeni. În special, finanțarea cercetărilor a încetat după 2005, când SARS a fost învins. Actualmente, acest lucru explică cunoștințele insuficiente pentru a opri virusul, a împiedica eforturile de combatere a COVID-19 și de atenuare a impactului negativ asupra societății. În absența virusului care să circule era greu de constatat dacă un medicament sau un vaccin este eficient, deoarece nu au existat cereri pentru ele și respectiv nu s-au dezvoltat piețele de desfacere ale medicamentelor și vaccinurilor. După cum se știe, începând din anii '80 ai sec. XX, crearea produselor farmaceutice se realizează de marile companii private, pentru care investițiile pot fi profitabile numai în cazul realizării medicamentelor în cantități suficient de mari. Dar instrumentele comerciale necesare de a depăși situația creată nu au fost dezvoltate. Totodată, firmele producătoare de vaccinuri și medicamente sunt finanțatorii cercetărilor din acest domeniu.

În prezent este evident că afirmațiile lui Burnet au fost premature și nu prezentau un ghid pentru următorii cincizeci de ani, deoarece el aproape că a exclus apariția cu totul neașteptată a unei noi boli infecțioase.

La începutul pandemiei, cele mai multe guverne, care aveau planuri de combatere a unei pandemii, au stabilit aceste planuri luând în considerare pandemia de gripă, fiind întitulate „Plan pentru pandemie de gripă”[6]. Dar măsurile de combatere a COVID-19 (de testare și izolare) nu coincid cu cele de combaterea pandemiei de gripă. Foarte puține guverne au avut planuri privind modul de acțiune în momentul când au fost afectate de o pandemie.

În prezent, *Reglementările Internaționale privind Sănătatea (Reglementările în continuare)* prezintă cadrul normativ care obligă

țările să salveze viețile și slujbele amenințate de răspândirea pe plan internațional a bolilor infecțioase[7]. Țările trebuie să își coordoneze între ele activitatea de monitorizare și răspunsul față de boli, iar țările dezvoltate trebuie să le ajute pe cele în curs de dezvoltare și tranziție, să pună în aplicare măsuri adecvate de supraveghere pentru a detecta orice pericol. Conform planului pentru pandemie întocmit de administrația Obama în Statele Unite, s-a alocat un miliard de dolari pentru laboratoarele și planurile de pregătire, stocuri de echipamente de protecție etc. pentru țările în curs de dezvoltare în concordanță cu *Reglementările*. Potrivit lui Christopher Kirchoff, mai apoi toate acestea au fost subfinanțate și/sau desființate sub administrația Trump [8].

Finalmente, deși în lucrările științifice anterioare declanșării pandemiei COVID-19 cercetătorii au transmis avertismente că unele dintre aceste coronavirusuri prezintă un potențial de a infecta oamenii, susținerea acestor cunoștințe nu a fost validată din partea factorilor de decizie.

Actualmente, descoperirile oamenilor de știință împotriva SARS(2003) au fost regândite în lupta contra COVID-19, ceea ce a permis dezvoltarea vaccinurilor în timp record.

Metodologia cercetării

Analiza securității sanitare în Republica Moldova, precum și analiza comparativă cu țările din regiune sunt bazate pe metodologia *Indexului Securității Globale a Sănătății (ISGS)*. ISGS este un nou instrument creat în 2019 de *Alianța Globală pentru Securitate Sanitară* și dezvoltat împreună cu *The Economist Intelligence Unit*. ISGS poate fi folosit pentru a evalua securitatea globală a sănătății într-una dintre cele 195 de țări semnatare ale *Reglementărilor Internaționale privind Sănătatea*, una dintre care este și Republica Moldova. Pentru

a evalua capacitatea unei țări de a preveni și a atenua pandemiile, *Indexul Securității Globale a Sănătății* include 34 de indicatori și 85 de subindicatori organizați în următoarele 6 categorii:

1. Prevenirea apariției agenților patogeni.
2. Detectarea și raportarea timpurie a epidemiilor de potențial interes internațional.
3. Răspunsul rapid și atenuarea răspândirii unei epidemii.
4. Sistem de sănătate suficient și robust pentru tratarea bolnavilor și protejarea lucrătorilor din domeniul sănătății.
5. Angajamente pentru îmbunătățirea capacităților naționale, planuri de finanțare pentru remedierea lacunelor și respectarea normelor globale.
6. Riscul general de mediu și vulnerabilitatea țării la amenințări biologice.

Sub aspect metodologic, este important de menționat că *The Economist Intelligence Unit* a elaborat întrebări care, pe cât este posibil, sunt încadrate ca o alegere binară (da sau nu; sau 1 sau 0). De exemplu, dacă o țară îndeplinește un anumit criteriu, i se acordă un punct; dacă nu, are un scor zero. O abordare binară limitează riscul de subiectivitate și crește probabilitatea că aceleași scoruri vor fi obținute pentru un anumit indicator ca o măsură - cheie a obiectivității și a rigurozității analitice[9,p. 63].

Scara de evaluare variază de la 0 la 100, unde 100 corespunde cu cele mai bune condiții de securitate a sănătății.

Scorurile agregate sunt împărțite în trei niveluri, țările având scoruri între 0 și 33,3 sunt clasate în nivelul inferior (numite și „scoruri scăzute”), țările care au scoruri între 33,4 și 66,6 sunt în nivelul mediu (numite și „scoruri moderate”) și țările care sunt punctate între 66,7 și 100 sunt în nivelul superior (numite și „scoruri mari”). [9, p. 41].

Rigurozitatea analitică este asigurată și prin utilizarea informațiilor din sursele deschise instituțiilor guvernamentale și organizațiilor internaționale, precum și legislația și reglementările naționale, resursele academice și publicațiile științifice.

Este important că *ISGS* evaluează nu numai existența capacităților țărilor, ci și dacă aceste capacități sunt testate în mod regulat (anual) și se dovedesc a fi funcționale în exerciții sau evenimente din lumea reală.

ISGS servește ca instrument pentru guvernele naționale să acorde prioritate mai sistematică resurselor pentru a umple golurile cele mai critice pentru prevenirea, detectarea și reacția rapidă la evenimentele biologice înainte ca acestea să se răspândească sau să conducă la efecte în cascadă și destabilizatoare[9,p. 38].

Locul Republicii Moldova în securitatea sănătății unor țări din Europa de Est

Șase categorii ale *Indexul Securității Globale a Sănătății*, selectate pentru nouă țări din Europa de Est, inclusiv: Moldova, Polonia, Ungaria, Cehia, Bulgaria, Slovacia, România, Bulgaria, Ucraina, Belarus sunt prezentate în *Tabelul 1*.

Toate țările, conform scorului obținut la toate categoriile, sunt clasate în nivelul mediu de securitate a sănătății. Totodată, analiza comparativa a securității sănătății în țările din Europa de Est arată diferențe persistente între ele. În funcție de scorul obținut, țările s-au clasat în felul următor: Polonia (55,4) și Ungaria (54) pe poziția de sus, iar Ucraina (38) și Belarus (35.3) pe pozițiile de jos. *Tabelul 1*.

Republica Moldova, conform scorului securității sănătății la toate categoriile - 42,9, se situează pe poziția de jos a listei țărilor din Europa de Est, după România (45,8) și Bulgaria (45,6).

Tabelul 1. Scorurile categoriilor securității sănătății ale unor țări din Europa de Est

Țările	Prevenire	Detec-tare și rapor-tare	Răspuns rapid	Sistem de sănă-tate	Confor-mitate cu normele inter-naționale	Riscul de me-diu	Toate cate-goriile
Polonia	50.9	61.7	47.5	48.9	58.9	67.9	55.4
Ungaria	56.4	55.5	52.2	36.6	58.9	68.2	54.0
Cehia	51.1	50.7	46.6	37.4	58.9	74.0	52.0
Slovacia	53.5	46.0	34.1	37.9	52.8	71.5	47.9
România	48.9	42.8	35.3	36.7	52.4	65.7	45.8
Bulgaria	37.6	53.3	21.7	41.0	61.5	66.3	45.6
Moldova	46.5	42.9	31.1	36.4	56.7	47.1	42.9
Ucraina	38.1	36.5	34.8	23.0	55.1	43.3	38.0
Belarus	19.4	28.9	46.6	40.6	25.8	53.0	35.3
Țara cu cel mai bun scor	Ungaria 56.4	Polonia 61.7	Ungaria 52.2	Polonia 48.9	Bulgaria 61.5	Cehia 74.0	-
Scor mediu Europa de Est	44.7	46.5	38.9	37.6	53.4	61.9	46.3
Numărul de țări cu categorii critice	3	5	5	5	3	3	-

Sursă: elaborat de autor folosind **Indexul Securității Globale a Sănătății**.

Notă: Categoriile cu scorul sub medie
 Categoriile cu scorul peste medie

Analiza arată, de asemenea, că Ungaria obține cel mai bun scor în 2 categorii (*Prevenire; Răspuns rapid*), Polonia în 2 categorii (*Detecție și raportare; Sistem de sănătate*), Bulgaria într-o singură categorie (*Respectarea standardelor internaționale*) și Republica Cehă

în categoria (*Riscul de mediu*). România și Slovacia, precum și 3 țări din fosta Uniune Sovietică, nu au categoriile cu cel mai bun rezultat.

În analiza următoare, cele mai critice categorii de securitate a sănătății din Republica Moldova vor fi identificate prin compararea scorurilor categoriilor între țările din Europa de Est. Pentru aceasta se calculează scorul mediu pentru fiecare categorie. În analiza noastră, categoriile cu un rating mai mic decât media sunt considerate critice.

Analiza evidențiază că Ucraina este țara cu cel mai mare număr de categorii critice (5), urmată de Belarus, Moldova și România - câte 4. Se observă, de asemenea, că Polonia este singura țară fără categorii critice.

Analiza arată că în majoritatea țărilor din Europa de Est (5 dintre ele) scorul este sub medie în următoarele categorii: *Detectare și raportare*; *Răspuns rapid și atenuarea răspândirii unei epidemii*; *Sistem de sănătate*. Aceste categorii, precum și categoria *Riscul de mediu* sunt considerate cele mai critice pentru Republica Moldova.

În cazul Belarusului, tendințele menționate mai sus nu sunt observate pe deplin: scorul categoriilor *Răspuns rapid și atenuarea răspândirii unei epidemii* și *Sistem de sănătate* este mai mare decât media pentru Europa de Est. Totodată, Belarus a acumulat cel mai mic scor în categoriile *Prevenire* și *Conformitate cu normele internaționale*.

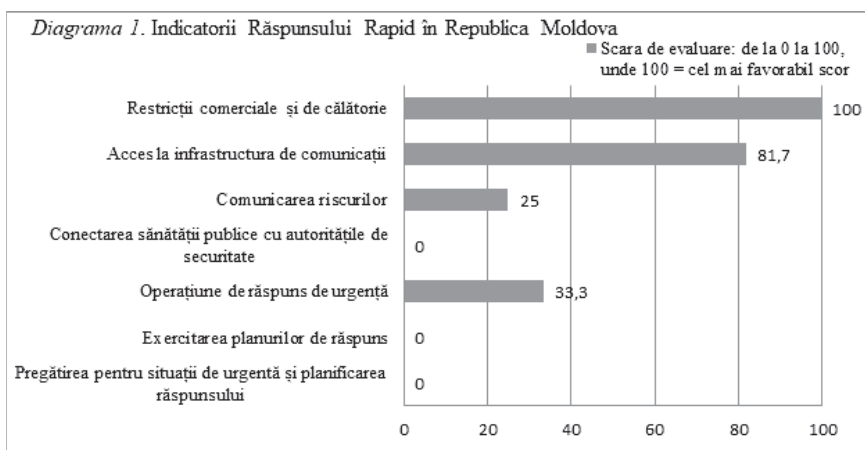
Lacunele indicatorilor securității sănătății în Republica Moldova

Din analiza anterioară reiese că în contextul regional al țărilor din Europa de Est cele mai critice categorii ale securității sănătății pentru Republica Moldova sunt: *Răspuns rapid și atenuarea răspândirii unei epidemii*; *Sistem de sănătate*; *Detectare și raportare* și *Riscul de mediu*. În fiecare categorie critică este important să iden-

tificăm indicatorii care au contribuit la pregătirea insuficientă a statului față de pandemie, și care pot fi utilizați ulterior ca valori de referință în procesul ajustării politicilor statului și elaborării documentelor de politici. În analiza de mai jos categoriile critice sunt studiate în detaliu, în ordinea creșterii punctajului acumulat.

Răspunsul rapid și atenuarea răspândirii unei epidemii

În Republica Moldova, cea mai scăzută categorie este *Răspunsul rapid și atenuarea răspândirii unei epidemii* (scorul 31,1). Rezultatul obținut se datorează în mare măsură acumulării punctajului „0” la indicatorii: *pregătirea pentru situații de urgență și planificarea răspunsului*; *exercitarea planurilor de răspuns*, precum și *conectarea sănătății publice cu autoritățile de securitate* [Diagrama 1].

Sursa: elaborat de autor folosind *Indexul Securității Globale a Sănătății*.

Analiza rezultatelor indică faptul că Republica Moldova nu dispune de un plan național în vigoare pentru situații de urgență în domeniul sănătății publice, care va aborda planificarea răspunsului la mai multe boli transmisibile cu potențial pandemic. Prevederile

respective nu au fost incluse în „Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020”, aprobată prin Hotărâre de Guvern Nr. 1032 din 20.12.2013[10]. Totodată, statul nu deține un mecanism specific interacțiunii cu sectorul privat în scopul contribuirii la pregătirea răspunsului în situații de urgență.

Din analiza datelor, reiese că Republica Moldova nu a fost supusă în ultimii ani unui exercițiu de identificare a listei de lacune și a celor mai bune practici recomandate de OMS sau altui exercițiu axat pe amenințările biologice.

În lista de lacune a indicatorilor securității sanitare se înscrie, de asemenea, neimplementarea a cel puțin a unui exercițiu comun de către autorități în domeniul sănătății publice și securității naționale în Republica Moldova pentru a răspunde unui eveniment biologic potențial deliberat. În plus, nu au fost perfectate proceduri operaționale standard sau alte acorduri între autoritățile de sănătate publică și securitatea națională.

Deși se atestă că instruirile și exercițiile de pericole chimice, biologice și radiologice nucleare sunt efectuate de autoritățile naționale responsabile de gestionarea evenimentelor de sănătate publică, aceste instruirii și exerciții nu se desfășoară în mod regulat pentru a instituționaliza cunoștințele și practica.

Valoarea scăzută a indicatorului *Comunicarea riscurilor* se explică din cauza lipsei unui plan de comunicare a riscurilor care să fie destinat în mod specific utilizării în timpul unei urgențe de sănătate publică în Moldova și a modului în care mesajele vor ajunge la cetățeni și sectoare cu nevoi de comunicare diferite. Prevederile respective nu se regăsesc în „Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020”, aprobată prin Hotărâre de Guvern Nr.1032 din 20.12.2013[10]. Totodată, „Strategia națională de comunicare pentru situații de urgență din domeniul sănătății publice

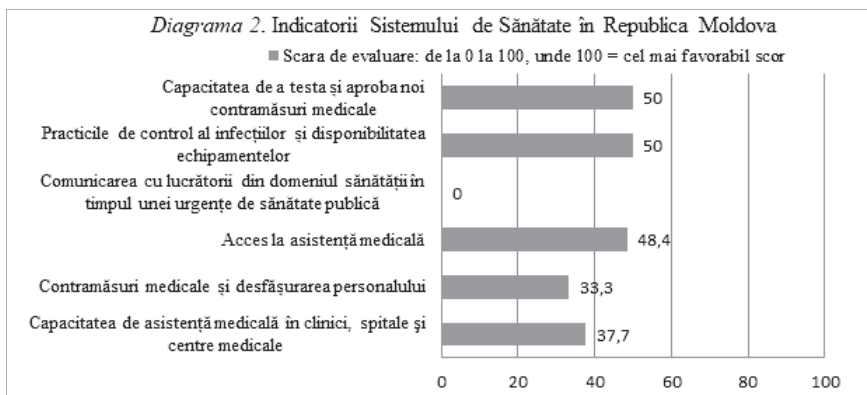
în Republica Moldova” este în curs de elaborare în colaborare cu OMS.

Cu toate acestea, se constată faptul că, comunicarea are loc cu comunitățile afectate și că mesajele se adaptează în funcție de vârstă, locul de reședință, limba vorbită etc. [9].

Finalmente, valoarea mică a indicatorului *Operațiune de răspuns de urgență* a fost atinsă, printre altele, datorită lipsei dovezilor că *Centrul operativ de coordonare în urgențe de sănătate publică din cadrul Agenției Naționale pentru Sănătate Publică* poate efectua sau a desfășurat în ultimul an un exercițiu coordonat de răspuns de urgență în termen de 120 de minute de la identificarea situației de urgență în sănătate publică.

Sistem de sănătate suficient și robust pentru tratarea bolnavilor și protejarea lucrătorilor din domeniul sănătății

Republica Moldova nu dispune de capacități fundamentale ale sistemului de sănătate vitale pentru răspunsul la epidemie sau pandemie. În categoria *Sistemul de sănătate* nu sunt indicatori care depășesc scorul de 50 puncte [*Diagrama 2*].

Sursa: elaborat de autor folosind *Indexul Securității Globale a Sănătății*.

Scorul „0”, obținut la indicatorul *Comunicări cu lucrătorii din domeniul sănătății în timpul unei urgențe de sănătate publică*, indică lipsa unui sistem de comunicare în vigoare dintre autoritățile din domeniul sănătății publice și lucrătorii din domeniul sănătății din sectoarele publice și private în timpul unei urgențe de sănătate publică. Actele normative privind elaborarea și implementarea politicilor în domeniul sănătății publice nu conțin prevederile respective[10, 11,12].

Valoarea scăzută a indicatorului *Contramăsuri medicale și desfășurarea personalului* se explică prin lipsa unui acord de achiziții de contramăsuri medicale (diagnostic și terapie etc.) pentru uz național în timpul unei urgențe de sănătate cu companiile producătoare. De asemenea, nu există un plan sau program național privind desfășurarea contramăsurilor medicale.

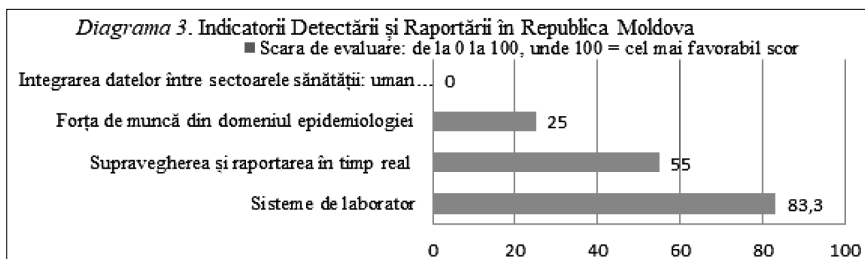
Lacunele indicatorului *Capacitatea de asistență medicală în clinici, spitale și centre medicale* se manifestă prin lipsa facilităților de izolare a pacienților cu boli extrem de transmisibile într-o unitate de izolare în momentul izbucnirii pandemiei, inclusiv în spitale proeminente din Republica Moldova: Spitalul Internațional Medpark și Institutul de Medicină Urgentă.

Totodată, Republica Moldova se confruntă cu insuficiența unor categorii de personal medical, în special în zonele rurale, unde există penurie de epidemiologi, medici de anumite specialități, personal de laborator și medici de familie.

Republica Moldova nu dispune de un angajament public de a acorda prioritate serviciilor medicale pentru asistență medicală lucrătorilor care se îmbolnăvesc ca urmare a participării la un răspuns de sănătate publică.

Detectarea și raportarea timpurie a epidemiilor de potențial interes internațional

Analiza datelor indică inexistența unui mecanism funcțional de schimb de date între ministerele care asigură supravegherea umană, animală și de mediu în Republica Moldova [Diagrama 3].

Sursa: elaborat de autor folosind *Indexul Securității Globale a Sănătății*.

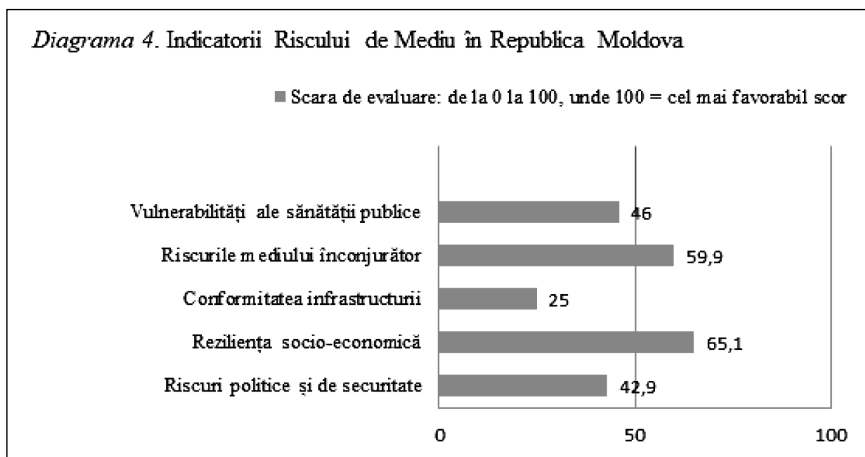
Valoarea scăzută a indicatorului *Forța de muncă din domeniul epidemiologiei* se explică prin faptul că Republica Moldova nu dispune de cel puțin un epidemiolog de teren instruit raportat la 200.000 de populație, ceea ce reduce probabilitatea unui răspuns rapid în timpul unei urgențe de sănătate publică.

Riscul general de mediu și vulnerabilitatea țării la amenințări biologice

Categoria *Riscul de mediu* cuprinde domenii destul de largi și este compusă din indicatorii: *Conformitatea infrastructurii, Riscuri politice și de securitate, Vulnerabilități ale sănătății publice, Riscurile mediului înconjurător și Reziliența socioeconomică*.

Deși scorurile obținute de indicatorii categoriei *Riscul de mediu* sunt printre cele mai mari în comparație cu restul indicatorilor securității sanitare în Republica Moldova [Diagrama 4], această categorie este critică nu numai în contextul regional al țărilor din Europa de Est, dar și pe plan internațional - dintre 195 de țări sem-

natare ale *Reglementărilor Internaționale privind Sănătatea*. Situația respectivă în cadrul categoriei *Riscul de mediu* se explică prin nivelul mediu mai înalt atins în țările din regiunea Europei de Est și în lume în general, decât în Republica Moldova.

Sursa: elaborat de autor folosind *Indexul Securității Globale a Sănătății*.

Locurile obținute de indicatorii *categoriei* sunt cele mai mici în comparație cu restul indicatorilor securității sanitare în Republica Moldova.

Sub aspectul regional, indicatorii din cadrul categoriei *Riscului de Mediu*, cu excepția indicatorilor *Rezilienței socioeconomice*, acumulează scorul sub media țărilor din Europa de Est.

Sub aspect global, Republica Moldova se află pe locul 78 în ceea ce privește media generală calculată, aflându-se în prima parte a clasamentului din 195 de țări. Dar, conform celor mai mulți indicatori ai categoriei *Riscului de Mediu*, statul ocupă pozițiile în a doua parte a clasamentului: *Riscuri politice și de securitate* (locul 153), *Conformitatea infrastructurii* (152), *Vulnerabilități de sănătate publică* (118), *Reziliența socioeconomică* (116).

Progresul lent calculat în prevenirea *Riscurilor politice și de securitate* se explică prin acumularea punctajului insuficient în dome-

niile: *Eficacitatea guvernului, Claritatea mecanismelor constituționale stabilite și acceptabile pentru transferul ordonat al puterii de la un guvern la altul*, precum și a neacumulării punctajului în domeniul *Extinderii autorității guvernului pe întreg teritoriul țării*. Din analiză reiese că Republica Moldova se confruntă cu riscuri politice și de securitate majore, care ar putea submina capacitatea națională de a contracara amenințările biologice.

Analiza datelor arată, de asemenea, că neconformitățile în infrastructură, precum rețeaua rutieră și transportul aerian, se dovedesc a fi inadecvate necesităților. De asemenea și insuficiența de livrare a energiei electrice poate provoca daune.

Vulnerabilitățile ridicate ale sănătății publice se datorează cheltuielilor generale foarte mici de sănătate publică pe cap de locuitor (234.4 conform indicatorului *Parității Puterii de Cumpărare*), precum și a lipsei accesului la condiții sanitare cel puțin de bază pentru aproape 22% de locuințe din Republica Moldova.

Locul scăzut al indicatorului *Reziliența socioeconomică* este influențat de următorii factori: încrederea publicului în guvern (0 puncte), *acoperirea robustă de mass-media prin existența discuțiilor deschise și libere ale problemelor publice cu o diversitate rezonabilă de opinii* (acumularea unui nivel redus de puncte).

Încrederea redusă a publicului în guvern ar putea afecta capacitatea acestuia de a transmite mesaje eficiente în timpul crizelor pandemice.

Din analiză reiese că abilitățile Republicii Moldova de a preveni, detecta și răspunde în mod eficient la focare de boli pot fi afectate în mod semnificativ de mediul de risc național destul de larg.

Concluzii și recomandări

Pe baza cercetărilor efectuate, pot fi formulate două grupuri de concluzii și recomandări: în contextul regional al țărilor din Europa de Est și cele nemijlocit adresate factorilor de decizie din Republica Moldova.

1. În contextul regional al țărilor din Europa de Est:

- Media generală la toate categoriile țărilor din Europa de Est este destul de scăzută, atingând scorul 46.3 din 100 posibil. În fiecare categorie critică este important de depistat indicatorii care au contribuit la pregătirea insuficientă a țărilor față de pandemie. Factorii de decizie din țările din Europa de Est i-ar putea utiliza pe viitor ca valori de referință în procesul îmbunătățirii documentelor de politici publice.
- Autoritățile naționale din domeniul sănătății ar trebui să dezvolte strategii de pregătire și reacții specifice epidemiei și pandemiei, ca parte a eforturilor mai largi de planificare a securității regionale și a celei naționale.
- În contextul regional al țărilor din Europa de Est, cele mai critice categorii ale securității sanitare pentru Republica Moldova sunt: *Detectare și raportare; Răspuns rapid și atenuarea răspândirii unei epidemii; Sistem de sănătate și Riscul de mediu.*
- Ținând cont că primele trei categorii menționate mai sus sunt considerate critice pentru majoritatea țărilor din Europa de Est, guvernele naționale urmează să ofere prioritate mai sistematică și să acorde resursele pentru întărirea sistemelor de sănătate, precum și detectarea și reacția rapidă la evenimentele biologice înainte ca acestea să se răspândească sau să conducă la efecte în cascadă și destabilizatoare sub plan regional.

2. În contextul național, suplimentar la cele menționate, pentru Republica Moldova sunt relevante următoarele concluzii și recomandări:

- Includerea în noua Strategie Națională de Sănătate 2030 a prevederilor privind planul național de pregătire și răspuns pentru situații de urgență din domeniul sănătății publice, inclusiv planificarea, pregătirea, gestionarea, instruirea etc. în evaluarea riscurilor și vulnerabilității în cazuri de apariție a agenților patogeni. De asemenea, este necesar să se creeze un mecanism dedicat interacțiunii cu sectorul privat, pentru a ajuta la pregătirea și răspunsul la focare de urgență.
- Autoritățile naționale responsabile ar trebui să asigure integrarea datelor în sectoarele uman, animal și de mediu, prin încorporarea unei abordări „o singură sănătate” ca parte a planificării intervenției de urgență și a eforturilor naționale de pregătire și reacție la focare. Factorii de decizie ar trebui să ia în considerare riscurile bolilor infecțioase atunci când elaborează politici și planuri legate de schimbările climatice, utilizarea terenurilor și planificarea urbană.
- În trei din cele patru categorii critice, indicatorii de comunicare au fost identificați cu un rating insuficient sau „0” (categoria „*Sistem de sănătate*”), ceea ce indică necesitatea unei mai bune înțelegeri și măsurări - pe o bază transparentă a stării capacităților naționale de prevenire, detectare și reacție rapidă la amenințările epidemice și pandemice. În acest context, se recomandă finalizarea elaborării și aprobării *Strategiei naționale de comunicare pentru situații de urgență din domeniul sănătății publice în Republica Moldova* cu un plan de comunicare a riscurilor care să prezinte modul în care mesajele vor ajunge la populație și sectoare cu diferite nevoi de comunicare.
- Factorii de decizie ar trebui să ia măsuri pentru a construi și menține forța de muncă robustă din domeniul sănătății

publice, care include, dar nu se limitează la acestea, medicii, asistenții medicali, lucrătorii din domeniul sănătății, epidemiologii și alți profesioniști din domeniul sănătății aliați care ar putea juca un rol major în prevenirea, detectarea și răspunsul la crizele biologice.

- Analiza constată, de asemenea, că, cunoașterea riscurilor nu este însă suficientă. Este nevoie de voință politică pentru a proteja oamenii de consecințele epidemiilor, pentru a lua măsuri pentru a salva vieți și a construi o lume mai sigură. În acest context, capacitatea Republicii Moldova de a preveni, detecta și răspunde în mod eficient la focare de boli infecțioase este semnificativ limitată de un mediu de risc național destul de larg.
- În ansamblu, *Indexul Securității Globale a Sănătății* constată slăbiciuni esențiale în abilitățile statului de a preveni, detecta și răspunde la situații de urgență de sănătate; lacune severe în sistemul de sănătate; vulnerabilități la riscurile politice și socioeconomice care pot submina pregătirea și răspunsul la pandemie.
- Actualmente, deja s-au produs schimbări selective în sistemul securității sănătății din Republica Moldova, în special în ceea ce privește crearea facilităților de izolare a pacienților cu boli transmisibile într-o unitate specială, care au lipsit în momentul izbucnirii pandemiei COVID-19. Modificările au influențat și creșterea numărului de teste zilnice efectuate, scăderea numărului de personal medical infectat, inițierea procesului de vaccinare, oferirea alegerii vaccinului pentru populație etc.

Referințe bibliografice

1. Li Wendong et al. Bats are natural reservoirs of SARS-like coronaviruses. În: *Science*, 310, 2005, nr. 5748, pp. 676-679.
2. Olival Kevin J. et al. Host and viral traits predict zoonotic spillover from mammals. În: *Nature*, 546, 2017, nr. 7660, pp. 646-650
3. Anthony Simon J., et al. "Global patterns in coronavirus diversity." *Virus evolution* 3.1, 2017.
4. Frank MacFarlane Burnet Sir et al. *Natural history of infectious disease*. CUP Archive, 1972.
5. Mackenzie Debora. Covid-19, pandemia care nu trebuia să existe și cum să fie oprită următoarea. București: RAO Distribuție, 2020, pp.318.
6. Public Health England „Pandemic Influenza Response Plan 2014”. Disponibil: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/344695/PI_Response_Plan_13_Aug.pdf [accesat 15 mai 2021]
7. International Health Regulations, second edition (2005) Disponibil: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/02/11/asia-pacific/science-health-asia-pacific/asia-coronavirus-singapore/> <https://www.who.int/publications/i/item/9789241580410>[accesat 15 februarie 2021]
8. Christopher Kirchhoff . Ebola Should Have Immunized the United States to the Coronavirus. *Foreign affairs*, March 28, 2020. Disponibil: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2020-03-28/ebola-should-have-immunized-united-states-coronavirus> [accesat 15 februarie 2021].
9. Global Health Security Index 2019. Disponibil: <https://www.ghsindex.org/>[accesat 15 februarie 2021].
10. Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020, aprobată prin Hotărâre de Guvern Nr.1032 din 20.12.2013.
11. Hotărâre de Guvern Nr. 820 din 14.12.2009 “Cu privire la Comisia națională extraordinară de sănătate publică”.
12. Lege Nr. 10 din 03.02.2009 “Privind supravegherea de stat a sănătății publice”.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЫЙ АСПЕКТ КРИЗИСНЫХ УСЛОВИЙ ПАНДЕМИИ COVID-19

SPIRITUAL AND MORAL ASPECT OF THE CRISIS CONDITIONS OF COVID-19

**Galina ROGOVAIA, doctor în filosofie,
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

It is examined at the scientific and practical level the spiritual and moral aspect of pathogenic infection, in particular, coronavirus infection in the article. The author draws attention to the consequences coronavirus infection important aspects, associated with the person and society spiritual and moral state, remain outside the scientific understanding. The study used statistics from coronavirus COVID-19 around the world. It was noted that with the pandemic socio-economic and political consequences, researchers should pay attention to the changes that occur in the moral and ethical sphere of public life. Changes in public and personal morality are characterized, the phenomenon assessment is given. The study allows us to understand the moral behavior post-pandemic nature, as well as to develop a theoretical basis for developing measures to deal with moral and ethical pandemic consequences.

В последнее время мировое сообщество переживает период кризисных потрясений, связанных с распространением пандемии COVID-19. Как известно, конец 2019г. ознаменовался вспышкой в Китае данной вирусной инфекции, отличающейся высокой инфицирующей способностью, смертностью и негативной перспективой. В отдельных неблагоприятных прогнозах Интернета на лето 2021 года коронавирусной инфекцией заразятся 65-70%

населения Земли, что приблизительно составляет 5,1 миллиарда человек[1]. Что характерно, приход тяжелейших для мира испытаний не был спрогнозирован ни одним из множества пропагандируемых СМИ и Интернетом астрологов, ясновидящих и экстрасенсов, ни даже представителями науки. Тем более условия пандемии оказались спонтанными - кризисными, а, значит, стрессорирующими для человечества. Последнее подтверждает и исторический опыт мировых пандемий. Со времен древности, средних веков и до двух прошлых столетий большие эпидемии, а, точнее, пандемии чумы, оспы, холеры, «испанки» и различных типов гриппа не только уносили тысячи жизни людей, но и меняли историю государств, в которых они проходили. Влиянию подвергались экономика, политическая сфера, культурные и религиозные взгляды, мораль и обычаи людей, социальный уклад стран. Такую же картину наблюдают и современники.

К 2021 году мировое сообщество уже накопило некоторый опыт и в исследовании самой вирусной инфекции, ее профилактики и лечения, и в обзоре ее глобальных последствий. В ходе исследований были выявлены следующие предпосылки появления пандемии COVID-19: изменение окружающей среды, потепление климата, увеличение плотности населения, высокая миграционная активность населения и другие факторы, провоцируют появление и распространение новых инфекций по всему миру [2.с.87]. При этом, к большому сожалению, к причинам появления корона-вирусной инфекции не относят духовно-нравственное состояние и уровень моральности человека и общества. Предметом рассмотрения в данном случае всегда выступает здоровье человека и населения страны исследования. Факторы, влияющие на здоровье человека, в значительной мере исследованы. Однако при написании работ, посвященных здоровью человека или об-

щества, авторы используют, в данном случае, энциклопедические медицинские определения понятия «здоровье человека», «здоровье населения», где господствует терминология практической медицины: « установление здоровья есть, прежде всего, форма отрицания наличия у человека болезни, патологического состояния или процесса, которым здоровье противопоставляется» [3]. Но ведь в научных кругах уже используется более широкое понятие «здоровья». Более ёмко определение здоровья человека как состояния организма человека, в котором сбалансированы духовно-нравственные и материальные потребности души, духа и тела человека [4, с.271]. Это значит: чтобы человек и общество были здоровыми, необходимо жизнь и быт организовать так, чтобы во всём была гармония. И под таким углом под здоровьем населения (общественным здоровьем) подразумевают: -» социальную значимость тех или иных заболеваний в силу их распространенности, вызываемых ими экономических потерь, тяжести (т.е. угрозы для существования популяции или страха перед такой угрозой);

- влияние общественного устройства на причины возникновения болезней, характер их течения и исходы (т.е. возможности выздоровления или смерти);
- оценку биологического состояния определенной части или всей человеческой популяции на основе интегрированных (агрегированных) статистических показателей, составляющих так называемую социальную статистику» [5, с.73].

Исследователи, учитывающие духовно-моральную сторону общественного здоровья, выносят духовные факторы во главу угла. К основным факторам, влияющим на здоровье человека, они относят следующие: 1) духовно-нравственные факторы - духовность, вера, мораль (этика), религия, духовная музыка, молит-

ва, духовная информация, четвёртое и пятое поколение прав человека (права души, открытые и признаваемые в религиозном обществе – Авт.) [6, с.19]; 2) биологические факторы - пол, возраст, конституция, генетика и наследственность; 3) природные (экологические) факторы - качество окружающей среды, климатические, гелиогеофизические показатели, антропогенное загрязнение и пр.; 4) социальные (социально-экономические) факторы - образ жизни (питание, физические нагрузки, распорядок сна, режим труда и отдыха, жилищно-бытовые условия), законодательство, политика, здравоохранение, миграционные процессы, система образования и культуры, спорт, первое-третье поколение прав человека и т.д.; 5) информационный фактор - знания, информация, СМИ, Интернет, реклама и т.д. [7, с.145]. Как видим, вышеперечисленные факторы влияют не только на физическое, но и на духовное, нравственное здоровье человека и общества [7, с.145-150; 8, с.71-72]. Действие подобных факторов наблюдаем и мы в изучении последствий пандемии COVID-19.

Многие исследования в морально-духовной области посвящаются социально-экономическим последствиям пандемии и связанных с нею карантинных мер. Устанавливается, что в период быстрого распространения коронавирусной инфекции темпы промышленного производства замедлились в большинстве государств мира. Глобальные цепочки поставок оказались разорванными. Специалисты считают вероятным приближение волны банкротств во многих секторах экономики развитых стран. «COVID-19 вызвал сильнейшее потрясение для мировой экономики» – отмечалось в докладе Всемирного банка «Перспективы мировой экономики» за 2020 год. «Замедление темпов роста в экономике впервые с 1870 года вызвано исключительно пандемией. Такой масштаб ущерба требует принятия быстрых и

точных решений». Главный вывод доклада – неопределенность будущего. Неизвестно, когда мировая экономика полностью восстановится и начнет устойчиво развиваться. После первой волны вирусного заболевания COVID-19 во всем мире продолжает распространяться очередными «волнами». Прогнозы по развитию мировых экономик малоутешительны. Перед развивающимися странами стоит задача не только в прекращении распространения вируса, но еще и в решении глобальных экономических проблем. Многим из стран придется объявить дефолт, к тому же, восстановление экономики может затянуться на десятки лет[9]. Большинство компаний, особенно из среднего и малого бизнес, исчезнут с рынка навсегда. Вынужденная (из-за карантинных мер) безработица может привести к потере профессиональных навыков, что отразится на поиске работы после пандемии. На всё это в развивающихся странах накладывается нехватка финансирования в сфере социального обеспечения и здравоохранения. Негативные последствия заденут и образование, и сферу культуры [10].

Чтобы не допустить такого исхода, нужно быстро реагировать на малейшие изменения ситуации и сразу принимать практические меры. Важно увеличить помощь развивающимся странам. Эти вопросы обсуждались на саммите G20. Из уст лидеров разных стран звучали призывы к солидарности, а именно: снизить размеры внешнего долга для беднейших и развивающихся стран и помочь им в решении проблем в области здравоохранения, увеличить финансовые выделения на гуманитарную помощь для жителей регионов планеты, страдающих от войн и других лишений. Звучали и предложения о необходимости сотрудничества между странами, полагая, что экономическая ситуация может быстро разрешиться, если все объединятся и станут действовать сообща [11].

Международный валютный фонд прогнозирует совсем небольшой рост валового внутреннего продукта. В этой организации отмечают, что рост в 4% станет возможным при условии масштабного распространения вакцины против коронавируса. Предположением к тому показателю 2021 года, что на 0,3 % выше октябрьского (2020 г.) прогноза. «И это отражает положительный эффект от успеха вакцины, который мы наблюдали до конца прошлого года, и дополнительную политическую и моральную поддержку, оказанную в некоторых странах. Но это было частично компенсировано восстановлением распространения вируса в нескольких странах и внедренными мероприятиями сдерживания, которые оказывают негативное влияние на экономическую активность», – отметила главный экономист МВФ Гита Гопинат [10]. Относительно Республики Молдова, прогнозы международных экспертов весьма сдержанные. Прогнозируется рост ВВП (с минусовых показателей 2020 года - Авт.) на 3,8% в 2021 году и 3,7% в 2022 году[12]. В Республике Молдова, отмечают эксперты, *пандемия COVID-19 ощутимо повлияла на жизнь многих людей, принесла огромные экономические потери, закрытие предприятий и потерю рабочих мест*, а, с этим, и моральное угнетение.

Тревоги и сетования по поводу тяжелых для экономик большинства стран мира последствий вполне разделяемы здравым рассудком. Но на данном фоне потерь и уронов мировой экономики исследователи, к сожалению, упускают из виду вытекающие из данных потерь и уронов существенные изменения в моральных ценностях, в моральном здоровье человека и общества. А ведь именно в социально-экономическом базисе формируются основные морально-нравственные ценности общества. Именно политико-экономическим базисом производятся (воспроизводятся) и детерминируются моральные ценности. Если иметь в

виду общество демократическое, то речь должна идти и об основной его ценности – справедливости. Справедливость - центральное понятие (категория) социальной этики и морали. Это базовое разделение восходит к Аристотелю, но в целом остается основополагающим и для современной социальной этики. Различают общую и частную справедливость, понимая под первой моральный смысл общественного устройства, а под второй - общественную добродетель, реализуемую в конкретной области социального взаимодействия, например, справедливое распределение экономических ресурсов. Важнейшей характеристикой справедливости является её глубинная связь с понятием равенства. Эта связь, в конечном счете, обусловлена направленностью справедливости на защиту интересов конкретной личности и прослеживается равным образом во всех социально-этических концепциях независимо от того, являются они эгалитарными или неэгалитарными»[14,с.251-253].«Любовь к равенству и любовь к справедливости изначально являлись одним и тем же»,- полагал Адам Фергюсон, положивший начало понятиям «гражданской солидарности, сотрудничества, общения, диалога, справедливости [15,с.83].

Объективно будет согласиться с мнением тех авторов, которые считают, что социальная справедливость положительно сказывается на здоровье личности и общества[16,с.18]. Так или иначе, социальная справедливость выводит нас на понятие «социальное здоровье населения», которое, по мнению российского социолога Ольги Лисиной, напрямую зависит от социального благополучия человека [16, с.65]. Экономист Ольга Кислицына, изучающая проблемы равенства в обществе, также отмечает, что социально-экономические факторы являются мощными детерминантами общественного здоровья [17, с.74].

чие, складывающееся в экономике в результате пандемии и последовавших санитарных мер: карантина, самоизоляции, локдаунов и прочего, по мнению специалистов, наиболее болезненно сказываются на благополучии людей, а значит, и на их моральном самочувствии. Особенно это касается представителей мелкого и среднего бизнеса. А это, в свою очередь, детерминирует преобразования в состоянии морального здоровья, как отдельных людей, так и социальных групп.

Сегодня особенно актуальны рассуждения Аристотеля о роли собственности в обществе: кто обладает собственностью, тот обладает добродетелью [18, с.65]. Наличие собственности выступает базисным, фундаментальным условием свободы личности в обществе. Это утверждали многие мыслители человечества, об этом неопровержимо свидетельствует и практика жизнедеятельности современного общества. Современное (демократическое) общество априори становится на защиту собственности, ибо собственность влияет на моральное развитие самосознания личности в сторону формирования персонального достоинства и ответственности. Таким образом, для становления моральности в сфере экономических отношений особенно важным является отстаивание обществом права индивидуума на собственность, что, собственно, и затрагивает интересы, прежде всего, представителей малого и среднего бизнеса, пострадавших в ситуации пандемии. Потеря бизнеса, собственности, снижение дохода и грозящие невыплаты налогов и кредитов, безусловно, негативно влияют на моральное самочувствие представителей малого и среднего бизнеса в Молдове, наиболее болезненно перенесших кризисные условия пандемии COVID-19. По некоторым данным, в первую волну пандемии в Молдове минимум 2% компаний закрылись навсегда. Если предположить, что респонденты, отве-

тившие на базовый опрос и которые сейчас недоступны, также прекратили свою деятельность, то предполагаемый коэффициент прекращения деятельности вырастет до 16,4% предприятий. Больше всего пострадала сфера обслуживания, где предполагаемый коэффициент прекращения деятельности достигает 20%. Почти пятая часть предприятий малого и среднего бизнеса, возможно, пострадала от экономического шока, вызванного необходимостью прекратить деятельность[19].

Всемирный банк провел «Опрос предприятий в Молдове». Полученные в ходе опроса оценки показывают, что приблизительно 13% компаний сократили количество сотрудников, при том, что 20 % работников в выборке тем или иным образом были затронуты кризисом. С момента вспышки COVID-19 малые, средние и крупные фирмы в частном секторе сократили 1 600 работников; еще 4 600 брали отпуска на пять или более дней или ушли с работы в связи с болезнью, в связи с необходимостью ухода за ребенком или в связи с ограничениями на передвижение; более 33 000 работников были отправлены в неоплачиваемые отпуска или временно уволены. Опрос выявил растущее влияние коронавируса в частном секторе Молдовы. Ещё одна важная констатация обзора касается прогнозов компаний относительно влияния кризиса на уровень доходов в текущем году. Так, 63% респондентов ожидали снижения доходов в 2020 году по сравнению с 2019 годом на более, чем на 35%. Следует отметить, что данный тренд наблюдается практически во всех секторах экономики страны [20]. «Практически весь бизнес попал под удар пандемического кризиса...» - говорит Анастасия Деревянкина, старший менеджер отдела налоговых и юридических консультаций PWC (международная сеть компаний, предлагающих услуги в области консалтинга и аудита-Авт.) в Молдове [21].

Складывающаяся ситуация обязательно обуславливает изменения в моральном самочувствии людей, явные уронь в моральном кодексе личности. Где оказываются понятия справедливости, честности, порядочности, сочувствия, добродетели? Не замещаются ли эти понятия такими как индивидуализм, эгоизм, бесчестье, обман? Ведь в кризисных условиях «каждый сам за себя». Очевидно, содержание этих моральных составляющих наполняется в личном моральном выборе человека. Большое значение в осуществлении морального выбора играет именно субъективный фактор. Человеку, по сути, приходится решать, быть ему по ту или по эту сторону добра и зла. Свободный выбор включает множественный ряд элементов (учет объективных условий, определение человеком своего отношения к объективным условиям, выбор средств достижения цели; предвидение возможных последствий), но определяющими в этом ряду является исходные эмоционально-нравственные ориентиры личности, которые могут закладываться в процессе воспитания. Оказавшись в состоянии внутреннего конфликта, человек должен выбрать морально-нравственный ориентир: в ситуации, когда он в результате пандемии потерял собственность, работу, свободу (как заложник налогов или кредитов), оставаться справедливым, добропорядочным, честным или обозлиться на весь мир и выбрать соответственный путь к выживанию. Теоретически, имея возможность выбора зла, нравственно развитая, нравственно полноценная личность избирает добро. Степень риска как при стратегическом и принципиальном выборе между добром и злом, так и ситуативном выборе достаточно велика и определяется множеством разнородных параметров, одним из которых является психологический признак, т. е. комплекс переживаний, свидетельствующих о моральной удовлетворенности субъекта своим выбором.

Позитивные чувства, позволяющие человеку насладиться своей моральной суверенностью, далеко не всегда сопровождают процесс нравственной деятельности, которая может мотивироваться принуждением или самопринуждением, отнюдь не вызывающим у человека особой радости. Психологические признаки свободы и вообще особенности ее проявления зависят от степени интериоризации личностью моральной необходимости. Интериоризация (жизненный опыт-Авт.) приобретается путем усвоения морально-нравственных истин в семье – через воспитание, приобщением к религиозным понятиям добра и зла, воспитанием социальной среды. Личное решение в моральном выборе не совершается в некоем социальном и духовном вакууме, а обусловлено, прежде всего, общественной приверженностью человека, его участием в коллективно-общественной деятельности, историческими условиями. Что касается Республики Молдова, то в ее общественном контексте весьма ощутимо влияние народной традиции как патриархального регулятора нравственности. У всех народов, проживающих на территории Молдовы, в течение веков сформировался схожий позитивный нравственный кодекс, передаваемый и закрепляемый в традиционной семейной культуре. Традиционная культура любого народа содержит позитивные нравственные истины, адресованные для любой сферы жизнедеятельности, будь то труд, семейный быт, взаимоотношения людей. Фольклор, народные песни, обычаи и обряды, как национальная нравственная культура, у всякого народа, на любом языке провозглашают именно моральные истины и прививают их. Впитанная в семье, в близком родственном окружении, этнической общности, стране, моральная культура сопровождает людей всю жизнь, не предавая людей и направляя их «путями праведными».

Позитивное влияние всех институтов морального регулирования: семьи, церкви, национальной традиции, социальной сферы как раз и удерживает молдавское общество от тотального морального банкротства. Влияние кризисных условий пандемии и связанные с ней материальные потери, отсутствие свободы действий, неопределенность перспектив, состояние личного неблагополучия, казалось бы, встряхивает моральное самочувствие людей, подталкивая к эгоистическим поступкам, аморальному выбору. Но как можно заметить, общественный моральный климат в стране, тем не менее, не претерпел видимых негативных изменений. Это можно проследить по внешним признакам проявления морального состояния общества – по уровню преступности. Внешняя моральная ответственность выступает здесь в виде общественных санкций за действия личности.

Связь правового и морального климата имеет постоянный характер, и в показаниях правового поля, как правило, или в большинстве случаев, выражены моральные устои общества. В этом смысле *аморальность* можно считать одним из признаков преступления. Уровень же преступности в Республике Молдова за период пандемии, карантина и самоизоляции, как показывают данные пресс-службы Генерального инспектората полиции, по сравнению с 2019 годом значительно снизился [22]. На территории Молдовы в 2020 году зарегистрировано 26,3 тысячи преступлений, что на 17% меньше по сравнению с 2019 годом и на 37,2% меньше по сравнению с 2016-м [23]. По нашему мнению, приведенные позитивные данные должны быть популяризированы средствами масс-медиа, телевидением, электронными средствами информирования, как в целом должны публично и профессионально обсуждаться вопросы влияния кризисных условий на духовно-моральный климат в обществе. Пока же, на

втором году пандемии о духовно-моральном аспекте этого всемирного явления высказались лишь немногие специалисты. Зато средства «инфодемии» уже в первые месяцы карантина только в вопросах влияния самоизоляции на психолого-моральный климат семей пророчили «повышение уровня внутрисемейного напряжения увеличение частоты супружеских конфликтов, эмоционального и физического насилия, сложности в детско-родительских отношениях, возрастание количества разводов и т.п. А для решения семейных проблем заведомо предлагалась психологическая помощь, ибо «для многих условия самоизоляции являются сильным стрессом и провоцируют большое количество сложностей, которые семье необходимо решать» [24]. Однако, как показывает реальность, в Молдове возрастания предвидимых «семейных напряжений» не произошло, в мире в целом возрастание семейных напряжений и ко второму году пандемии остается прогнозируемой проблемой. К примеру, кельнский адвокат Агнес Лизик, как и ее берлинские коллеги, прогнозирует большой наплыв в суды желающих развестись сразу (только-Авт.) после окончания пандемии. По данным Итальянской национальной ассоциации по разводам, в 2020 году уровень разводов в Италии увеличился на 60%, но в то же время признается, что разводы в стране стали более распространенным явлением, в основном, благодаря изменениям в законодательстве, ускорившим процедуру. В России же, к примеру, количество разводов во время пандемии даже сократилось [25]. По-видимому, делать выводы о ситуации кризиса в семейных отношениях в период пандемии преждевременно в силу неустоявшихся данных: большинством наблюдателей признается: какие-то семьи не выдержали испытаний коронавирусом, какие-то благодаря этим испытаниям сплотились.

Видимо, и в сфере семейных отношений играет роль личностный выбор. Более того, некоторые эксперты еще на начальном этапе пандемии наоборот прогнозировали (и наблюдали) повышение статуса семьи в условиях изоляции и карантинных мер. «Семьи стали сейчас более сплоченными, более внимательными и толерантными друг к другу, - делает серьезные наблюдения немецкий футуролог, советник канцлера Ангелы Меркель Хорст Опашовски, - ... «Старшее поколение, которое сетовало на непонимание и равнодушие молодежи, сейчас может только поражаться ее готовности помочь. Главной в жизни снова становится не работа, а семья, квартира, в которой живешь, свой дом и сад. В этом, в сущности, нет ничего необычного: во все времена люди перед лицом внешней угрозы «уходили» к «своим» - туда, где чувствовали себя защищенными - замечает Хорст Опашовски. Основой общественных отношений в большей степени, чем до пандемии, становятся взаимопомощь, солидарность» [26]. В случае благого морального выбора люди осознают важность семьи как опорной точки, становятся более внимательными к своим родственникам и пожилым членам семей. Влияние семьи с правильным набором моральных ценностей, в этом случае, позитивно сказывается на моральном здоровье общества в целом.

Пример благого морального выбора личности должен приветствоваться обществом, а для этого – популяризироваться и высоко оцениваться. Лишнее упоминание о добром поступке, проявлении ответственности, честности, доброты, альтруизма, милосердия необходимо для морального здоровья общества в целом. Открытое обсуждение мер борьбы против коронавируса означает, что помимо информации о статистике коронавируса, необходимости карантинных мер, достижений в медицине, успехов вакцинации и пр., мы также должны учитывать факторы

морали, влияющие на здоровье всего населения. «Две вещи наполняют душу всегда новым и все более сильным удивлением и благоговением, чем чаще и продолжительнее мы размышляем о них – это звездное небо надо мной и моральный закон во мне», - справедливо полагал Иммануил Кант [27, с.499-500]. Мысль эта особенно актуальна в кризисные моменты истории, к коим относится и ситуация пандемии коронавируса.

Современная тревожная ситуация пандемии требует соблюдения внутреннего морального закона. Здесь берет свое начало не только нравственно здоровое общество и справедливое социальное государство, здесь начинается человек. Эти качества призваны, в свою очередь, вытеснить из общества черствость, непорядочность, цинизм и следующие за ними бюрократию и коррупцию. Все названные ценности детерминантно проходят период проверки в период пандемии. Это становится актуальным не только касаясь ситуации отдельного государства, но и межгосударственных экономических связей. И здесь не должна идти речь о распределении доходов в понимании «уровнировки», речь здесь должна идти о взаимопомощи, сочувствии, сотрудничестве, основывающихся на помощи сильного - слабому, здорового – больному, состоятельного – неимущему. В такое понимание включаются не только аспекты социальной справедливости, связанной с равным распределением материальных благ, но и духовно-нравственной справедливости: раскрытие истины, равноправие власть имущих и не имеющих, справедливое наказание безнравственно и аморально себя ведущим, пресечение условий, порождающих ростовщичество, наживу на общей беде, криминал, и прочее. Недаром выводом из знаменитой притчи Альбера Камю «Чума» было: *«Единственным средством борьбы с чумой является честность»* [28, с.17].

Исследователи уделяют также много внимания политическим последствиям кризисных условий пандемии COVID-19, отразившихся на моральном климате в сфере политики. И в данном случае в складывающихся условиях мировой пандемии происходят хорошо наблюдаемые изменения, о которых в недрах масс-медиа и социальных сетей активно распространяется виральный контент: «Коронавирус пройдет, но последствия ...». И это касается, прежде всего, политической сферы. В кризисных условиях пандемии обнаруживаются несовершенства политических действий в отдельных государствах. В ряде стран проходят массовые протестные выступления, вызванные разными причинами, но спровоцированные условиями пандемии. Внутри государств происходят ощутимые противостояния социальных институтов, не преминувшие и Молдову, где весной 2020 года всеобщее внимание (в том числе и внимание исследователей) привлек конфликт между государственными структурами и институтами Православной Церкви, причиной которого явились принятые Правительством ограничительные меры [29, с.190-236].

С начала 2021 года новостные каналы телевидения переполнены информацией о протестах, вызванных ограничительными мерами второй волны пандемии. «В Европе, где один локдаун сменяется другим, пылают машины и мусорные баки: демонстранты протестуют против жестких ограничений», «правоохранительные органы Стокгольма разогнали несанкционированную акцию протеста против карантинных ограничений, введенных в связи с пандемией COVID-19», «греческие полицейские разогнали в афинском районе Неа Смирни участников митинга против введенных правительством жестких карантинных мер». «тысячи людей по всей стране призвали правительство ФРГ смягчить карантинные ограничения, в некоторых городах не обошлось без

столкновений с полицией», «массовые запрещенные властями Нидерландов демонстрации прошли как минимум в десяти городах. Полторы тысячи недовольных ограничениями пришлось оттеснять всеми доступными способами: сначала дубинками, а потом слезоточивым газом и водометами», - это сводки только за март текущего (2021) года [30].

Во всех протестных выступлениях с необходимостью проявляется моральный подтекст: сталкиваются ли разные моральные стандарты, выражается ли моральная неудовлетворенность, идет ли борьба за утверждения личных или корпоративных морально-нравственных ценностей. Если выступления в государствах Европы можно объяснить проявлением либеральных моральных (не без присутствия материальных) ценностей, главнейшая из которых тотальная свобода. Как известно, в государствах Европы превалирует либеральная идеология с её приоритетом прав и свобод человека. Здесь люди восприняли ограничительные меры по случаю пандемии как посягательство на свои права и свободы. Значительная часть населения этих стран поражена идеей консюмеризма (потребительства). Человек получил возможность не ограничивать свои желания в земной юдоли, получать максимальное удовольствие здесь и сейчас. В либеральном мире признаётся приоритет человека над социальными структурами в том числе и над институтом религии, его права и свободы провозглашаются высшей ценностью. Человек получил свободу от моральных предписаний, здесь нет места религии с ее представлениями о грехе. Нельзя не учитывать, что большинство стран Европы и США характеризуются как страны богатые и благоустроенные. Здесь проблема бедности (по крайней мере, абсолютной) и порождаемой ею социальной несправедливости и напряженности во многом решена, что снижает роль религии

в жизни общества и человека, которая на протяжении столетий не только придавала смысл человеческому существованию, артикулируя главенство вечной жизни, но и, задавая моральные ориентиры по её достижению, призывала смиренно относиться к занимаемой социальной позиции. Гедонистические устремления и жажда безграничного потребления придают новым поколениям осмысленность их существования, в котором для Бога уже нет места. Религия, традиции и обычаи, непосредственно с нею связанные, играют все меньшую роль в жизни либерального общества и отдельного человека в нем. Всего полтора месяца 2021 года (с февраля по март-Авт.) в Нидерландах из-за карантина не работали увеселительные заведения и магазины, торгующие предметами первой необходимости, но страну уже захватила волна протестов. И только Правительству оставалось решать, насколько готова страна к новым мутациям вируса, и как переждать ночной комендантский час, невиданный со времен Второй Мировой Войны и воспринятый населением как личное оскорбление. Нетерпимость, эгоизм, приоритет личного – эти качества возобладали в странах либеральной идеологии. Невооруженным глазом видны отличия в поведении населения тех стран, где в чести иные моральные ценности и главные из них – ответственность, организованность, коллективизм, честность. Здесь стоит расширить уже приведенную цитату Альбера Камю: «Человек честный, никому не передающий заразы, – это как раз тот, который ни на миг не смеет расслабиться. А сколько требуется воли и напряжения!» [28, с.17]. Добавим: и терпения, и уступок личного – общему. Благодаря этим культивируемым моральным качествам, как известно, организовано и успешно были, к примеру, преодолены последствия пандемии в Китае.

Однако протестные акции в мире не всегда инспирированы либеральной идеологией. Случаются столкновения светских и религиозных моральных представлений. «Свое недовольство выражают ультра-ортодоксальные евреи Ашдода и Иерусалима. Израиль в третьем локдауне пытается выиграть у британской мутации коронавируса время на вакцинацию, но протестующие, нарушая закон, отрывают свои религиозные школы. Вновь слезоточивый газ. Ранены пять человек. И пока провокаторы кашляли на полицейских, Израиль, как выразился Биньямин Нетаньяху, «герметично» закрывал небо на семь дней», - сообщают электронные средства коммуникации [31]. Да и, вспомним, конфликт в Молдове периода первой волны пандемии также носил характер противоречий между институтами Церкви и Государства.

Можно сказать, что к весне 2021 года весь мир оказался охваченным демаршными массовыми выступлениями. Во Франции с осени 2020 года продолжается протестное движение «желтых жилетов» за отставку французского Президента Эммануэля Макрона. В столице Дании сжигают фигуру Премьер-Министра Метте Фредериксен - за жесткие ограничения. Хотя объявленный ее правительством локдаун закончился уже через две недели, но и после этого около тысячи человек пришли требовать немедленной отставки Фредериксен. В Барселоне прошли агрессивные протестные акции в поддержку испанского рэпера Пабло Асея. Протестующие бросали в полицию камни и краску. В Российской Федерации прошли массовые протесты под лозунгом борьбы с коррупцией. В Беларуси, несмотря на эпидемиологические меры, с августа 2020 года не утихают протестные акции, вызванные неудовлетворенностью оппозиции результатами президентских выборов. Непокойно в городах Бельгии, Великобритании – начавшиеся с протестов против карантинных мер,

выступления обрели антирасистскую риторику (движение Black Lives Matter), а к марту 2021 года акции *протеста* приобрели характер выступлений против действий полиции. Вся вышеприведенная информация – вездесуща и не нуждается в ссылках на конкретные источники.

Несмотря на внешние различия в мотивации протестных выступлений, во внутригосударственных конфликтах мы можем увидеть нечто общее. Это общее прочитывается в стихийности и необычайной агрессии выступлений. Похоже, подтверждается мнение о психологическом и духовном прессинге условий пандемии на людей. Опасность неизвестной донине болезни, размах ее распространения и уровень смертности не могли не повлиять на психическое состояние людей. Подобное явление уже в первые месяцы пандемии прогнозировали, а затем и наблюдали медики и психологи разных стран. Люди, пережившие заражение коронавирусной инфекцией, часто сталкиваются с повышенным риском развития психических расстройств, о чем свидетельствуют данные исследований. Так, по утверждению ученых, около половины пациентов, перенесших COVID-19, страдают посттравматическим стрессовым расстройством (ПТСР), повышенной тревожностью, депрессивно-компульсивными синдромами, бессонницей и прочими проблемами. Как показали результаты исследований, психические расстройства той или иной степени сложности были выявлены почти у половины людей, которые проходили лечение от коронавируса амбулаторно. Медики из Италии выявили, что из четырех сотен пациентов, обследованных после лечения от коронавируса, более чем у двух сотен имелось хотя бы одно психическое расстройство. Эти результаты, утверждают ученые, только повышают и без того серьезную озабоченность специалистов по поводу последствий пандемии. Глава Всемир-

ной организации здравоохранения (ВОЗ) Тедрос Аданом Гебреисус в ходе брифинга в Женеве в августе 2020 года подтвердил, что пандемия коронавируса оказала влияние на психическое здоровье миллионов людей [32].

Пандемия необратимо затронула и психику людей не зараженных коронавирусом. В декабре 2020 года психологи предупреждали, что в период пандемии у людей впечатлительных увеличивается риск появления панических атак. Для профилактики возникновения подобных состояний специалисты заведомо рекомендовали заниматься дыхательными практиками и медитацией: «людям, которые постоянно чувствуют тревогу и страх, следует применять упражнения для самоуспокоения и восстановления душевного равновесия» [33]. Для людей лучше «снимать» угнетающие симптомы, ибо по утверждению психологов, посттравматическое стрессовое расстройство (ПТСР) – тяжёлое психическое состояние, возникающее в результате единичного или повторяющихся событий, оказывающих сверхмощное негативное воздействие на психику индивида. Травматичность такого, как пандемия COVID-19, события, «тесно связана с ощущением собственной беспомощности из-за невозможности эффективно действовать в опасной ситуации» [34]. Действительно, столкнувшись с новой неведомой инфекцией, люди, особенно в первые месяцы пандемии, переживали не самые оптимистические чувства: собственную беспомощность, зависимость от какой-то невидимой силы, растерянность, беспокойство, тревогу и множественные страхи. Это были не только страхи, вызванные тяжелой болезнью и возможной смертью, но и страхи, порожденные карантинными мерами потерять работу бизнес, доход, социальный статус. К примеру, как показало исследование «Социальное самочувствие россиян» более трети россиян (37%) боялись поте-

рять работу на фоне пандемии коронавируса. На втором месте - опас<https://www.kommersant.ru/>ения, что перестанут выплачивать зарплаты или пенсии (21%)[35]. Похожие опасения пережили и граждане Республики Молдова. К счастью, в нашей стране ситуация не доходила до крайности, как, например, в США, когда люди в панике скупали туалетную бумагу, а в России – гречневую крупу. Счастливым обходом и без массовых протестных выступлений населения. Исключение составляют выступления аграриев, но причиной тому были экономические и моральные потери, вызванные исключительной засухой 2020-го года и в преодолении ее последствий требовалась поддержка государства.

Прошел год пандемии, наступила вторая и третья ее волна, а вирус еще не побежден и держит людей в психологическом напряжении, не говоря уже об экономическом и социальном неблагополучии. Люди ищут выход для скапливающейся тревоги, чувства ущемления и страха. И, казалось бы, самые выносливые, жизнеспособные и социально активные слои населения находят «выход» скопившимся негативным ощущениям. Они идут протестовать против мер ограничения, принятых правительствами их страны, находят и другие причины для подавления своего бессилия в противостоянии с в опасной инфекцией, проявляя протестную агрессию. В Германии в подтверждение этого мнения проведено массовое социологическое исследование, выводом которого стало: «Стресс из-за коронавируса: пандемия давит немцам на психику». Один из самых неожиданных выводов из этого исследования состоит в том, что наиболее нервно на коронавирус реагируют, оказывается, немцы молодого и среднего поколений, а вовсе не пожилые, хотя именно они относятся к одной из основных групп риска. 38% опрошенных в возрасте 18-39 лет и 40% в возрасте 40-59 лет указали, что испытывают в нынеш-

ней ситуации значительные психологические проблемы. В то же время среди тех, кому за 60, на стресс пожаловались лишь 27% [36]. «Антиподом здоровья выступают болезнь, депрессивные состояния и девиантное (отклоняющееся) поведение человека. Болезнь человека - это дисбаланс в духовно-нравственном и физическом состоянии человека или отсутствие гармонии (равновесия) тела с душой человека...» [37]. Еще ближе к исследуемому духовно-моральному аспекту пандемии коронавируса авторы определяют: « Согласно классификации террора (от латинского «terror» - страх, ужас), коронавирус, как инфекционное заболевание относится к группе морально-нравственного и информационного террора [38,с.45-51]. Ибо, как отмечают некоторые исследователи, считающие коронавирус COVID-19 рукотворным, разумным и социально детерминированным явлением, «коронавирус, как социальная система, при наличии духовно-нравственных деформаций человека и общества, начинает паразитировать и уничтожать девиантные социальные элементы, то есть выступает лакмусовой бумажкой на духовно-нравственный сбой в социуме» [39].

В период пандемии коронавируса испытанию подвергаются политические режимы, формы правления и государственного устройства всех без исключения стран мира. Как мы наблюдали уже в 2020 году руководство Германии, Великобритании, Франции, Италии, Испании, США и ряда других государств, затронутых вспышкой новой инфекции, предпринимает кардинальные меры по защите собственного населения, в том числе методами принуждения. При беспрецедентно быстром распространении коронавируса лидеры либеральных демократий – Джо Байден, Ангела Меркель, Борис Джонсон, Эммануэль Макрон и др. – как олицетворение власти национального государства вынуждены были

убеждать собственное население отказаться на определенный период от части своих естественных прав и свобод (например, права на труд и на свободу передвижения во время карантина). По сути, проверяя на прочность фундаментальную легитимность избранных элит и принципиальное доверие к ним народа. Но на этом фоне потери прав и свобод ответственность государства перед лицом пандемии только возрастает. Как свидетельствует ситуация в ряде государств, огромную значимость имеют и вопросы обеспечения правопорядка, и предоставлении права человеку и гражданину в получении своевременной и качественной медицинской помощи. Но, как представляется, наибольшую значимость несет в себе способность политиков обеспечить в текущей ситуации и обозримой перспективе солидарные отношения в обществе, сотрудничество его различных слоев, реализовать на практике принцип социальной справедливости вне зависимости от выделяемых на это затрат. И в данном контексте также следует отметить и проявление морального фактора.

Влияние пандемии сказывается и на межгосударственных отношениях, на процессе глобализации в целом. В данной связи следует отметить, что в мировом общественном мнении уже отчетливо проявилась взаимная критика политических властей отдельных государств, которые отнеслись к борьбе с распространением коронавируса «недостаточно ответственно». В свою очередь, европейские эксперты указывают на низкую эффективность функционирования наднациональных структур Евросоюза в период нынешней экстренной ситуации. Критике подвергается и выделение принципиально неравных мер поддержки коренным жителям Европейского континента и прибывшим недавно мигрантам [40]. США обвиняли Китай в сокрытии информации о заболевании, Пекин в ответ намекал на то, что вирус привезли

в Ухань американские военные. Параллельно с этим «Welt am Sonntag» разразился информацией, что Вашингтон пытается переманить германскую компанию «CureVac», которая занимается разработкой вакцины, чтобы получить на нее эксклюзивные права [41]. Взаимными упреками обменялись Южная Корея и Япония, а поводом для противоречий послужило решение Токио ввести обязательный карантин для всех прибывающих из Кореи, а также прекратить с ней безвизовый режим. Сеул ответил зеркально [42]. Премьер-Министр Чехии Андрей Бабиш призвал Италию запретить ее гражданам ездить по Европе [43]. И это было только началом взаимных претензий в межгосударственной сфере.

Развивающиеся события дали повод для выводов о том, что уже в период первой волны коронавируса реакция стран на пандемию подняла на поверхность вопросы о национальном эгоизме. Оснований для обсуждения этих вопросов – достаточно. Показательной стала первая реакция стран на распространение инфекции. Одна за другой доносились новости, как страны-члены Евросоюза закрывают свои границы и принимают обособленные меры по предотвращению заболевания. Италия, первой оказавшаяся эпицентром коронавируса в Европе, жаловалась на отказ Брюсселя в помощи. Более того, Рим заявил не только об отсутствии помощи от ЕС, но и что страны-члены содружества блокируют поставки в Италию из Китая. Причем некоторые примеры случайными не выглядели. Помощь в итоге была доставлена, но со значительной задержкой. Странной выглядела ситуация в Чехии, где была конфискована гуманитарная помощь Китая, предназначенная Италии. После многократных протестов итальянского посольства министр иностранных дел Чехии Томаш Петржичек признал ошибку и заявил, что конфискованное оборудование уже распределено по чешским больницам. Под давлением масс-медиа Прага пообещала компенсировать потери [44].

Иными словами, пандемия коронавируса стала для мира вызовом, к которому он не был готов. В целом на фоне распространения опасной болезни появились основания говорить о перспективах своеобразной моральной деглобализации – большего усиления протекционизма, популизма и, возможно, даже экстремистских настроений, в государствах, которые наиболее существенно пострадали от вспышки современной пандемии. Таким образом, во взаимных, а то и внутренних, притязаниях политиков разных стран четко обозначился моральный аспект. На повестке дня вставали моральные ценности ответственности, солидарности, доверия, сотрудничества. Речь зашла о глобальной безопасности, в плане соблюдения права, достижения наднациональной справедливости, о наднациональном милосердии. «Результатом усилий разных народов, которые требуются сейчас от всех нас, не может являться спираль национальных эгоизмов, – заявлял 25 марта 2020 года Министр Иностранных Дел ФРГ Хайко Мас. – Главным для нашего правительства является координация действий с партнерами по всему миру и солидарность с ними во всех областях, где для этого представится возможность»[45]. Однако легко было делать декларативные заявления, труднее реализовать их содержание под страшным спудом всемирной пандемии. Европу захлестнул всплеск новых разновидностей коронавируса. Наряду с британским штаммом в Старом Свете активно распространяются варианты, впервые обнаруженные в Южной Африке, Бразилии, Индии. Эксперты Всемирной организации здравоохранения предупредили, что британский штамм распространяется на 50 процентов быстрее, чем вирус, который преобладал в мире в 2020 году, что британский вариант также является более опасным. Вторая, а затем и третья волна коронавируса еще более обострила ситуацию в параде «национальных эгоизмов».

Не лучшим образом в контексте пандемии выглядят и попытки государств, создателей противовирусной вакцины, придать результатам своих достижений характер политической состоятельности и превосходства, а сугубо гуманитарной деятельности и помощи наиболее пострадавшим странам – характер политического давления [46].

Характеризуя «парады национальных эгоизмов», следует отметить, что они обусловлены приобретенным в мире опытом. И этот опыт свидетельствует: в борьбе с пандемией неопровержимо возрастает роль государства. «Больше государства» – лейтмотив 2021-го года. Не международные институты, не корпорации, не неправительственные организации становятся основными агентами борьбы с пандемией. Именно от собственных государств граждане ждут эффективных мер защиты и гарантий от экономических потерь. Государства же привносят в борьбу с пандемией свойственный им дух национального эгоизма и борьбы за первенство. Как было замечено, тенденцией последних лет было возвращение национализма, протекционизма и великодержавного соперничества с опорой на силу и борьбу за влияние. Пандемия только укрепляет эту тенденцию» [47].

И здесь происходит столкновение моральных принципов. С одной стороны – объективно - роль государства возрастает (и, очевидно, будет возрастать), с другой стороны, - субъективно - граждане выступают против мер, предпринимаемых государственными структурами, противясь возрастанию этой роли. Такая картина, безусловно, вызывает напряжение в моральном климате любого государства.

Опыт жизни в условиях пандемии продолжает накапливаться. Многие явления политической, экономической, социальной, духовной жизни общества еще не достаточно изучены, и делать

основополагающие выводы, пока длится пандемия, опрометчиво. Порой категорические заявления ученых, экспертов лишь в большей степени раскачивают и без того несбалансированную жизнь социума в кризисных условиях пандемии. Так, например, на фоне столкновения интересов государства и граждан в акциях протеста по вопросу прав и свобод, достаточно провокационно выглядят предречения правоведов об «опасности возрастающего контроля государства» и моральной подоплеки этого контроля. «Коронавирус властям очень помог – их действия всегда можно было объяснить чрезвычайными условиями борьбы с опасностью эпидемии и, главное, тем, что такого рода меры контроля вводятся в интересах общественной безопасности. Значительная часть таких мер была направлена на запугивание, угрозу наказания потенциальных нарушителей режима самоизоляции, чтобы заставить людей соблюдать требования карантина» [48, с.53]. Раздающиеся не ко времени голоса о нарушении основных прав и свобод граждан добавляют обществу нестабильности в отношениях государства и гражданского общества, действуя как «подливание масла в огонь». В трудный момент борьбы с опасной болезнью, на наш взгляд, излишни предречения и наставления, предназначенные Государству. «Общий принцип надлежащего управления требует взвешивания соразмерности правительственных решений в свете высших правовых стандартов: любое вмешательство со стороны правительства должно соответствовать основным правам, защищенным Европейской конвенцией по правам человека. Вмешательство органов государственной власти разрешено только в кризисных ситуациях. Другими словами, дискреционные решения должны быть соразмерны абсолютной необходимости. Принятые в настоящее время меры вмешиваются в права частной и семейной жизни, свободы мысли,

совести и религии, свободы выражения мнений и свободы собраний и ассоциаций, права на образование и т. д., и поэтому должны соответствовать основным правам, защищенным Европейской конвенцией по правам человека» [48, с.53].

Следует признать, что Правительства государств, прежде всего, несут ответственность за преодоление последствий пандемии, и эта ответственность требует принятия соответствующих мероприятий социального характера в области охраны здоровья населения. Пока вирус не побежден, лучше будет, если моральная ответственность Государства помножится на дисциплинированность и организованность населения, а не подвергается субъективной критике. Примером, как уже отмечалось, может быть Китай. *Эффективность проведенных в Китае мероприятий в очень значительной мере обусловлена фундаментальной управляемостью страны, но сыграло роль и «социальное поведение состоятельной части граждан», суть которого в подчинении жестким мерам – мерам «тотального карантина» через сознательное самоограничение и самодисциплину.* При всем различии природы и содержания правовых и моральных предписаний, тем не менее, можно предположить, что только мораль может обосновывать правовые обязанности. Нормы права, как веления воли, можно вывести из категории «должного» в силу необходимости. Однако из правового долженствования нельзя вывести понятия морального долга. Исходя из этого, ученые делают вывод о частичном присоединении права к области морали: нормы права становятся специфической нормой морали. [49, с.56].

Не содействуют благополучному моральному климату в обществе и противоречивые выступления медиков. За период пандемии граждане Республики Молдова, да и, похоже других стран, на фоне удручающей статистики заражения вирусом, при-

общались к радикально различным мнениям о мерах противодействия инфекции: от строгого требования ношения масок до их бесполезности; от горячих споров о приобретении «коллективного иммунитета» без объявления санитарных ограничений до требования ужесточения профилактических мер; от обсуждения важности вакцинации до распространения конспирологических мифов о вреде вакцины (еще до ее появления), и, наконец, от призывов к принудительной вакцинации до отказа от прививок [50].

Противоречивая информация не давала населению чувства объективности и только поделила человечество на три лагеря: «неопределившихся», «коронаскептиков» и «коронапессимистов». К первой группе относятся люди, не имеющих твердой позиции, меняющие ее вместе с изменением «злободневной линии здравоохранения», придерживающиеся релевантной политики, сиюминутно предлагаемой СМИ и властями.

В лагере «коронаскептиков» люди, считающие опасность коронавируса преувеличенной и отрицающие необходимость карантинных мер. Позиция коронаскептиков выглядит до предела либеральной, это они участвуют в акциях против профилактических мер своих правительств, выступая против нарушения своих прав на свободу, труд и отдых. Коронаскептики, как правило, отказываются и от вакцинации.

Коронапессимисты, наоборот, это люди, боящиеся коронавируса, приветствующие любые ограничительные меры. Тотальное ношение масок и перчаток – их фетиш. Они считают цифры погибших и анализируют графики инфицированных. Но вся цель их анализа состоит в том, чтобы подтвердить необходимость жестких карантинных мер и чрезвычайного положения. Они выглядят сторонниками жесткого государственного вмешательства в действия людей [51].

Такое положение сложилось в умах людей из-за распространения в течение довольно продолжительного времени неустойчившейся информации о природе коронавируса и идеологии его лечения. Распространение подобного рода информации – дело рук и совести людей, не обремененных ни знаниями, ни моральными принципами. По поводу досужих и вредоносных рассуждений о коронавирусе эмоционально высказался один из активных пользователей Интернета: «Я долгие годы не мог понять, что заставляет людей браться объяснять вещи, в которых они ничего не понимают. И вот нашел это. Здесь на форуме есть гораздо более запущенные случаи, у которых наблюдается очень характерная коморбидность (одновременное наличие двух болезней-Авт.) в виде мании преследования и мании величия» [52].

К сожалению, и до сегодняшнего дня, когда накоплены достоверные знания, созданы вакцины и более или менее определены пути преодоления пандемии, люди по-прежнему предстают в тех же характеристиках «неопределившихся», «коронаскептиков» и «коронапессимистов» и встречают очередные волны трансформирующегося вируса, с соответствующим набором моральных принципов: либеральных, законопослушных, неустойчивых. Да и сам выбор, к какому из лагерей примкнуть, тоже выбор личностно-моральный.

Коронавирус кардинально изменил жизнь людей, но особенно – медиков. Сегодня они – герои нашего времени [53]. Каждый день врачи, медсестры, санитары борются за жизни других. Безусловно, работа медиков в красной зоне сегодня самая опасная, она требует большого мужества, высокой квалификации и жертвенного отношения к своим обязанностям. Борьбу с коронавирусом сравнивают с военным временем, когда мобилизованы все силы, и государства, и людей, на сражение с болезнью. Для ме-

диков особенно это трудное время жестко определяет моральный рубикон. Находясь на переднем крае сражения с болезнью, самые лучшие из них совершают моральный подвиг, спасая людей, иногда не покидая клиник сутками. Подвиг медицинских работников замечен и высоко оценен во всех странах мира. Но медикам порой приходится делать непростой моральный выбор. В экстремальные моменты особо массового заражения в некоторых странах перед врачами вставала моральная дилемма: выбирать, кого спасать от коронавируса. Это случалось в тех случаях, когда всем пациентам не хватало нужного оборудования, медикаментов, места в клиниках, Именно такую ситуацию наблюдал и анализировал Скотт Гершовиц, профессор философии Мичиганского университета. «В некоторых больницах не хватает аппаратов для диализа, а также сотрудников и материалов для их эксплуатации. Трудно представить, что врачей заставляют решать, кто из пациентов получит помощь, а кто нет. Я преподаю философию морали, и, читая отчёты, я не мог перестать думать о статье философа Джона Таурека 1977 года «Стоит ли считать цифры?». В ней говорится о тех ужасных решениях, которые могут быть приняты врачами, и делается удивительное предположение о том, что считается одинаковым лечением в экстренной ситуации. Представьте себе, профессор Таурек сказал, что у вас есть ограниченный запас спасательного препарата. Шесть человек умрут, если они не получат его. Но положение одного человека более ужасное: чтобы выжить, ему нужен весь запас. Каждому из пяти человек нужна только пятая часть. Так что ты можешь спасти одну или пять жизней. Но ты не можешь спасти всех... что сделал бы профессор Таурек? Он утверждал, что цифры не имеют значения — что мы не должны стремиться спасти больше людей. Он сказал, что подбросит монетку, чтобы решить, разделить ли лекарство

среди пяти человек или отдать тому, кому оно нужно» [54]. Рассуждения преподавателя философии морали о том, что врачи не должны стоять перед подобным мучительным выбором. У врачей должно быть все для спасения людей, они не должны проходить через подобные моральные испытания: «Врачи должны лечить больных». А ответственность за решение сопутствующих социальных проблем, которые ярко продемонстрировала пандемия, должны нести другие институты.

От медиков во многом зависит моральный климат в целом в обществе: сеют ли они панику среди людей и без того находящиеся в страхе перед заразной болезнью или распространяют скептические настроения в период наступления новых волн коронавируса зависит моральное состояние населения. Непрерывающаяся бомбардировка населения цифрами охвата пандемии день за днем, час за часом, без интерпретации этих цифр, без сравнения их со смертями от гриппа в другие годы, без сравнения их со смертями от других причин, тоже вызывали настоящий психоз среди населения. Это скорее было похоже не на информацию, а на манипуляцию. «Быстрое и резкое изменение эпидемиологической ситуации и следующие за ним ограничительные меры, по всей видимости, являются наиболее стрессогенным фактором для населения», – заключают психологи. Не случайно Всемирная Организация Здравоохранения в качестве профилактических мер в какой-то момент призвала к подавлению «инфодемии». На основе неосторожных высказываний медиков или высказываний на основе непроверенной медицинской информации возникают панические слухи и создаются токсичные ситуации. К примеру: известный вирусолог Пабло Гольдшмидт заявил о «глобальном медийном терроре» и «тоталитарных мерах». Ведущий британский вирусолог профессор Джон Оксфорд указал на «эпидемию

СМИ» и т.п.[55]. «Метафоричная» передача медицинской информации средствами массовой коммуникации действует в обществе неблагоприятным образом. «В «метафорическом зеркале» отражается аморальная эксплуатация пандемии страха», - заявляют эксперты. « Страх порождает мошенничество... Подозрительность усугубляет панические настроения...Под давлением угрозы формируется преодолевающая страх идея коллективного сопротивления...». И только «моральное сопротивление врачей позволяет им путем невероятных усилий преодолевать внешние обстоятельства» [56,7-8]... То, как COVID-19 изображается политиками и СМИ, тоже не улучшает ситуацию. Популярны военные термины и нет недостатка в воинственных выражениях. Часто упоминается «война» с «невидимым противником», которого нужно «победить». Использование в средствах массовой информации таких фраз, как «герои на передовой» и «жертвы «короны»», еще больше усиливает страх, как и идея о том, что мы имеем дело с «вирусом убийцей» в масштабах всей планеты» [56,7-8].

Безусловно, работа медиков в красной зоне сегодня самая опасная, она требует большого мужества, высокой квалификации и жертвенного отношения к своим обязанностям. Борьба активизировала все общественные силы, показала, на какие подвиги способны люди. В какой-то мере становится понятно, почему борьбу с коронавирусом сравнивают с военным временем, когда мобилизованы все силы, и государства и людей, в сражении с болезнью[57].Однако, по мнению специалистов, эксплуатировать военную символику в период пандемии не стоит, т.к. данные «образные аналогии» на порядок повышают градус напряжения в обществе, увеличивают страх и панику среди населения, то есть являются вольным и невольным источником ковидофобии, наносящей людям моральный урон.

Выше охарактеризованы моральные вызовы, воспроизводимые и детерминированные базисными – экономическими, политическими и социальными – условиями. Не менее, а возможно, и более ощутимы в этом плане вызовы духовной сферы. Происходит ощутимая переоценка ценностей (переориентация ориентаций) на личностном и социальном уровне. И здесь сказывается влияние коронавирусной пандемии, затронувшей духовное здоровье людей. Как уже отмечалось, люди, столкнувшись с новой неведомой инфекцией, переживают не самые оптимистические чувства: собственную беспомощность, зависимость, растерянность, беспокойство, тревогу и множественные страхи. И это не только страхи, вызванные тяжелой болезнью и возможной смертью, но и страхи, порожденные карантинными мерами: потерять работу бизнес, доход, социальный статус. На фоне страхов стали проявляться и негативные человеческие качества, как алчность, эгоизм (безответственное нарушение требований самоизоляции); совершаться противоправные действия (распространение «фейковой информации», мошенничество в виде предложения незаконных услуг, связанных с тестированием, лечением коронавируса и т.п.); обман пожилых людей; проявление ксенофобии в связи с миграционными процессами и т.д.). Не секрет, что многих политиков и предпринимателей в мире эпидемиологическая ситуация коронавируса сподвигает к эгоистическому решению аксиологических, политических, геополитических, идеологических, коммерческих, финансово-экономических и других задач (продвижение новых, в том числе и либеральных, ценностей, совершенствование способов и средств манипуляции человеческим сознанием). Пандемия стала провокацией и для продвижения эгоистических и сепаратных политических интересов, таких как повышение рейтинга политика, устранение оппозиции, адапта-

ция цифровой системы контроля над гражданами, увеличение прибыли за счёт спекулятивного повышение цен на продукты, медикаменты и средства личной защиты, выдвигание в стратегические приоритеты отрасли здравоохранения, распределение и увеличение государственного финансирования определённых проектов и секторов экономики, устранение политических и экономических конкурентов и т.д. [58,19-27]. Не замечать такие явления в жизни общества невозможно, как невозможно и проходить мимо них.

Как уже отмечалось, противостоять негативным проявлениям пандемии помогает личностный духовно-нравственный иммунитет, наличие которого играет решающую роль в морально выборе и в правовом поведении людей. В СМИ и Интернете еще в период первого года пандемии было немало негативной информации, критически влияющей на поведение людей и моральный климат в обществе. Но приводилось и немало свидетельств (помимо самоотверженности медиков) проявления простыми гражданами разных стран примеров высокой личной морали, лучших образчиков общественного долга. Анализ общественного морального климата показывает, что люди стали более внимательны к своим родственникам и пожилым людям. Многие стали участвовать в волонтерских движениях, а также помогать нуждающимся людям и медицинским учреждениям, проявляя доброту, альтруизм и милосердие. Подобные инициативы популяризовались и в начале пандемии в средствах массовой информации Республики Молдова. Известна, например, благотворительная инициатива Православной Церкви Молдовы. В условиях чрезвычайного положения, объявленного в стране из-за эпидемии COVID-19, Православная Церковь Молдовы собирала волонтеров, которые помогали пожилым и нуждающимся людям, попавшим в

трудную ситуацию, доставляя нуждающимся продукты и медикаменты [29, с. 197]. В первые месяцы пандемии очень полезной оказалась инициатива таксистов Молдовы, которые бескорыстно доставляли медиков до места их работы и после трудового дня домой. Начавшаяся в 2020 году инициатива «Переливание крови может спасти жизнь» успешно продолжается и в 2021-м. Кампания по сбору крови «Донор» проходит во многих населённых пунктах страны. Первыми донорами в рамках национальной компании «Донор» по сбору крови стали активисты молодежных неправительственных организаций. Милосердное поведение молодежи Молдовы всерьез возражает распространяемым в соцсетях фейкам о том, что именно молодежь виновна в распространении коронавируса тем, что молодые люди чаще нарушают карантинные предписания властей, чем люди других возрастов - устраивают пикники и участвуют в забастовках во время пандемии. Этот факт научно не доказан. Наоборот, есть множество доказательств того, что лица моложе 35 лет особенно тяжело переживают экономические и психологические последствия пандемии и это объясняет желание молодежи подставить плечо в преодолении последствий всеобщей беды [59, с.224]. Спасительное действие проявленного донорского милосердия ощутимо. Только с апреля по октябрь 2020 года в Молдове 1160 человек, вылечившихся от коронавируса, сдали плазму крови, которая помогла в лечении тяжелобольных пациентов с COVID-19. Из этой плазмы удалось изготовить 3991 терапевтическую дозу. Акция милосердия добровольных доноров продолжается, и это прекрасно характеризует моральный климат в нашей стране [60].

Известия о проявлениях филантропии доходят из разных концов света. Пандемия коронавируса сделала 2020 год нелегким, а в 2021 году мир начинает разбираться с последствиями глобаль-

ной беды и приходит к выводам, что болезнь, которая угрожает всем, принесла с собой и нечто хорошее. Специальное исследование британских ученых показало, что во время пандемии люди стали добрее. Об этом пишет газета «Metro» со ссылкой на опрос Travelodge. Сообщается, что за последний год обычные граждане стали внимательнее друг к другу. Кто-то участвовал в помощи ключевым работникам (медикам, учителям, курьерам), которым пришлось пережить трудные времена. Кто-то стал регулярнее созваниваться с друзьями и семьей, был волонтером и доставлял продукты больным и немощным во время изоляции. Многие стали больше удивлять друзей подарками. Кроме того, опрос показал, что стало больше жертвователей в банки еды и в благотворительные организации. Треть опрошенных твердо уверена, что акты спонтанной доброты заразительны и в ответ на такой поступок люди начинают делать добро другим [61]. В процессе сотрудничества и обмена добрыми поступками люди «духовно творят друг друга» [62, с.36], больше узнают себя и друг друга, научаются с пониманием относиться друг к другу, вырабатывают у себя гражданское сознание, активное поведение и понятие общего блага. «Они приобретут ясные идеи о нравственности, и они станут счастливыми и добродетельными» - писал великий просветитель Клод Адриан Гельвеций, радеющий об «общем благе» и его моральной подоплеке [63, с.7]. Другие приметы нашего времени также говорят о том, что пандемия обратила внимание людей к проблемам общего блага, жизненно важным для всего человечества. Сегодня политики высокого ранга начинают говорить о проблемах изменения климата, о необходимости охраны окружающей среды, развитии «зеленых технологий», об экологической безопасности. Происходят позитивные изменения в экологическом сознании рядовых граждан: испытание корона-

вирусом относится к неблагополучию в экологии природы, человека и духа. Приходит осознание того, что загрязнение окружающей среды, с одной стороны, вызывает обострение течения уже известных заболеваний, а с другой, способствует появлению новых форм патологии. Все это заставляет людей вплотную задумываться над проблемами сохранения окружающей среды, об «общем благе». Стремление к общему благу подтверждается конкретными мерами, принятыми государствами в последнее время, что касается и Республики Молдова. На повестке дня – проблемы здравоохранения и экологии. Эти проблемы существуют давно, но остро задуматься об их реальном решении подтолкнули кризисные условия пандемии. Республика Молдова, следуя курсом Европейского Союза, к весне 2021 года повсеместно покончила с самыми вредными с позиции экологии упаковочными материалами, изготавливаемыми из полимеров. Супермаркеты, кафе, рестораны и прочие предприятия розничной торговли Молдовы обязуются заменить упаковки, которые пагубно сказываются на окружающей среде и делают ее несовместимой с жизнедеятельностью человека на такие, что могут повторно использоваться после соответствующей переработки или легко уничтожаться без выделения вредных веществ. Надо сказать, что принятые в государстве насущные меры позитивно восприняты населением страны.

В принятых мерах усматривается позитивный моральный аспект. Здесь проявляется моральное преимущество общего блага перед эгоистическим личным (сепаратно национальным) интересом. Личный интерес, отмечали моралисты всех времен, определяет пороки, так как он вынуждает людей отрицать известное золотое правило: не делай другому того, чего ты не хотел бы, чтобы сделали тебе. Золотое правило морали утверждается всеми мировыми религиями и философскими учениями. В На-

горной проповеди Иисус Христос говорил: «Во всем, как вы бы хотели, чтобы люди поступали с вами, и вы с ними так поступайте, ибо в этом закон и пророки» [Святое Евангелия от Матвея. 7:12]. Это выражение и стало золотым правилом морали христиан. Китайский философ Кун Фу-цзы, более известный в мире как Конфуций, сформулировал его следующим образом: «Не делай другим того, чего не желаешь себе»[65]. Золотое правило морали (и нравственности-Авт.) распространяется на все сферы человеческой деятельности и отношений, и, как показывает жизнь, для людей предпочтительнее следовать ему, тем более в кризисных условиях. В условиях пандемии ситуации в общественной жизни часто меняются, и не только в медицинской сфере – с показателями заражения коронавирусом, -а и в экономической, социальной и духовной сфере, а процессы, происходящие в социуме, отмечаются неустойчивостью, неопределенностью, дисперсностью. То же самое наблюдаем и в состоянии общественной морали: жизнь, как видим, предоставляет сегодня множество примеров, как морального поведения, так и поведения за пределами морали. Мы можем сегодня лишь наблюдать и описывать духовно-моральную сторону пандемии. Анализировать и делать выводы об этом аспекте пандемии, по-видимому, будем после преодоления общей беды, поставившей мир и человечество перед серьезнейшим испытанием, в том числе и перед экзаменом на моральный иммунитет. Сами моральные ценности и отношение к ним в условиях пандемии тоже находятся во взвешенном состоянии. Но ориентироваться в сложнейшей кризисной ситуации испытания COVIDом-19, чтобы пройти это испытание, все же следует именно на мораль. Мораль важна как для политиков власть предержащих, так и для рядовых граждан, ибо она остается последним и абсолютным критерием поступков, мерой «человечности». Утра-

тить баланс между добром и злом означает открыть путь к хаосу с непредсказуемыми последствиями.

Но и на данном этапе мы можем наблюдать, что моральные поступки окружающих помогают людям преодолевать собственный страх, тревогу, вселяют веру в преодоление общей беды – коронавируса – сопереживанием, взаимопомощью, сотрудничеством. Хорошие поступки в социуме добавляют социуму здоровья. В целом, говоря о действенности общественной морали, православный философ Памфил Юркевич отмечал роль «дела» (т.е. практики, активной деятельности-Авт.): «Нам врожденны не правила, не мысли о нравственной деятельности, но самые влечения и стремления к ней» [66, с.81]. И далее он подчеркивал роль свободного выбора в нравственной деятельности: «Нравственность есть заповедь, есть закон, но как в благодатном законе сказано, что он будет написан на сердцах обыкновенных людей, так и люди, предоставленные себе, являют дело законное, написанное в сердцах своих» [65, с.81].

В изложенном нами контексте напрашивается единственный сформировавшийся вывод в аспекте духовно-морального рассмотрения пандемии COVID-19: при разработке методов борьбы с коронавирусной инфекцией необходимо учитывать не только её медицинские характеристики, но в комплексе с санитарно-эпидемиологическими мероприятиями рассматривать и предлагать меры духовно-нравственной безопасности человека и общества. И, вслед за исследователями духовно-морального аспекта пандемии коронавируса, мы можем рекомендовать на фоне проведения санитарно-эпидемиологических мероприятий культивировать духовно-нравственные ценности и использовать духовные инструменты для повышения духовного иммунитета человека, а также сбалансировать духовно-нравственные и материальные потребности души духа и тела человека [66, с.16].

Принимая во внимание основные функции морали (оценивающая, регулирующая, воспитывающая), мы усматриваем в продвижении мер, совершенствующих духовно-моральный климат в государстве после пандемии, возрастающую роль социальных институтов (духовных инструментов), воспроизводящих, регулирующих и воспитывающих мораль. Это, прежде всего, государственно-политические институты, поскольку человек существо коллективное и поскольку мораль создается в значительной степени идеологией государства. В ее содержании реализуется оценивающая функция морали. Все поступки, всю общественную жизнь (экономику, политику, культуру) мораль оценивает с точки зрения гуманизма, добра или зла. Если люди хотят оценить с моральной точки зрения поступки, поведение, то они пользуются терминами добра и зла, либо близкими по значению понятиями: честь - бесчестье, порядочность - низость, великодушие - подлость и т.д.; при этом выражают свою моральную оценку. Оценка влияет на практическую деятельность людей, помогает в поиске истинных моральных ценностей. *И в направлении выработки критериев позитивной моральной оценки мы усматриваем возрастающую роль институтов государственной власти, гражданского общества, политических партий, учреждений культуры, средств массовой информации.*

Если говорить о регулирующей функции морали, то в этой функции она регулирует поведение и сознание человека в той или иной степени во всех без исключения сферах общественной жизни - в труде, быту, политике, в семейных, личных, внутригрупповых, межклассовых и международных отношениях. В отличие от особых требований, предъявляемых в каждой из этих областей, принципы морали имеют социально-общественное

значение и распространяются на всех людей, фиксируя в себе то общее и основное, что составляет культуру межчеловеческих отношений и откладывается в многовековом опыте развития общества. Они поддерживают и санкционируют определённые общественные устои, строй жизни и формы общения. В этой части, на наш взгляд, играет значительную роль традиция. Основными приобретениями посредством традиции можно считать усвоение личностью простых норм морали, азбуки поведения и этикета, развитие у личности элементарной дисциплинированности и чувства долга, столь же элементарной солидарности с окружающими людьми, доброжелательности и внимания к ним, гармонизации с природой. Народная традиционная культура исключает развитие тех качеств у человека, которые делают его аморальным. Многие добродетели и нравственные принципы, заложенные в народную культуру во времена исторические, определяют отношение людей к природе, труду, людям, родине - т.е. прививают простые и необходимые правила общественной морали. Морально-нравственный опыт, представляющий бесценное наследие, передаваемое от поколения к поколению, веками накоплен нашими предками на протяжении жизни в природе и обществе, проверенный и закреплённый в народных традициях, обычаях, национальной культуре, языке. Похоже, что Республике Молдова рекомендовано и в момент преодоления кризиса пандемии придерживаться народно-традиционного кодекса морали. Для контекста нашей страны, при всей ее полиэтничности, опора на собственные этнические традиции и комфортнее, и благоприятнее для гармонии души и тела.

Воспитательная функция морали занимает особое положение в морально-воспитательном процессе. Помимо воспитания

со стороны других людей (родителей, учителей, общественного мнения), здесь имеет значение также и самовоспитания. Дело в том, что мораль присутствует везде, она входит во все части человеческой деятельности, а значит и в воспитание - умственное, физическое, эстетическое - и является для воспитания самым высоким ориентиром, выдвигая перед ним моральные идеалы. Из особого положения морали в воспитательном процессе вытекает и её особая задача в обществе: придавать воспитанию правильную ориентацию, способствовать гармоничному сочетанию личных и общественных интересов, т.е. способность человека заботиться о других так же, как и о себе. Мораль учит нас видеть ценность в каждом человеке и призывает к гуманному отношению людей друг другу. Иначе говоря, воспитательная задача морали в том, чтобы сформировать человека, умеющего действовать справедливо и гуманно. И здесь мы усматриваем возрастающую роль школы, дошкольных учреждений, учреждений культуры и информирования. Особенно стоит выделить роль институтов религии и церкви, которые своей идеологией (вероучением) не только пропагандируют и воспитывают паству на вероисповедных образцах морального поведения, но и предлагают (воспроизводят) вероисповедные идеалы морали. В этой роли значительное число граждан Молдовы рассматривают религию как основной источник моральных ценностей.

Таким образом, вышеперечисленные предлагаемые меры по использованию духовных инструментов для повышения духовного иммунитета человека и укрепления общественного морального здоровья можно будет рассматривать и в качестве важных мер к сбалансированию духовно-нравственных и материальных потребностей души, духа и тела человека.

Примечания

1. v-2020.org/koronavirus.rus-v-2021-godu (посещен 08.02/2021)
2. Маджидов Т.И., Куракин Г.Ф. Компьютерные технологии против коронавируса: первые результаты. В: Природа, 2020, N 3, с.3-15.
3. https://gufo.me/dict/medical_encyclopedia/Здоровье (посещен 09.02.2021).
4. Ивентьев С.И. Справедливость с точки зрения четвертого и пятого поколений прав человека//Социальная справедливость - основа общественного здоровья / Материалы научно-практической конференции 13 марта 2018 г. - СПб.: Культурно-просветительское товарищество, 2018, с.271-282.
5. Колпина Л.В. Социальное здоровье: определение и механизмы влияния на общее здоровье: обзор литературы. В: Синергия, 2017, №2, с. 73- 81.
6. Ивентьев С.И. Божественные и духовно-нравственные права и свободы человека. - Новосибирск: ООО агентство «СИБПРИНТ», 2012. 357 с.
7. Ивентьев С.И., Чучканов А.Г. Главные факторы здорового образа жизни человека//Город и здоровье: аспекты взаимодействия. Сборник научных статей / Под ред. В.В. Афанасьевой, Е.В. Листвиной. Саратов: Саратовский источник, 2012, с.145-150.
8. Ивентьев С.И. Духовно-нравственный фактор как основа здоровья человека. В: ФАН-НАУКА, 2011, №1, с. 71-72.
9. <https://news.un.org/ru/story/2020/06/1380812> (посещен 22.02.2021).
10. [https:// finance.liga.netekonomika/novosti/mvf--uluchshil-prognoz--vosstanovleniya-mirovoy-ekonomiki-posle-pandemii](https://finance.liga.netekonomika/novosti/mvf--uluchshil-prognoz--vosstanovleniya-mirovoy-ekonomiki-posle-pandemii) (посещен 21.01.2021)
11. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/10760445>(посещен 22.02.2021).
12. pubdocs.worldbank.org/en/996111599838731966/Global-Economic-Prospect-2021-Regional-Overview-ECA-RU.pdf(посещен 22.02.2021).

13. Канарш Г.Ю. Справедливость. В: Знание. Понимание. Умение. Москва, 2008, №3, с. 251-253.
14. Фергюсон Адам Опыт истории гражданского общества. Москва: РОССПЭН, 2000, 391с.
15. Аргунова В.Н. Социальная несправедливость как стрессовый фактор. В: Социальная справедливость - основа общественного здоровья. Материалы научно-практической конференции 13 марта 2018 г. Санкт Петербург: Культурно-просветительское товарищество, 2018, с.18-27.
16. Лисина О.В. Социальное здоровье как показатель качественного потенциала населения России//Инновационное развитие современной России: ориентиры и перспективы, всероссийская научно-практическая конференция февраль-март 2010 [материалы]. Волгоград, Глобус, 2010, с.65-66.
17. Кислицына О.А. Социально-экономическое неравенство в состоянии здоровья: концептуальные основы, теории и тенденции// Справедливое общество - основа общественного здоровья: сборник научных статей / Сост: А.Е. Антипова, С.В. Бояринцева, А.А. Лушавина, У.В. Куприна, А.Н.Нурутдинова. - СПб: Культурно-просветительское товарищество, 2017, с.49-79.
18. Этика Аристотеля. Санкт-Петербург, 1908, с.83.
19. <https://blogs.worldbank.org/ru/europeandcentralasia/rastuschee-vozdeystvie-covid-19-na-chastnyy-sektor-moldovy>(посещен 04.03.2021).
20. http://logos.press.md/1324_tshik02/ (посещен 04.03.2021).
21. http://www.infotag.md/m9_economics/283617/(посещен 04.03.2021).
22. [https:// bloknot-moldova.md/ news/obshchiy-uroven- prestupnosti- v-moldove-snizilsya-k-1230137](https://bloknot-moldova.md/news/obshchiy-uroven-prestupnosti-v-moldove-snizilsya-k-1230137) (посещен 15.03.2021).
23. [https:// news.mail.ru/ incident/45373073/?frommail=1](https://news.mail.ru/incident/45373073/?frommail=1)(посещен 15.03.2021).
24. [https:// niiroz.ru/ news/vebinar-zhizn-semi-v-usloviyakh-pandemii-14-maya-v-15-00/](https://niiroz.ru/news/vebinar-zhizn-semi-v-usloviyakh-pandemii-14-maya-v-15-00/)(посещен 15.03.2021).

25. <https://www.dw.com/ru/privedet-li-pandemija-k-volne-razvodov/a-5706291>; <https://1prof.by/news/v-mire/braki-i-razvody-po-italyanski-v-period-pandemii/>; <https://u74.ru/news/obshhestvo/vo-vrema-pandemii-koronavirusa-v-rossii-sokratilos-kolichestvo-razvodov-35289.html>(посещены 15.03.2021).
26. <https://www.dw.com/ru/неожиданный-прогноз-немецкого-футуролога-о-жизни-после-короны/a-53561585>(посещен 19.11.2020).
27. Кант И. Сочинения: В 6 т. Москва:Мысль, 1965. Т. 4. Ч. I. 544 с.
28. Камю А. Чума Москва:АСТ,2014,20 с.; <https://allbreakingnews.ru/obzor-po-koronavirusu-shvejczarskoj-gruppy-issledovanij-propagandy/>(посещен 25.09.2020).
29. Роговая Г.Н. Церковно-государственные отношения в Республике Молдова в кризисных условиях пандемии COVID-19. В: Meritocrație, profesionalism, integritate: deziderate versus realități. Materialele Conferinței științifice cu participare internațională din 19 noiembrie 2020. Chișinău: Î.S. FEP Tipografia Centrală, 2021. 284 p.
30. <https://russian.rt.com/tag/protest>; <https://an.yandex.ru/count/>(посещены 18.03.2021)/
31. blackseafleet-21.com/news/13-02-2021_evrei-ustroili-izrailju-intifadu-dejstvija-ultraortodoksalnoj-molodezhi-nazyvajut-terrori(посещен 13.04.2021).
32. <https://lenta.ua/mediki-nazvali-bolezn-kotoroy-stradaet-polovina-perebolevshih-covid-19-62904/>(посещен 21.01.2021).
33. <https://regnum.ru/news/society/3049544.html>(посещен 21.01.2021).
34. <https://www.svoboda.org/a/30653414.html>(посещен 19.02.2021).
35. <https://www.kommersant.ru/doc/4625960>(посещен 19.02.2021).
36. bdnews.de/stress-iz-za-koronavirusa-pandemii-davit-nemcama-na-psihiku/(посещены 18.03.2021)/
37. Ивентьев С.И. Здоровье населения России: духовно-нравственные и социальные факторы. В: Материалы Всероссийской на-

- учно-практической конференции «Здоровье населения России: социальные и институциональные проблемы», г. Санкт-Петербург, 8-9 июня 2018 г., с.127-129; http://samlib.ru/i/iwentxew_s_i/sdovroje.shtml (посещен 10.02.2021).
38. Боброва Н.А., Ивентьев С.И. Духовно-нравственные аспекты противодействия терроризму и экстремизму. В: Противодействие идеологии терроризма: концепции и адресная профилактика. Всероссийская научно-практическая конференция (6 июня 2019 года, г. Уфа) / Составители: Зинурова З.С., Фахретдинов Т.Р., Хазиев В.С., Юлбаев Р.З. Уфа: Изд-во ИП Кузнецов Н.В., 2019, с.45-51.
39. Ивентьев С.И. Духовно-нравственный аспект коронавируса COVID-19. http://samlib.ru/i/iwentxew_s_i/covid.shtml (посещен 11.02.2021)
40. [HTTPS://NEWS.UN.ORG/RU/STORY/2021/01/1394682](https://news.un.org/ru/story/2021/01/1394682)(посещен 15.02.2021).
41. <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5f6a111f9a79476a9b0cbd75> (посещен 13.03.2021).
42. <https://rg.ru/2020/03/06/pochemu-iaponiia-i-iuzhnaia-koreia-razvernuli-koronavizovuiu-voynu.html> (посещен 13.03.2021).
43. <https://shraibikus.com/69164-v-chehii-prizvali-italiju-zapretit-svoi-grazhdanam-peredvigatsja-po-evrope-iz-za-koronavirusa.html>(посещен 13.03.2021).
44. https://www.gazeta.ru.tags/person/tomash_petrzhichek.shtml (посещен 21.01.2021).
45. https://www.gazeta.ru/politics/2020/03/27_a_13025653.shtml (посещен 02.02.2021).
46. <https://www.svoboda.org/a/30826802.html>(посещен 15.02.2021); https://lenta.ru/articles/2020/10/15/vaccine_diplomacy/(посещен 15.02.2021); <http://www.magspace.ru/blog/blog/354113.html>(посещен 02.02.2021).
47. <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/mezhdunarodnye-ugrozy-2021-geopolitika-posle-andemii/>(посещен 19.03.2021).

48. Квашиш В.Е. Еще раз о пределах вмешательства в частную жизнь) Что изменила эпидемия коронавируса).В: Общество и право, 2020, №2(72), с.49-54.
49. Радбрух Г. Философия права. Москва: Международные отношения, 2004. 238с.
50. <https://allbreakingnews.ru/obzor-po-koronavirusu-shvejczarskoj-gruppu-issledovaniy-propagandy/>(посещен 19.01.2021).
51. <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2020/05/12/830062-koronaskeptiki-koronaentuziasti/> (посещен 20.03.2021).
52. <https://forum.disput.az/topic/1307455-все-о-коронавирусе-47-ослабление-карантина-по-всему-миру/page/9> (посещен 27.01.2021)
53. <http://groddom1.ru/istorii-vrachej-geroev>(посещен 20.03.2021).
54. <https://actualcomment.ru/moralnaya-dilemma-kak-vrachi--i-vybirayut-kogo-spasat-ot-koronavirusa-2005081132.html>(посещен 19.01.2021).
55. <https://delyagin.ru/articles/183-sobytiya/78370-shveytsarskiy-otvet-koronabesiju-global-naja-isterija-verojatno-ub-et-bol-she-ljudey-chem-virus>(посещен 24.03.2021).
56. Купина Н.А. Пандемия коронавируса: метафорическая диагностика тревожной реальности в текстах СМИ.В: Известия Уральского Федерального Университета. Серия проблем образования, науки и культуры.,2020,Т.26,№3(199),с.5-12.
57. <https://www.1rnd.ru/news/2940356/pandemia-kak-i-vojna-raskryvaet-geroizm-ludej-glavnyj-kardiohirurg-ro-aleksandr-duzиков-о-neozidannyh-urokah-vremeni>(посещен 22.03.2021).
58. Лазарев В.В. Риски в юридической науке. В: Юридическая техника, 2019, №13, с. 19-27.
59. Рустанович Л.В. Ценностно-политические ориентации и пути повышения социальной активности молодежи Республики Молдова. В: Implementarea practică a conceptului «Politici bazate pe dovezi»: experiența internațională și bune practici pentru Republica Moldova. Materialele conferinței științifice cu

- participare internațională din 2 decembrie 2020, Chișinău: ÎS FEP Tipografia Centrală, 2021. 248 p.
60. [https:// poi nt.md/ru/ novosti/obschestvo/kampaniia-po-sboru-krovi-donor-prokhodit-v-naselionnykh-punktakh-strany](https://poi.nt.md/ru/novosti/obschestvo/kampaniia-po-sboru-krovi-donor-prokhodit-v-naselionnykh-punktakh-strany); [https:// newsmaker.md/ru/ novosti/ v-moldove-bolee-1-1-tys-chelovek-sdali-plazmu-dlya-lecheniya-bolnyh-koronavirusom/](https://newsmaker.md/ru/novosti/v-moldove-bolee-1-1-tys-chelovek-sdali-plazmu-dlya-lecheniya-bolnyh-koronavirusom/) (посетены 16.04.2021)
 61. [https:// news.rambler.ru/ sociology/45821800-lyudi-stali-dobreevo-vremya-pandemii-issledovanie](https://news.rambler.ru/sociology/45821800-lyudi-stali-dobreevo-vremya-pandemii-issledovanie) (посещен 30.03.2021).
 62. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т.3. Москва: Политиздат, 1955. 650 с.
 63. Гельвеций К.А. Сочинения в двух томах. Т.2. Москва: Наука, 1972. 687 с.
 64. <https://vashurok.ru/questions/v-chom-sut-zolotogo-pravila-morali>(посещен 05.12.2020).
 65. Юркевич П. Философские произведения. Москва: Правда, 1990. 670 с.
 66. Романченко Л.Н., Яблочников В.В. Коронабесие для человечества. За что и почему? В: American Scientific Journal, 2020, №40, vol. 1, с. 11-16.

**PERIODIZAREA FENOMENULUI COVID-19
DIN PERSPECTIVA ASIGURĂRII SUSTENABILITĂȚII
INSTITUȚIONALE A COOPERĂRII CU ALIANȚA
NORD-ATLANTICĂ ȘI NECESITĂȚII CONSOLIDĂRII
SISTEMULUI NAȚIONAL DE SECURITATE ȘI APĂRARE
AL REPUBLICII MOLDOVA**

**THE PERIODIZATION OF THE COVID-19 PHENOMENON
IN THE LIGHT OF ENSURING INSTITUTIONAL
SUSTAINABILITY OF THE COOPERATION WITH THE
NORTH ATLANTIC ALLIANCE AND THE NEED TO
STRENGTHEN THE NATIONAL DEFENCE AND SECURITY
SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**Veaceslav UNGUREANU, *doctor în științe politice,
cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice***

Summary

A thorough reflection on the COVID-19 phenomenon impact on the process of ensuring international, regional and national security determined the importance to proceed with a research of the diachronic problem aimed at identifying the beginning and the end of the evolution periods of the new type of the COVID-19 coronavirus, to investigate the components of these periods that determine their structure, as well as to consider the level of the internal cohesion between the member and the partner states of the North Atlantic Alliance. The investigation comes to underline the main idea of the subject matter proposed for scientific examination, which resides in elucidating the COVID-19 phenomenon periods, aimed at coherent and successive handling by the North Atlantic Alliance and its partner states of the COVID-19 repercussions on the defence and security area by means of ensuring sustainable institutional political and mil-

itary cooperation and providing necessary resources at each stage to overcome COVID-19 effectively, thus strengthening the national defence and security systems of the partner states, including the Republic of Moldova.

Marile crize mondiale mereu au determinat schimbări majore în funcționalitatea proceselor din cadrul sistemelor de securitate internațională și națională. Polemizând despre marile crize, menționând războaiele, dezastrele umanitare, cataclismele, calamitățile narturale sau pandemiile, care s-au soldat cu pierderea de vieți omenești, au constituit și geneza marilor transformări ce au generat schimbări atât la nivel internațional, cât și național, inclusiv și pe dimensiunea reconfigurării arhitecturii geopolitice sub aspectul asigurării securității naționale. Durata și profunditatea crizelor au impulsionat caracterul fenomenului schimbării, cu toate acestea, crizele nu au afectat în aceeași măsură toate continentele, regiunile sau statele datorită pregătirii acestora pentru schimbare, iar pentru altele încă nu venise momentul, deoarece în acele state în care au existat capacitatea unei schimbări structurale orientate spre modernizare și crearea noilor condiții pentru dezvoltare modificările au fost semnificative, însă pentru celelalte – mai puțin sau deloc.

Evoluția fenomenului pandemiei globale COVID-19 a determinat declanșarea proceselor de reconfigurare a intereselor geopolitice ale marilor puteri, acestea cooperând sau rivalizând între ele pe dimensiunea securității naționale și/sau internaționale în regiuni precum: Europa, Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est, oferind oportunități sau exercitând presiuni asupra micilor puteri privind realizarea politicilor sale de asigurare a securității naționale, păstrându-și influența geopolitică în zonele de importanță geostrategică. Perioada pandemiei globale generată de noul tip de coronavirus COVID-19, care poate fi caracterizată ca una premergătoare,

ce a provocat criză nu doar în domeniul sanitar, dar a afectat și alte sectoare care garantează stabilitatea relațiilor internaționale și capacitatea de consolidare a sistemului de putere în stat, inclusiv și cel de asigurare a securității internaționale și a celei naționale.

Procesul de examinare a impactului fenomenului pandemiei COVID-19 asupra domeniului de securitate și apărare aduce în prim-plan un nivel sporit de intensificare și de generare a crizelor care contribuie la apariția/reapariția noilor provocări, subminând astfel componentele ce asigură securitatea la nivel internațional, regional și național. În acest context, rolul esențial de combatere a consecințelor crizei sanitare la adresa securității internaționale, precum și în promovarea politicilor de fortificare a securității naționale a statelor partenere, prin reafirmarea angajamentelor în cadrul cooperării multilaterale, îi revine Alianței Nord-Atlantice, care asigură libertatea și securitatea membrilor săi prin mijloace politice și militare în conformitate cu Tratatul Nord-Atlantic și cu principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite, promovează relații de pace și prietenie în zona Nord-Atlantică și contribuie la prevenirea conflictelor și războaielor. În același timp, Alianța Nord-Atlantică, prin utilizarea propriei infrastructuri, își asumă statutul de actor principal în regiunea euroatlantică, asigurând un suport semnificativ în lupta cu noul tip de coronavirus COVID-19 și prevenirea viitoarelor focare pandemice. Există marea probabilitate că pandemia COVID-19 ar putea contribui și la o reconfigurarea geopolitică a axelor strategice ale Alianței Nord-Atlantice Est-Vest și Nord-Sud, accentuând pe cheltuielile militare și a pregătirii apărării departe de frontiera estică și cea din zona mediteraneeană.

Reflecția profundă a impactului fenomenului COVID-19 asupra procesului de asigurare a securității internaționale, regionale și naționale ne-a determinat în mod imperativ să demarăm rea-

lizarea unei cercetări privind problema diacronică a fenomenului COVID-19 utilizând metoda istoriografică prospectivă din categoria general-științifică sub aspectul identificării începutului și sfârșitului perioadelor de evoluție a noului tip de coronavirus COVID-19, a investigării componentelor acestor perioade ce determină structura lor, precum și examinarea nivelului de coeziune pe interior dintre statele membre ale Alianței Nord-Atlantice și pe exterior – dintre statele membre și statele partenere ale Alianței Nord-Atlantice. Investigarea va contribui la elucidarea perioadelor fenomenului COVID-19, având drept scop gestionarea coerentă și succesivă de către Alianța Nord-Atlantică și statele partenere a repercusiunilor COVID-19 asupra domeniului de securitate și apărare prin consolidarea relațiilor de cooperare politico-militare, astfel alocând resurse necesare fiecărei etape pentru depășirea efectivă a virusului COVID-19 și crizei cauzate de consecințele noului tip de coronavirus, dar și la clarificarea utilizării corecte în timp a termenilor „pandemic”, „post-pandemic”, „post-criză” și „post COVID-19”.

Considerăm că ar putea exista cinci perioade ale fenomenului COVID-19 cu nivel de manifestare diferită, grad de dificultate deosebită și cu o valoare de complexitate diversă pentru fiecare etapă în parte, în care asumarea rolului de către comunitatea internațională va fi unul fundamental în procesul de redimensionare dintr-o nouă perspectivă a funcționalității mecanismelor internaționale de gestionare a crizelor de o asemenea anvergură. Prima perioadă este cea premergătoare pandemiei, care a durat 3 luni și a inclus componentele: geneza noului tip de coronavirus SARS-CoV-2 (COVID-19) în orașul Wuhan, capitala provinciei Hubei din China; acțiunile tardive ale administrației publice centrale și locale ale Chinei privind restrângerea ariei de contaminare a populației cu noul tip de coronavirus; ezitarea adoptării unor decizii prompte cu caracter obli-

gatoriu din partea Organizației Mondiale a Sănătății privind implementarea politicilor de prevenire a bolilor infecțioase și lipsa acțiunilor necesare întreprinse de autoritatea internațională pentru coordonarea și supravegherea realizării măsurilor de profilaxie în zonele de pe mapamond cu risc sporit de apariție și răspândire a maladiei contagioase. Prin urmare, la sfârșitul lunii decembrie al anului 2019, mai mulți locuitori din orașul Wuhan (China de Est) prezentau simptome grave de pneumonie virală, cu origine necunoscută, cauza fiind descoperită ulterior sub forma unui nou tip de coronavirus SARS-CoV-2, mai târziu denumit COVID-19, deosebit de contagios și, în unele cazuri, chiar letal, astfel încât 11 milioane de cetățeni chinezi din provincia respectivă au fost obligați să stea, timp de două luni, în carantină totală. De la acel moment, trecând doar aproximativ două săptămâni până la raportarea primului astfel de caz în Thailanda, apoi în Japonia. La sfârșitul lunii ianuarie 2020, Germania, Japonia, Vietnam și Statele Unite ale Americii au raportat primii pacienți infectați cu COVID-19, care nu au călătorit în China, dar au intrat în contact cu persoane care au călătorit în orașul Wuhan [1], iar pe 30 ianuarie 2020, Organizația Mondială a Sănătății a declarat noul focar de coronavirus o urgență de sănătate publică de preocupare internațională, pentru ca, pe 11 martie, să fie caracterizată drept pandemie [2]. Două zile mai târziu, Organizația Mondială a Sănătății a declarat Europa drept epicentru al pandemiei, în afara granițelor Chinei [2]. Numărul celor infectați crescând exponențial, ajungându-se, la sfârșitul lunii iunie 2020, la un total de 10,1 milioane de cazuri și peste 500.000 de decese la nivel mondial [3, p. 1].

A doua perioadă este cea pandemică, care va dura aproximativ 2-3 ani, constituită din următoarele elemente structurale: transformarea noului tip de coronavirus SARS-CoV-2 (COVID-19) prin

evoluarea în fiecare țară în mod diferit, astfel generând noi tulpini mai contagioase și mult mai severe, cum ar fi: britanică, braziliană, sudafricană, indiană; pandemia globală; și criza multidimensională, în cadrul căreia statele se vor concentra în mod prioritar pe domeniul sanitar, alocând resurse financiare exorbitante, valorificând capacitățile tehnologico-medice și instituțional-umane în vederea obținerii și producerii în masă a vaccinurilor sigure și eficiente. Declararea stării de pandemie globală va fi păstrată de către Organizația Mondială a Sănătății, fiind aprobate la nivel național stări de urgență, măsuri restrictive și de izolare, până când cel puțin 70% din toată populația de pe Terra nu va fi vaccinată. Afecțarea în această perioadă a multor domenii de activitate publică și privată va genera crize la nivel național și regional pe termen scurt și mediu. În același timp, perioada pandemică va fi una în care criza sanitară va determina intensificarea crizei geopolitice a mediului de securitate regională, fiind reconfirmate sau reconfigurate sferele de influență geopolitică de către marile puteri, prin testarea angajamentelor fiecăreia pentru asigurarea integrității teritoriale și securității naționale a statelor cu o politică externă ce presupune gravitația spre alt pol de putere. De asemenea, vor fi exercitate presiuni asupra statelor vulnerabile din punct de vedere geopolitic care au un grad redus de asigurare a integrității teritoriale, fiind „dezghețate” în mod deliberat conflictele secesioniste cu tentă vădită geopolitică, astfel criza sanitară transformându-se într-o criză de securitate.

Precizăm că în această perioadă pandemia la nivel global de COVID-19 va crea premise pentru accelerarea proceselor de redimensionare a arhitecturii geopolitice a mediului de securitate regională din Europa Centrală și de Est, totodată producând și schimbări majore în comportamentul statelor revanșarde, în retorica diplo-

matică și în relațiile geopolitice dintre marile puteri, prefigurându-se reconfigurări majore în sistemul internațional postrăzboi rece pe dimensiunea luptei pentru puterea geopolitică la nivel regional și global (relațiile geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă; relațiile geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și China; relațiile geopolitice dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană; relațiile geopolitice dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă și relațiile geopolitice dintre Uniunea Europeană și China), pe dimensiunea gestionării crizei comercial-economice la nivel regional și mondial (criza relațiilor comerciale dintre Statele Unite ale Americii și China) și pe dimensiunea asigurării securității regionale (conflictul militar din Siria, conflictul militar din Ucraina și conflictul militar din Libia). Confruntările geopolitice în competiția globală a marilor puteri pentru supremația regiunii Europa Centrală și de Est în condițiile pandemiei de COVID-19 pot accelera procesele integraționiste de aderare la Uniunea Europeană și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, a unor state din zona europeană a spațiului geopolitic postsovietic pe de o parte, sau aderarea la Uniunea Euroasiatică, Uniunea Economică Euroasiatică, Organizația Tratatului de Securitate Colectivă a statelor din spațiul postsovietic pe de altă parte, precum și intensificarea acțiunilor de influențare a politicilor statelor membre ale Uniunii Europene din regiunea Europei Centrale și de Est de către Federația Rusă prin sporirea dependenței energetice a acestora, utilizând în interesul său geopolitic și procedura de adoptare a deciziilor prin consens în cadrul instituțiilor Uniunii Europene, astfel zdruncinând Comunitatea Europeană pe interior [4, p. 7].

În ordinea de idei reliefate, C. Bogzeanu acreditează opinia că pandemia globală generată de noul tip de coronavirus COVID-19 nu a pus capăt și nici nu a diminuat dinamica competiției geopo-

litice dintre marile puteri pentru a obține putere la nivel mondial și nici nu s-a redus din intensitate generarea crizelor și conflictelor cu efecte transregionale, ci dimpotrivă, s-a amplificat. Fenomenul pandemiei COVID-19 a provocat o criză sanitară fără precedent, una dintre cele mai grave crize ale umanității din perioada postrăzboi rece, dar care nu a determinat sfârșitul luptei pentru putere și influență geopolitică globală. În opinia sa, actualmente, securitatea spațiului euroatlantic este determinat de reconfigurarea arhitecturii geopolitice din regiunea Mării Mediterane, care s-a soldat cu alterarea relațiilor de cooperare dintre Turcia și Cipru în potențialele zone cu hidrocarburi, ce constituie o sursă iminentă de conflict. De asemenea, incidentul maritim dintre o navă franceză, angajată într-o misiune a Alianței Nord-Atlantice de patrulare monitorizând hotarul acvatic al Libiei, și una turcă reflectă nivelul tensiunilor geopolitice nu doar din regiune, ci și dintre aliați, în contextul că Libia continuă să fie puternic afectată de instabilitate politică precedată de un conflict militar civil care se desfășoară al șaptelea an, dintre Guvernul de Acord Național de la Tripoli condus de către Prim-ministrul Fayez al-Sarraj, recunoscut și susținut de Organizația Națiunilor Unite, de Statele Unite ale Americii, de Turcia, de Italia și de Qatar, și Administrația rivală din estul țării, aliată generalului Khalifa Haftar, care conduce așa – numita Armată Națională Libiană, susținută de Egipt, de Emiratele Arabe Unite, de Arabia Saudită, de Iordania, de Franța și de Federația Rusă, pentru obținerea controlului asupra întregului teritoriu al statului Libia. O altă problemă reliefată de C. Bogzeanu este situația geopolitică din regiunea Orientului Mijlociu, în special Siria, care rămâne a fi în continuare una vulnerabilă la conflictele violente dintre grupurile militare, în pofida trecerii conflictului la faza politico-diplomatică după un conflict militar de șase ani, dar care poate în orice moment

să reizbucnească prin escaladarea unui nou conflict militar la fel de îndelungat și devastator ca cel anterior. Totodată, perpetuarea incertitudinii suspendării programului nuclear de către Republica Islamică Iran poate amplifica și mai mult gravitatea provocărilor generate la adresa securității regionale din Orientul Mijlociu. În același timp, în condițiile pandemiei globale COVID-19 ar putea avea loc intensificarea și altor disensiuni geopolitice regionale care ar cauza consolidarea statutului geopolitic regional al Turciei în detrimentul valorificării oportunităților oferite de calitatea de stat membru asociat și de țară recunoscută drept candidată de aderare la Uniunea Europeană, precum și perpetuarea conflictului din regiunea Donbas dintre Ucraina și Federația Rusă, evoluția militară a căruia confirmă înscrierea ulterioară a acestuia în modelul conflictelor înghețate, în pofida eforturilor în formatul Grupului de contact Normandia de a negocia un acord între părțile aflate în conflict [5, p. 127].

Perioada pandemică a determinat intenția geopolitică a unor state de a soluționa pe cale militară unele diferende teritoriale cu statele vecine sau prin evitarea aplicării forței militare, ca umare a implicării și exercitării presiunilor geopolitice din partea statelor terțe și organizațiilor internaționale, cum ar fi: „dezghețarea” conflictului Carabahul de Munte din regiunea Caucazului de Sud dintre Republica Azerbaidjan și Republica Armenia și prevenirea pe termen scurt a unui conflict regional de amploare dintre Turcia și Grecia. Preocuparea majoră a Turciei, care este o putere geopolitică regională în devenire, rămâne a fi geopolitica energetică, care în opinia autorităților publice centrale poate fi realizată prin activități de explorare a surselor de energie și de foraj energetic în estul Mării Mediterane, acțiuni contestate de statele vecine ce s-au materializat în sfidarea de mai multe ori spațiul aerian al Greciei, apele

teritoriale, precum și zona economică exclusivă a acesteia, dar și a Ciprului, după ce în estul Mării Mediterane au fost descoperite rezerve semnificative de gaze naturale în larg.

M. Ionescu susține că importanța geopolitică a spațiului pontic a fost întotdeauna actuală, păstrându-și semnificația și în perioada pandemică, reprezentând regiunea de confluență a realizării intereselor geopolitice ale marilor puteri care determină procesul de redimensionare a arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece, iar riscurile și amenințările de securitate prezente în regiune, convenționale și asimetrice, sunt în cea mai mare parte cele care se regăsesc și la nivelul mediului securității internaționale. În același timp, asistăm la recrudescența în această perioadă a unor factori convenționali ai conflictualității interstatale, materializați prin perpetuarea unor focare de conflict (din raioanele de est ale Republicii Moldova, din regiunea Donbas din Ucraina și din Caucazul de Sud), ai crizei economice, precum și ai intensificării riscurilor și amenințărilor asimetrice de securitate, cum ar fi: conflictele/rivalitățile interetnice, terorismul, procesele legate de disoluția autorității statului prin amplificarea mișcării secesioniste și migrația necontrolată către Uniunea Europeană. În acest context, regiunea pontică dobândește o importanță geopolitică și geostrategică incontestabilă în ansamblul securității și stabilității regionale din Europa de Sud-Est [6, p. 367]. Gh. Calopăreanu este de părere că nivelul de stabilitate al statelor riverane spațiului pontic determină subsistemul de securitate regională din Europa Centrală și de Est, motiv pentru care regiunea Mării Negre este tot mai mult privită ca una dintre componentele fundamentale ale arhitecturii de securitate euroatlantică [7, p. 65]. O. Minchev consideră că resursele energetice care tranzitează spațiul pontic, importanța strategică pe care o ocupă acest spațiu în ecuația de securitate europeană, delimita-

rea spațiului ca nou teren de confruntare pentru interese geopolitice și geostrategice în condițiile reafirmării și impunerii Federației Ruse în calitate de mare putere, precum și prezența fenomenului conflictelor înghețate în Republica Moldova și Georgia, dar și evoluțiile militare dintre Ucraina și Federația Rusă, toate acestea identifică noul tablou geopolitic al mediului de securitate regională din Europa Centrală și de Est în perioada pandemică [8, p. 12-18].

Succesul realizării obiectivelor Uniunii Europene în cadrul Politicilor de Securitate și Apărare Comună în Zona Extinsă a Mării Negre în perioada pandemică, potrivit lui Gh. Calopăreanu, presupune o serie de demersuri geopolitice, cum ar fi implicarea mai activă în soluționarea conflictelor înghețate din raioanele de est ale Republicii Moldova, Abhazia, Osetia de Sud și din Karabahul de Munte, care, aflate într-o stare latentă, pot reizbucni oricând, destabilizând întreaga regiune a Europei Centrale și de Est. În opinia sa, prevenirea unui asemenea dezastru necesită ca eforturile Uniunii Europene să se concentreze pe internaționalizarea forțelor de menținere a păcii și de extindere a formatului de negocieri, obiectiv aflat în legătură directă cu evoluția relațiilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, relații care au o importanță strategică pentru ambii actori. Necesitatea armonizării intereselor geopolitice ale marilor puteri în perioada pandemică în Zona Extinsă a Mării Negre ar putea fi sprijinul de care are nevoie Uniunea Europeană, aflându-se în plin proces de fundamentare a propriilor politici externe și de securitate, fiind actorul cel mai indicat pentru a contribui la stabilizare, dezvoltare și modernizare, devenind motorul integrării la nivel subregional și regional în zona Europei de Est. Pentru a spori nivelul de securitate regională în Europa Centrală și de Est în perioada pandemică, în contextul unor perspective previzibile de extindere a comunității europene și euroatlantice, sunt nece-

sare reforme democratice, pe care Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică le pot obține doar împreună corelând agendele sale geopolitice. Expertul precizează că Alianța Nord-Atlantică în calitate de actor important în regiunea Europei Centrale continuă să contribuie la stabilizarea și apărarea spațiului pontic. Indiferent de poziția statelor din Zona Extinsă a Mării Negre față de prezența Alianței Nord-Atlantice în zonă, aceasta ajută la îmbunătățirea climatului economic din regiune, deoarece ameliorarea condițiilor de securitate regională conduce la condiții economice mai solide. Cadrul de cooperare regională din zona Mării Negre constituie elementul esențial al asigurării condițiilor de securitate regională care include Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră și Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est. Dacă acceptăm ideea că există o necesitate geopolitică în perioada pandemică de dezvoltare a identității spațiului pontic, în condițiile unui nivel redus de securitate regională, și că Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană vor manifesta un interes geopolitic comun, devine evident că cele două organizații internaționale regionale ar trebui să coopereze în vederea integrării interne și externe a regiunii și pentru realizarea obiectivelor de securitate regională și euroatlantică [7, p. 66-69].

Se impune de specificat că în perioada pandemică de COVID-19 criza sanitară va genera și criza de securitate la nivel regional, ceea ce va afecta și mai mult gradul sporit de vulnerabilitate al domeniului de securitate și apărare națională al Republicii Moldova. În această ordine de idei, consolidarea sustenabilității instituționale a cooperării cu Alianța Nord-Atlantică din perspectiva necesității intensificării proceselor de valorificare a reformelor de modernizare a sistemului național de securitate și apărare trebuie să devină obiectivul major al realizării valorilor și intereselor naționale

ale Republicii Moldova. B. Paclikova accentuează imperativul afirmării Republicii Moldova în cadrul Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare în perioada pandemică, menționând că Republica Moldova a fost acceptată de către Alianța Nord-Atlantică ca parte a Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare în luna iunie 2015, Ministerul Apărării fiind desemnat în calitate de instituție responsabilă pentru implementarea acestui angajament, care are drept scop consolidarea capacității de apărare a Republicii Moldova și presupune un pachet de asistență divizat în două faze. În opinia sa, Republica Moldova a solicitat de la Alianța Nord-Atlantică acest pachet de asistență de care beneficiază și alți parteneri, ca: Georgia, Iordania, Irak, Tunisia, pentru implementarea căruia Alianța Nord-Atlantică oferă consultanții săi pentru a asista la procesele de reformare. În prima fază a fost oferit un program de consiliere și asistență Republicii Moldova în sprijinul reformelor în domeniul apărării naționale în elaborarea documentelor strategice și identificării structurii de forțe optime și a capacității militare necesare pentru a asigura sustenabilitatea funcționalității instituționale a cooperării politico-militară cu Alianța Nord-Atlantică și consolidarea sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova. Astfel, au fost elaborate și adoptate Strategia națională de apărare și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022 (prin Hotărâre de Parlament nr. HP 134/2018 din 19.07.2018) și Strategia militară a Republicii Moldova și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022 (prin Hotărâre de Guvern nr. 961 din 03.10.2018). De asemenea, programul se axează pe combaterea riscurilor și pericolelor cu caracter militar la adresa statului, revizuirea și modificarea cadrului legislativ și normativ la nivel politicilor strategice, evaluarea structurii de comandă și control, a capacităților existente și estimarea dezvoltării economice.

Suntem de părerea că, în condițiile perioadei pandemice este absolut necesară intensificarea colaborării politico-militare cu Alianța Nord-Atlantică pe dimensiunea Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare, precum și modificarea unor documente strategice de stat în domeniul securității și apărării naționale cu scopul de a reglementa noile riscuri și amenințări generate de situația pandemică COVID-19 la nivel global și implementarea mecanismelor de prevenire și contracarare a acestora, prin elaborarea și adoptarea unor amendamente în clauzele din Strategia națională de apărare și în prevederile Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022 la capitolul I „Context strategic”, în subcapitolul „Amenințări și riscuri”, la capitolul II, „Viziune strategică și obiective” în subcapitolul „Obiectivele generale și specifice”, la capitolul III „Direcții de acțiune” în subcapitolul „Direcții prioritare”, păstrând aceeași abordare și în Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat pentru anii 2022-2026. În a doua fază de implementare, B. Paclikova relevă că Republicii Moldova i se oferă asistență și consiliere tehnică în dezvoltarea forțelor armate (structuri de forță, capacități și infrastructură, doctrină, educație) [9]. Considerăm că valorificarea și implementarea acestor oportunități din faza a doua a Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare a Republicii Moldova este o prioritate majoră, atât în consolidarea relațiilor de cooperare politico-militară cu Alianța Nord-Atlantică, cât și în realizarea reformelor instituționale și modernizarea capacității sistemului național de securitate și apărare, ce se pliază pe perioadele pandemică și post-pandemică în care riscurile și amenințările se vor intensifica din partea actorilor statali și non-statali, promovând războiul hibrid cu elemente ale amenințărilor convenționale și asimetrice, din cauza

perpetuării incertitudinii și subminării încrederii în mecanismele internaționale de soluționare a problemelor globale, periclitând componentele securității naționale ale Republicii Moldova. În opinia sa, Pachetul Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare oferă, totodată, asistență și în alte domenii, inclusiv în cel al educației apărării, planificarea strategică, managementul resurselor umane, dezvoltarea profesională a civililor și standardizarea instruirii și logisticii, precum și aspecte legate de securitatea cibernetică, buna guvernare, prevenirea corupției, precum și rolul femeii în domeniul păcii și securității. La fel, în etapa realizării acestei faze Alianța Nord-Atlantică a lansat un program de dezvoltare a capacităților pentru angajații civili din sectorul securității și apărării, care este adresat nu doar Ministerului Apărării, dar și Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Finanțelor, Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, Parlamentului Republicii Moldova și practic oricărei instituții implicate în procesul de asigurare a securității și apărării naționale. În cadrul Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare, există un fond în care statele aliate la nivelul cooperării bilaterale cu Republica Moldova pot contribui la îmbunătățirea logisticii prin donarea echipamentului medical sau alte materiale de primă necesitate pentru medicii militari care sunt implicați în lupta cu noul tip de coronavirus COVID-19 [9].

A treia perioadă este cea **post-pandemică**, care va dura aproximativ 3-5 ani, cuprinzând aspecte de criză multidimensională și existența în continuare a virusului COVID-19 cu o dinamică descendentă a numărului oamenilor infectați în care Organizația Mondială a Sănătății va abroga starea pandemică la nivel global. Va fi perioada în care se vor intensifica crizele la nivel regional și național, prin apariția noilor riscuri și amenințări sau reapariția celor vechi trecând printr-o transformare structurală în sectoarele: economic,

financiar, social, politic și de securitate, și la nivel internațional pe dimensiunile: geopolitică, de securitate, energetică și a migrației, ce vor determina începutul unei noi etape de redimensionare geopolitică a relațiilor internaționale postrăzboi rece, realizându-se prin amplificarea interacțiunii dintre state pe verticală, ce va spori promovarea politicilor centripete de către marile puteri în raport cu statele-satelit mizând pe valorificarea intereselor naționale, iar pe orizontală se va accentua confruntarea geopolitică dintre actorii majori pentru reconturarea sferelor de influență prin consolidarea pozițiilor sale în special în regiunile cu vid de securitate și prin intensificarea acțiunilor de realiniere a pozițiilor în regiunile de coliziune în dependență de zonele de interes și de noile raporturi de forțe. În această perioadă, virusul COVID-19 își va mai păstra prezența, însă contaminările vor fi mai puțin frecvente, iar în cazul depistărilor noilor focare regionale localizarea acestora va fi una mult mai operativă și eficientă prin utilizarea măsurilor prohibitive de către autoritățile centrale și cele locale ale statului, dar și prin imunizarea în masă a populației, datorită evoluției procesului de elaborare și producere a serului anti-COVID-19.

În perioada post-pandemică criza sanitară la nivel global generată de pandemia de COVID-19 va avea repercusiuni pe termen mediu asupra multiplelor sisteme importante care asigură funcționalitatea statului, deoarece ea s-a suprapus și a agravat crizele deja existente și a provocat altele noi, astfel existând condiții favorabile pentru diminuarea nivelului de securitate în diferite regiuni ale mapamondului. Problema fundamentală care va trebui soluționată de către marile puteri, puterile regionale și organizațiile internaționale din domeniul securității în perioada post-pandemică este neadmiterea perpetuării consecințelor crizei sanitare asupra nivelului de stabilitate al securității internaționale, precum și pre-

venirea sau diminuarea în eventualitatea unei crize majore a mediului de securitate regională. Valorificarea de către unele puteri revanșarde a situației pandemice globale generată de COVID-19, care a creat condiții prielnice pentru intensificarea rivalităților geopolitice la nivel regional și mondial, încercând să soluționeze cu ajutorul micilor puteri ce se află în zona de confluență a intereselor geopolitice problemele geostrategice regionale existente în Zona Extinsă a Mării Negre, astfel subminând securitatea regională prin amplificarea acțiunilor militare dintre Republica Azerbaidjan și Republica Armenia privind disputa regiunii separatiste Karabahul de Munte, recunoscută la nivel internațional ca parte componentă a Azerbaidjanului, dar controlată de etnicii armeni. Probabilitatea ca în perioada post-pandemică să fie declanșată o nouă fază militară activă a acestui conflict în regiunea Caucazului de Sud este una majoră, obiectivul fiind geopolitică în toată Zona Extinsă a Mării Negre prin implicarea directă sau indirectă a statelor vecine precum: Turcia, care a anunțat oficial că va sprijini Azerbaidjanul cu toate mijloacele pe care le are la dispoziție în conflictul pe care această țară îl are cu Armenia; Federația Rusă, care va avea și ea „un cuvânt greu de spus”, deoarece Republica Armenia este un stat-satelit în sfera sa de influență geopolitică, este stat membru al Organizației Tratatului de Securitate Colectivă și nu va permite diminuarea intereselor sale geopolitice în regiune; Iranul, la fel, nu-și va putea menține neutralitatea, în cazul unui conflict de amploare regională, pentru a-și realiza ambițiile geopolitice de putere regională, dar și pentru a se opune extinderii influenței geopolitice a Turciei în regiune; Georgia, care în aceste condiții va încerca să-și soluționeze problema integrității teritoriale recuperându-și regiunile Abhazia și Osetia de Sud. În această ordine de idei, precizăm că în perioada post-pandemică politica externă a marilor puteri, fundamentată pe acțiuni

de identificare, promovare și protejare a intereselor geopolitice, va determina conjunctura geopolitică regională și va influența mediul de securitate în diverse regiuni ale spațiului mondial. Concentrarea intereselor mai multor actori majori asupra unei regiuni geostrategice în perioada post-pandemică, cu scopul transformării acesteia într-o zonă de interes și ulterior în sferă de influență, inevitabil va amplifica nivelul de rivalitate dintre marile puteri în spațiul geopolitic mondial. Aceste procese concurențiale cu impact geopolitic din această perioadă se vor răsfrânge eminent asupra fenomenului de redimensionare a relațiilor de cooperare dintre marile puteri reconfigurând arhitectura mediului de securitate regională, totodată, determinând și nivelul de funcționare a sistemelor de asigurare a securității naționale ale statelor din regiune în care au loc asemenea evenimente geopolitice [4, p. 8-9].

Considerăm ca fiind inevitabile în perioada post-pandemică apariția eventualelor premise ce ar putea amplifica situația tensionată din Zona Extinsă a Mării Negre, transformând-o într-o criză regională, care trebuie abordată geopolitic, deoarece geopolitica securității regionale a spațiului pontic este una complexă și multi-dimensională, în care se confluează o gamă largă de interese a mai multor actori majori, realizarea cărora scoate în evidență marea diversitate a potențialului de putere și diferita capacitate de comportament al acestora, acțiunile cărora pot fi prognozate în timp și în spațiu, datorită efectuării unei analize geopolitice pertinente a evenimentelor din regiune. Este necesar ca în perioada post-pandemică Uniunea Europeană să perceapă Zona Extinsă a Mării Negre ca un spațiu a cărei securitate regională determină cu certitudine gradul de eficiență a rezultatelor realizării Politicii Europene de Vecinătate pe coordonata estică, iar Alianța Nord-Aatlantică să joace un rol principal în dezvoltarea unei strategii pentru extin-

derea cooperării militare în spațiul pontic, ceea ce ar reduce numărul problemelor care ar putea afecta securitatea în regiune. În acest caz, dacă statele din această zonă geopolitică nu găsesc o modalitate de soluționare a conflictelor existente, probabilitatea că Zona Extinsă a Mării Negre să capete propria identitate de asigurare a securității regionale, în condițiile perioadei post-pandemice, rămâne a fi scăzută. Existența diferenței majore a intereselor geopolitice dintre Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, pe de o parte, și Federația Rusă, pe de altă parte, în spațiul geostrategic abordat determină distincțiile viziunilor fiecărui actor implicat în reglementarea conflictelor militare „înghețate” sau aflat în desfășurare, diminuează semnificativ orice succes politic coerent, Federația Rusă fiind marele beneficiar geopolitic. Cu toate acestea, o eventuală extindere a Alianței Nord-Atlantice în Zona Extinsă a Mării Negre în perioada post-pandemică trebuie să fie însoțită de o schimbare a politicilor de cooperare cu statele partenere în vederea sporirii nivelului de interoperabilitate practică, asigurând o bază metodologică pentru identificarea și evaluarea forțelor și capacităților militare, urmărind scopul de a stabili transparența, informarea oficială și veridică, precum și acordarea de ajutor reciproc dintre Alianță și statele partenere în toate aspectele ce țin de domeniul securității și apărării naționale. Realizarea obiectivelor de interoperabilitate generală în perioada post-pandemică ar contribui la edificarea unui sistem ce ar fortifica securitatea regională din Zona Extinsă a Mării Negre, altminteri, Federația Rusă va acționa în continuare potrivit propriilor interese geopolitice, care nu vor fi direcționate spre soluționarea problemelor regionale și crearea unei zone de securitate în spațiul pontic [4, p. 19].

În opinia noastră, contextul geopolitic al mediului de securitate internațională și regională în perioada post-pandemică exercită

eminamente presiuni asupra procesului de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. Necesitățile primordiale precum asigurarea sustenabilității instituționale a relațiilor politico-militare de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică și consolidarea sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova în perioada post-pandemică provocată de noul tip de coronavirus COVID-19, în care se vor amplifica crizele în diferite domenii periclitând componentele de resort ale securității naționale, sunt obiective care trebuie integrate în noile politici strategice pe termen mediu și lung. Este indispensabil de precizat că în perioada post-pandemică Alianța Nord-Atlantică va fi constrânsă de contextul de reconfigurare geopolitică a mediului de securitate regională de a oferi posibilitatea statelor partenere să-și intensifice procesele de modernizare și implementare a reformelor în domeniul securității și apărării naționale oferind oportunitatea valorificării fondurilor Alianței Nord-Atlantică ca urmare a acceptului acestora de a participa la consolidarea securității regionale și la fortificarea interoperabilității dintre membrii și partenerii externi ai Alianței. V. Chirilă exprimă supoziția că în această perioadă post-pandemică securitatea națională a Republicii Moldova va depinde în mare măsură de relațiile diplomatice cu Federația Rusă, în cadrul cărora vor exista mai multe probleme nesoluționate, va persista o neîncredere, iar disensiunile dintre Federația Rusă și Alianța Nord-Atlantică la nivel instituțional nu va favoriza procesul de fortificare a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova. Expertul afirmă că, în contextul acestei tensionări diplomatice, vor exista consecințe negative și asupra securității naționale a Republicii Moldova, care se vor realiza prin intenția Federației Ruse de a-și intensifica influența geopolitică, exercitând presiuni asupra domeniilor principale de dezvoltare ale statului [10].

Vom preciza veridicitatea aserțiunii reliefate de V. Cibotaru, conform căreia problema stringentă cu care se va confrunta Armata Națională a Republicii Moldova în perioada post-pandemică este evoluția lentă a realizării etapelor de modernizare și schimbare a tehnicii militare, proces care este lipsit de operativitate și implementare rapidă, fapt ce va spori și mai mult vulnerabilitatea capacității instituționale a sistemului de asigurare a securității și apărării naționale. În opinia sa, contextul reconfigurării geopolitice accelerate a mediului de securitate regională generează noi riscuri și amenințări la adresa securității și apărării naționale care se vor perpetua și în perioada post-pandemică, Republica Moldova având nevoie de armament de tip nou, apărare antiaeriană modernă și de suplینirea rezervelor de muniții. Actualmente, starea echipamentului și dotărilor nu corespunde riscurilor și amenințărilor la care Republica Moldova este expusă. Realizând o analiză comparată dintre Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO și Inițiativa de Consolidare a Capacităților de Apărare, expertul susține că prin ultima, Republica Moldova își consolidează interoperabilitatea forțelor armate cu cele ale statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice care au pus la dispoziția Republicii Moldova experții săi din Statele Unite ale Americii, România, Polonia, Țările Baltice pentru diferite programe de asistență și posibilități de modernizare a tehnicii [11]. Considerăm că în perioada post-pandemică Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este la fel de important în procesul de reformare și modernizare a sistemului național de securitate și apărare, care în prezent necesită adoptarea de urgență a proiectului Planului actualizat pe perioada 2021-2023 sau elaborarea unui nou Plan pe perioada 2022-2024 și ulterior pentru perioada post-pandemică, luând în considerație evoluția fenomenului COVID-19 și impactul

acesteia asupra securității regionale și naționale, astfel contribuind la fortificarea relațiilor de cooperare multilaterală ce va oferi instrumentarul necesar reieșind din interesul de securitate națională al Republicii Moldova și din interesul Alianței Nord-Atlantice de consolidare a securității regionale, ținând cont de poziționarea geopolitică a Republicii Moldova și existența conflictului înghețat pe teritoriul acesteia. În această ordine de idei, V. Cibotaru punctează că procesul de încetinire a reformei și modernizării a forțelor armate este determinată de viziunile contradictorii sau chiar lipsa acestora din partea exponenților clasei politice. În contextul evenimentelor militare din regiunea Carabahul de Munte în perioada pandemică, Republica Moldova trebuie să țină cont de trei factori: apărarea propriilor cetățeni, consolidarea relațiilor de cooperare politico-militare cu România și Ucraina și intensificarea participării în cadrul misiunilor de menținere a securității regionale [11].

A patra perioadă este cea **post-criză**, durata căreia va cuprinde aproximativ 6-10 ani, elementul de bază continuând să fie virusul COVID-19, iar sectoarele care au fost afectate în etapa post-pandemică vor fi remediate, însă unele reminiscențe ale crizei sub forma unor confruntări geopolitice dintre actorii majori se vor păstra în special în domeniul de securitate pe dimensiunea regională și cea națională. Etapa post-criză va fi una în care unele state vor mai continua gestionarea unor elemente ale crizei naționale în domeniile care au fost afectate cel mai mult în perioadele pandemică și post-pandemică, iar COVID-19 rămânând problema de bază din domeniul sănătății publice la nivel mondial. Virusul COVID-19 în această etapă va fi studiat sub toate aspectele, elucidând problemele originii, manifestării, tratamentului și vaccinării, toate contribuind la o realizare deosebită în domeniul științei medicale în cadrul ultimei perioade a evoluției fenomenului COVID-19 în care vor fi elaborate

vaccinuri mult mai performante, omologate de Organizația Mondială a Sănătății, care nu vor necesita condiții speciale de păstrare, utilizarea lor va fi simplificată, durata de protejare mai lungă și în cantități suficiente pentru toată populația lumii, astfel diminuând substanțial gradul de răspândire a virusul COVID-19, iar dispariția acestuia în totalitate nu va avea loc, fiind supravegheat în totalitate de sistemul mondial al sănătății.

Subliniem că în perioada post-criză poziționarea geopolitică a Republicii Moldova ar putea servi drept o oportunitate pentru asigurarea securității naționale în contextul extinderii Alianței Nord-Atlantice pe flancul Sud-Est al Europei, însă pentru securitatea europeană Republica Moldova reprezintă, deocamdată, un risc sporit datorită existenței conflictului din raioanele de est și fragilitatea instituțională, ceea ce se dovedește a fi un impediment substanțial în implicarea politică mai consistentă a Organizației Nord-Atlantice în procesul de reformare și modernizare a sistemului național de securitate și apărare. Chiar dacă prioritar asigurarea securității naționale revine factorilor interni, potențialul calității statutului de neutralitate permanentă al Republicii Moldova pentru realizarea acestui interes național este unul redus, fiind oportună asistența externă, urmărind obiective de factură atât internă, cât și externă, pentru a nu permite proliferarea instabilității. În același timp, statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, care a fundamentat și instituționalizat sistemul național de securitate și apărare, s-a dovedit a fi unul perimat, generând instabilitate pluridimensională în domeniul securității naționale. Utilizarea de către Republica Moldova în perioada post-criză a mecanismelor integraționiste de aderare la Organizația Nord-Atlantică ar contribui la renunțarea statutului geopolitic de *stat-tampon* și la sporirea capacităților de contracarare a noilor riscuri, amenințări și vulnerabilități cu care se

confruntă. Posibilitățile politico-militare oferite de Alianța Nord-Atlantică vor impulsiona în perioada portcriză fortificarea sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova, iar angajamentele asumate vor consta în amplificarea interoperabilității și atașarea la standardele euroatlantice. În acest sens, Republica Moldova în perioada post-criză va trebui să realizeze un cadru de relații mult mai dezvoltat cu structurile de securitate euroatlantice, prin constituirea Comisiei de cooperare NATO – Republica Moldova, care ar reprezenta nu doar un factor de stabilizare a statului, dar și un instrument-cheie de aderare la Alianța Nord-Atlantică. Deocamdată, relațiile de cooperare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică se rezumă doar la implementarea prevederilor Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat și participarea în cadrul Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare a Republicii Moldova, în contextul aderării la Programul Parteneriatul pentru Pace. Accentuăm importanța respectării de către Republica Moldova a procedurii de actualizare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, precum și realizarea acestuia, care este un document fundamental destinat individualizării, sistematizării și concretizării relațiilor de cooperare politico-militară ce determină nivelul de intensificare a dialogului consultativ între parteneri și Alianța Nord-Atlantică [12, p. 185-186].

În ordinea de idei reliefate, V. Juc acreditează opinia că Republica Moldova se află într-un spațiu de înaltă intensitate geopolitică, reprezentând teritorial linia de demarcațiune dintre sferile de influență a doi actori majori și este indispensabil de a transfera această linie spre Est, redimensionând aranjamentele de cooperare și securitate prin aprofundarea relațiilor cu Alianța Nord-Atlantică, dar și luând parte la programele și politicile care ar permite realiza-

rea procesului de sustenabilitate a funcționalității instituționale și consolidarea capacităților sistemului național de securitate și apărare pentru a contracara provocările geopolitice regionale generate de pandemia globală COVID-19 care își vor păstra actualitatea și în perioada post-criză [13, p. 178]. Cercetătorul exprimă aserțiunea că relațiile de cooperare politico-militare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică sunt marcate esențial de doi factori – statutul autoproclamat de neutralitate și prezența forțelor militare ale Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova, ambii având repercusiuni în procesul de fortificare a securității naționale. În opinia sa, Republica Moldova nu poate să facă abstracție de parteneriatul cu un asemenea actor important cum este Organizația Nord-Atlantică, cu suportul căruia va evolua procesul de reformare și modernizare instituțională a domeniului de securitate și apărare naționale [13, p. 175].

Suntem de părere că statutul de neutralitate permanentă, ce se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova, determină incoerență în viziunea strategică a mecanismului de asigurare a securității naționale, reprezentând o provocare și un impediment pentru realizarea intereselor naționale ale Republicii Moldova. Considerăm că menținerea statutului de neutralitate permanentă de către Republica Moldova, care nu oferă o organizare clară a funcționalității sistemului național de securitate și apărare, necesită resurse enorme pentru asigurarea securității naționale, precum și lansarea ideii de consolidare a statutului de neutralitate permanentă prin adoptarea unei concepții/strategii cu privire la statutul de neutralitate permanentă în condițiile prezenței trupelor militare ale Federației Ruse (GOTR) pe teritoriul Republicii Moldova, va diminua și mai mult din capacitatea instituțională a securității

naționale, dat fiind faptul că la baza elaborării nu se regăsește obiectivul asigurării securității naționale, ci condiționalitatea Federației Ruse pentru intensificarea relațiilor bilaterale cu Republica Moldova, având drept scop obținerea garanției din partea Republicii Moldova de diminuare a relațiilor politico-militare și non-militare, precum și de neaderare la Alianța Nord-Atlantică, reconfirmând, o dată în plus, atașamentul față de statutul de neutralitate permanentă, astfel Federația Rusă contracarând extinderea valorilor euroatlantice spre hotarele sale de Vest. Acceptarea de către Republica Moldova a acestei constrângeri în perioada post-criză va demonstra exercitarea în continuare a puterii geopolitice de către Federația Rusă și intenția acesteia de a păstra Republica Moldova în sfera sa de influență, ceea ce va oferi o viziune eronată în asigurarea securității naționale pe termen lung, fapt care, puțin probabil, va contribui la fortificarea capacității și funcționalității instituționale a sistemului național de securitate și apărare și va exclude posibilitatea unei cooperări consolidate cu Alianța Nord-Atlantică, limitând instrumentele de interacțiune și interoperabilitate, eliminând, totodată, toate oportunitățile de edificare a unei noi paradigme geopolitice de asigurare a securității naționale în această perioadă [14, p. 285-286].

Reieșind din analiza fenomenului COVID-19 și impactul asupra relațiilor internaționale de securitate, se prefigurează tendința de reconfigurare a arhitecturii geopolitice a mediului de securitate regională care se va păstra și în perioada post-criză, motiv pentru care implementarea prevederilor Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat este o necesitate categorică și necondiționată, dat fiind faptul că documentul este axat pe eficientizarea procesului de reforme în sectorul de securitate și apărare națională. Unele dintre aspectele benefice

pentru Republica Moldova, ca urmare a realizării mecanismului de implementare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, este nu doar aprofundarea relațiilor de cooperare politico-militară cu statele membre ale Alianței Nord-Atlantice, dar și promovarea unei imagini favorabile a Republicii Moldova pe plan extern, în contextul aspirației edificării unui stat de drept, democratic și prosper care va contribui la asigurarea stabilității mediului de securitate regională. În această ordine de idei, în perioada post-criză Alianța Nord-Atlantică va fi dispusă să susțină eforturile Republicii Moldova în reformarea și modernizarea sistemului național de securitate și apărare, pentru a face față noilor provocări ce vor fi generate în această perioadă. Mai mult ca atât, Alianța Nord-Atlantică este gata să-și extindă acest sprijin instituțional asupra unor reforme mai profunde în domeniul politicii din sectorul de securitate și apărare națională. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO rămâne a fi în continuare un document conceput în funcție de necesitățile individuale ale fiecărui stat partener, ceea ce înseamnă că Republica Moldova este liberă să-și aleagă domeniile prioritare sau de interes, scopurile și sarcinile pe care le-a inserat în acest Plan. Unul dintre obiectivele-cheie ale mecanismului Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, capabil să favorizeze și să mențină un mediu intern propice reformelor democratice, este consolidarea dialogului și a consultărilor politice între Republica Moldova și Organizația Nord-Atlantică. Astfel, Republica Moldova își poate exprima și demonstra voința și capacitatea de a avansa sub câteva aspecte primordiale: cel al politicii interne și externe și cel al implementării principiilor fundamentale, stipulate în Documentul-cadru al Programului Parteneriatul pentru Pace și în documentul de bază al Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic.

A cincea perioadă este cea **post COVID-19**, aspectul fundamental fiind apariția vaccinurilor sigure și eficiente lipsite de orice consecințe imprevizibile și efecte colaterale neidentificate asupra sănătății oamenilor, ce va permite reglementarea procesului obligatoriu de imunizare a populației din întreaga lume pentru anihilarea definitivă a răspândirii virusului COVID-19, etapă care va dura până la un nou eveniment major ce va genera noi crize la nivel global cu repercusiuni semnificative asupra evoluției/involuției multor domenii ce asigură bunăstarea și securitatea internațională. Perioada prevede și transformări esențiale la nivel internațional, regional și național a conceptului politicilor de funcționare a sistemelor domeniiale și a strategiilor de combatere a noilor riscuri și amenințări în sectoarele securității naționale, precum și de reziliență instituțională a capacităților actorilor statali și non-statali pe dimensiunile: medico-sanitară, asistență socială, economico-financiară, securitate și apărare, care vor asigura în viitor prevenirea unor asemenea crize de amploare globală.

În cazul Republicii Moldova, menținerea statutului geopolitic de neutralitate permanentă, într-o eventuală situație geopolitică regională favorabilă determinată de identificarea compromisurilor în cadrul negocierilor dintre marile puteri privind reconfigurarea sferelor de influență geopolitică sau incapacitatea unei mari puteri de a exercita puterea geopolitică pentru realizarea intereselor geostrategice în perioada post COVID-19, este contraproductiv procesului de asigurare a unei reziliențe instituționale viabile a sectorului de securitate și apărare națională. În perioada post COVID-19 Republica Moldova ar trebui mai insistent să promoveze o politică de cooperare predictibilă în cadrul proiectelor geostrategice ce ar permite să părăsească zona de coliziune dintre Occident

și Federația Rusă, iar perspectiva posibilă de transcendere a situației geopolitice de conflict și a statutului geopolitic al Republicii Moldova de *stat-tampon* poate fi realizată în această perioadă prin abordarea ideii de integrare în structurile euroatlantice, care presupune includerea Republicii Moldova cu întregul teritoriu recunoscut internațional. Ignorarea acestor oportunități ar suprima reforma sectorului de securitate și apărare națională și, ulterior, ar duce la stagnarea procesului de modernizare și la lipsa de atractivitate pentru statele europene [15, p. 435-436]. În perioada post COVID-19 capacitatea instituțională a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova va trebui să facă față provocărilor geopolitice externe la adresa securității naționale, apariția/reapariția cărora a fost intensificată de condițiile pandemiei COVID-19. Prin urmare, contracararea lor trebuie să devină un imperativ fundamental pentru perioada post COVID-19 în redimensionarea geopoliticii securității naționale, dat fiind faptul că riscurile și amenințările geopolitice la adresa securității naționale sunt generate, în special, de arhitectura geopolitică a mediului securității regionale din Europa de Sud-Est și de statutul geopolitic de *stat-tampon* al Republicii Moldova.

Ținem să punctăm că, în perioada post COVID-19 obiectivul realizării politicilor de cooperare pe dimensiunea securitate și apărare națională dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică va fi asigurarea sustenabilității instituționale a procesului de fortificare a capacităților forțelor armate, a organelor securității statului și a altor structuri de resort prin implementarea angajamentelor asumate de către ambele părți, astfel consolidând sistemul național de securitate și apărare în contextul oferirii oportunităților în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace, proiect care a fundamentat

colaborarea dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică. În condițiile statutului său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat, nu urmărește deocamdată dezideratul aderării la Alianța Nord-Atlantică, dar intenționează să implementeze acest Plan pentru avansarea în procesul de reformare și modernizare a sectorului de securitate și apărare națională. În același timp, dinamica apariției noilor provocări geopolitice la adresa securității naționale generate de perioadele fenomenului COVID-19 va determina Republica Moldova în perioada post COVID-19, în pofida deținerii statutului de neutralitate permanentă, să intensifice dialogul cu Alianța Nord-Atlantică, chiar și ulterior renunțarea la acest concept de neutralitate, în eventualitatea aderării la valorile euroatlantice, care s-a dovedit a fi unul perimat, ce nu a contribuit la fortificarea securității naționale, ci dimpotrivă, a sporit vulnerabilitatea sistemului național de securitate și apărare.

Urmare a realizării cercetării științifice a subiectului propus spre investigație, reliefăm următoarele concluzii:

1. Cercetarea periodizării fenomenului COVID-19 sub aspectul examinării evenimentelor care au avut loc, care se desfășoară, precum și evoluția acestora, fundamentată pe analiza impactului crizei sanitare generată de noul tip de coronavirus COVID-19 asupra domeniului securității la nivel internațional, regional și național, și realizării unor previziuni pe termen scurt, mediu și lung este o necesitate pentru a înțelege mai bine evoluția fenomenului și oportunitatea realizării procesului de transformare a sistemului de asigurare a securității internaționale și regionale, precum și studierea imperativului redimensionării politicilor de asigurare a securității naționale a micilor puteri. Investigarea evenimentelor geopolitice regionale și globale rămâne a fi una pertinentă pentru

reflecțiile privind asigurarea securității naționale a statelor mici din Zona Extinsă a Mării Negre și a stabilității mediului securității regionale în contextul existenței crizei sanitare la nivel mondial provocată de fenomenul COVID-19, care amplifică procesele de reconfigurare a arhitecturii geopolitice a sistemului internațional postrăzboi rece și sporește probabilitatea transformării acesteia într-o criză de securitate regională extinsă în Europa Centrală și de Est. Marile puteri își vor păstra și în continuare politica externă bazată pe realizarea intereselor geopolitice pe parcursul tuturor etapelor fenomenului COVID-19, chiar și în pofida faptului că unii actori majori asigurând stabilitatea mediului de securitate regională în unele zone ale mapamondului vor promova redimensionarea conceptului funcționalității actualului sistem de asigurare a securității internaționale, care s-a dovedit a fi un mecanism ineficient pentru prevenirea apariției crizei de securitate regională ca urmare a repercusiunilor crizelor din alte domenii.

2. Sistemul național de securitate și apărare al Republicii Moldova parcurge un proces plurivalent de identificare a reformei instituționale potrivită pentru fortificarea acestuia, dat fiind faptul că se confruntă cu o multitudine de provocări de ordin geopolitic. Dimensiunea geopolitică a securității naționale a Republicii Moldova presupune actualizarea statutului geopolitic de neutralitate permanentă ce fundamentează și instituționalizează sistemul național de securitate și apărare și care trebuie să asigure un grad înalt de funcționalitate a acestuia pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale. Abordarea securității naționale a Republicii Moldova pe coordonata geopolitică este o necesitate academică permanentă, deoarece interesele geopolitice ale marilor puteri din cadrul sistemului internațional au un ca-

racter fluctuant, determinând nivelul de stabilitate/instabilitate a mediului de securitate regională prin declanșarea/inhibarea provocărilor geopolitice în adresa securității naționale a Republicii Moldova. Capacitatea instituțională a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova de a depăși pe cont propriu amenințările geopolitice, dar și criza de securitate regională declanșată de fenomenul COVID-19 este una redusă, alternativa fiind examinarea oportunității combaterii colective a acestor provocări, care trebuie să devină un imperativ în necesitatea realizării intereselor vitale ale Republicii Moldova și o chestiune fundamentală pentru asigurarea securității naționale.

3. Asigurarea sustenabilității instituționale a relațiilor de cooperare politico-militare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică și intensificarea procesului de consolidare a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova, în special în condițiile crizei sanitare provocată de fenomenul COVID-19, dar și în contextul agravării relațiilor diplomatice dintre Occident și Federația Rusă amplificând și mai mult disensiunile precedate de protejarea sferelor de influență geopolitică din Europa Centrală și de Est și din spațiul postsovietic, precum și de adoptarea sancțiunilor în serie de către instituțiile și statele membre ale Uniunii Europene și Statele Unite ale Americii împotriva Federației Ruse, necesită o nouă abordare, la nivelul clasei politice, precum și la nivelul societății, mult mai pragmatică, consecventă și intransigentă care ar garanta o perspectivă geopolitică clară pe termen lung a conceptului de asigurare a securității naționale. Aceste importante transformări paradigmatică ar contribui la elaborarea unor politici ce vizează realizarea procesului de promovare a reformelor democratice în diverse structuri ale statului și de modernizare a

acestora, în special în sectorul de securitate și apărare națională, dar și la aprofundarea cooperării Republicii Moldova cu instituțiile euroatlantice, evoluții care au o influență benefică asupra procesului general de fortificare a tuturor componentelor securității naționale a Republicii Moldova.

4. Valorificarea oportunităților de către Republica Moldova oferite de cooperarea politico-militară cu Alianța Nord-Atlantică în sporirea nivelului de reziliență instituțională a sistemului național de securitate și apărare va permite ajustarea procesului de asigurare a securității naționale la standardele euroatlantice, ceea ce se va solda eminentemente cu amplificarea gradului de descurajare a eventualelor pericole din partea potențialilor inamici, precum și combaterea eficientă a riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale, care s-au amplificat în perioada pandemică a fenomenului COVID-19. Pentru realizarea acestui deziderat este indispensabil ca instituțiile din cadrul Administrației Publice Centrale responsabile de reforma în domeniul securității și apărării naționale să demonstreze voință politică, perseverență și transparentă în acțiunile de realizare a angajamentelor asumate de Republica Moldova în relațiile de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, totodată manifestând interes în evoluția parcursului euroatlantic din calitatea de stat partener în stat membru al sistemului de securitate cooperativă și apărare colectivă.

În contextul obținerii rezultatelor științifice pe marginea subiectului elucidat, propunem următoarele recomandări:

1. Utilizarea în cadrul procesului de cercetare a metodei istoriografice prospective privind edificarea periodizării fenomenului COVID-19 ne-a demonstrat că în perioada pandemică criza sanitară a degenerat într-o criză de securitate regională din Europa

de Sud-Est, în special în Zona Extinsă a Mării Negre a spațiului postsovietic, fiind amplificate riscurile și amenințările care vor exista pe parcursul tuturor perioadelor fenomenului COVID-19 în condițiile accentuării rivalității geopolitice dintre marile puteri ce au determinat „dezghețarea” conflictului din Carabahul de Munte din regiunea Caucazului de Sud dintre Republica Azerbaidjan și Republica Armenia și intensificarea acțiunilor militare în regiunea Donbas din Ucraina. În acest context geopolitic, ce determină subminarea stabilității mediului de securitate regională precum și existența nivelului redus de asigurare al capacității instituționale a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova de a contracara provocările generate de fenomenul COVID-19, soluția recomandabilă ar fi ca organele supreme ale puterii de stat (Parlamentul, Președenția și Guvernul) să demareze procedurile de constituire a unui nou cadru politico-juridic de cooperare instituțională mai avansat cu Alianța Nord-Atlantică decât cel existent în domeniul politico-militar, promovând în cadrul dialogului cu Alianța Nord-Atlantică obiectivul de instituire a Comisiei NATO – Republica Moldova, astfel realizând un nivel de relații mult mai dezvoltat cu structurile de securitate și apărare euroatlantică, care ar constitui un instrument-cheie oferit de Alianța Nord-Atlantică pentru impulsionearea procesului de consolidare a sectorului de securitate și apărare națională, ceea ce ar amplifica interoperabilitatea și atașarea la standardele euroatlantice, precum și ar reprezenta un factor de stabilizare al statului Republica Moldova.

2. În prezent, Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este documentul de bază care reglementează procesul de reformare și modernizare instituțională a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova

ce dezvoltă și consolidează capacitățile sectorului de securitate și apărare, valorificând posibilitățile de cooperare sustenabilă oferite de diverse programe ale Alianței Nord-Atlantice, cum ar fi: Procesul de Analiză și Planificare a Parteneriatului (PARP), Inițiativa privind Consolidarea Capacităților de Apărare (DCB), Programul de consolidare a integrității în sectorul de securitate și apărare (BI), Programul de Dezvoltare Profesională (PDP), Programul Știința pentru Pace și Securitate (SPS), Programului de consolidare a instruirii militare (DEEP) și Platforma pentru Interoperabilitate (IP). În această ordine de idei, este oportună sugestia adresată Guvernului Republicii Moldova, ca în regim de urgență să fie demarată procedura de elaborare și aprobare a unui nou Plan într-o variantă actualizată în care va fi prevăzută reconfigurarea geopolitică a mediului de securitate regională ce a provocat apariția/reapariția noilor riscuri și amenințări la adresa securității naționale declanșate în perioada pandemică în care fenomenul COVID-19 a degenerat în criza de securitate regională. Necesitatea adoptării unui nou Plan mai este determinată de faptul că Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2017-2019 a expirat, iar proiectul Planului nou pentru anii 2021-2023, care încă nu a fost adoptat de Guvern, nu precizează repercusiunile transformării fenomenului COVID-19 în criza sanitară și ulterior în criza de securitate, astfel elaborarea și adoptarea unui nou Plan Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2022-2024 va contribui la continuitatea și fortificarea relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică oferind instrumentarul necesar pentru realizarea interesului de securitate națională al Republicii Moldova și interesului Alianței Nord-Atlantice de consolidare a securității regionale.

3. Pentru consolidarea sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova și asigurarea sustenabilității instituționale a cooperării cu Alianța Nord-Atlantică este indispensabil intensificarea realizării reformelor respectând principiul continuității, în special în elaborarea și adoptarea documentelor strategice ale politicii de stat în domeniul securității și apărării naționale. Prin urmare, sugestia recomandabilă este ca factorul decizional din Republica Moldova, cum ar fi Parlamentul, Președenția și Guvernul, în colaborare cu comunitatea științifică să demareze procesul de elaborare și ulterior adoptarea unei noi Strategii de securitate națională care să reflecte contextul geopolitic al mediului de securitate internațională și regională, precum și apariția/reapariția noilor riscuri și amenințări geopolitice la adresa componentelor securității naționale declanșate de evoluția fenomenului COVID-19 ce va avea un impact te termen mediu și lung, dat fiind faptul că actuala Strategie de securitate națională, adoptată prin Hotărârea Parlamentului nr. 153 din 15.07.2011, nu mai reprezintă o sursă de soluții relevante în procesul de asigurare a securității și apărării naționale. De asemenea, este importantă și recomandarea de a completa unele prevederi ale Strategiei naționale de apărare prin elaborarea și adoptarea unor amendamente ce ar reglementa acțiunile de prevenire și combatere de către sistemul național de securitate și apărare al Republicii Moldova a noilor provocări generate de fenomenul COVID-19. Totodată, un alt imperativ pe termen scurt în domeniul asigurării securității și apărării naționale ale Republicii Moldova pentru Parlament, Președenție și Guvern, ar fi și elaborarea în cooperare cu societatea științifică a proiectului Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale de apărare pentru anii 2022-2026 și a proiectului Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei militare a Republicii Moldova pentru anii 2022-2026.

Referințe bibliografice

1. COVID-19 Coronavirus Pandemic. Reported Cases and Deaths by Country or Territory. În: Worldometer, <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (vizitat 15.04.2021).
2. Listings of WHO's Response to COVID-19. Timeline of WHO's Response to COVID-19, 29 iunie 2020. <https://www.who.int/news-room/detail/29-06-2020-covidtimeline> (vizitat 15.04.2021).
3. Coronavirus Disease (COVID-19): Situation Report -162, World Health Organization, 30 June 2020. 18 p. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200615-covid-19-sitrep-147.pdf?sfvrsn=2497a605_4 (vizitat 17.04.2021).
4. Ungureanu Veaceslav. Geopolitica securității regionale din Europa Centrală și de Est în contextul pandemiei COVID-19. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2020, nr. 3, p. 5-20.
5. Bogzeanu Cristina. Apărarea europeană – schimbare de curs, în contextul pandemiei de COVID-19? În: Impact Strategic, 2020, nr. 2, p. 120-134.
6. Ionescu Mihail. Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre în epoca post-Război Rece. În: Marea Neagră. De la „lacul bizantin la provocările secolului XXI”. București: Editura Militară, 2006, p. 364-430.
7. Calopăreanu Gheorghe. Implicații de securitate ale extinderii NATO și UE la Marea Neagră. În: Impact Strategic, 2011, nr. 1, p. 65-71.
8. Minchev Ognyan. Interese și strategii fundamentale pentru regiunea Mării Negre. În: Monitor Strategic, 2006, nr. 3-4, p. 5-28.
9. Paclikova Barbora. Masă rotundă: Importanța DCBI pentru reformarea sectorului de securitate al Republicii Moldova. <https://info-center.md/masa-rotunda-importanta-dcbi-pentru-reformarea-sectorului-de-securitate-al-republicii-moldova/> (vizitat 20.04.2021).
10. Chirilă Victor. Expert: Tensiunile dintre UE și Rusia vor avea consecințe grave asupra Republicii Moldova. <https://deschide.md/ro/stiri/politic/80292/Expert-Tensiunile-dintre-UE-%C8%99i->

Rusia-vor-avea-consecin%C8%9Be-grave-asupra-RMoldova.htm (vizitat 20.04.2021).

11. Cibotaru Viorel. Masă rotundă: Importanța DCBI pentru reformarea sectorului de securitate al Republicii Moldova. <https://infocenter.md/masa-rotunda-importanta-dcbi-pentru-reformarea-sectorului-de-securitate-al-republicii-moldova/> (vizitat 23.04.2021).
12. Ungureanu Veaceslav. Emergența statutului geopolitic al Republicii Moldova în contextul consolidării capacității instituționale a securității naționale în perioada pandemiei COVID-19. În: Meritocrație, profesionalism, integritate: deziderate *versus* realități. Materialele conferinței științifice cu participare internațională din 19 noiembrie 2020./coord.: Juc Victor. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2021, p. 160-189.
13. Juc Victor. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. 200 p.
14. Ungureanu Veaceslav. Consolidarea dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Partea a II-a. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2019, p. 269-289.
15. Ungureanu Veaceslav. Redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018, p. 420-443.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Concluzii

1. Problematika funcționalității instituțiilor puterii de stat în perioada pandemică și post-pandemică, în întreaga lume, și în Republica Moldova în mod special, necesită a fi cercetată minuțios în continuare pentru a conceptualiza corect fenomenul pandemiei de COVID-19 aflat actualmente în plină desfășurare, dar și pentru a evidenția soluții viabile și plauzibile în vederea ieșirii din criza multidimensională creată, inclusiv prin fortificarea capacităților funcționale ale instituțiilor statului, deoarece este foarte important felul în care va fi valorificată experiența acumulată de către instituțiile statului, ce programe și strategii vor fi elaborate și implementate întru prevenirea unor asemenea crize multidimensionale precum cea generată de COVID-19.
2. Pandemia de COVID-19, ce s-a extins și a atins foarte rapid un nivel global, se află încă departe de a fi depășită, având repercusiuni și consecințe socioculturale, economice și politice esențiale pentru om și societate. Una dintre cele mai importante consecințe se referă la formarea unui nou raport dintre cetățean și stat, care evidențiază activitatea statului, interacțiunea, comunicarea cu cetățenii și nivelul participării cetățenilor în gestionarea treburilor societății. Este vorba de o testare extremă a limitelor capacităților instituțiilor statale în condițiile activizării multiplelor riscuri pentru stat, societate și cetățean.
3. Dezvoltarea Republicii Moldova în perioada post-pandemică va fi foarte dificilă și va afecta în mod direct majoritatea populației. Virusul care cauzează maladia COVID-19 se răspândește fulgerător și a afectat nu numai structura economică, ci și structura politică și socială a Republicii Moldova. Având în vedere situația actuală, este necesar să se acționeze decisiv: să se ia măsuri eficiente care vizează

stabilizarea situației. Prin urmare, apare necesitatea a de a prognoza eficient consecințele, de a găsi modalități de a minimiza impactul negativ al pandemiei și posibilitatea de a studia schimbările sociale pe termen lung.

4. În plan politic, pandemia de COVID-19 are rolul de trigger pentru declanșarea unor procese, de exemplu, urgentarea și apropierea alegerilor anticipate și în următorii ani, ca urmare a amalgamului de crize economice, epidemiologice, creșterea sărăciei și a șomajului etc., deoarece populația se confruntă cu nivelul derizoriu al calității guvernării care, în ultimă instanță, se răsfrânge asupra calității vieții cetățenilor. Ca urmare a acestui fapt, izolarea pe plan internațional a Republicii Moldova se prefigurează a fi inevitabilă, în mod special de comunitatea europeană.
5. În contextul studiului a fost probat științific faptul că în societatea din Republica Moldova, dar și la nivel global, persistă o stare de anxietate care decurge dintr-o situație de incertitudine și neîncredere în viitor. Starea de anxietate este determinată nu numai de riscul de infecție, ci și de consecințe negative, în principal economice, ceea ce indică un grad ridicat de sensibilitate a cetățenilor la toate transformările.
6. Restricțiile impuse, panica generală, au intensificat pe plan mondial diverse derapaje democratice și tendințe de consolidare a regimurilor autoritare, a fost redusă aria răspândirii drepturilor omului și diminuat gradul de libertate personală, cu repercusiuni iminente pe plan politic. Astfel, pandemia COVID-19 a evidențiat derapajele sistemului siguranței persoanei și a sistemului securității umane în ceea ce privește ocrotirea sănătății publice, atât la nivel mondial, prin prestația contradictorie a OMS, cât și la nivel local, cu consecințe negative și de lungă durată. Prin urmare, politica securității umane trebuie să devină o strategie viabilă de edificare, inclusiv în Republica Moldova, a unui sistem funcțional al securității umane, valorificând contribuția și aportul logistic

- și metodologic pe care teoria și practica securității umane sunt capabile să le ofere factorilor sociopolitici și decizionali.
7. Pandemia a dus la o transformare semnificativă în multe domenii ale vieții sociale. Sărăcia este un aspect socioeconomic important al pandemiei. Cel mai mult sunt afectați liberii profesioniști, întreprinderile mici și mijlocii, care nu și-au sistat activitatea în perioadele precedente de criză, ci s-au transformat și au supraviețuit în concurență. Se reduce drastic coșul de consum al cetățenilor. Cea mai vulnerabilă categorie la impactul pandemiei a fost populația în vârstă. Pe de o parte, impactul regimului de autoizolare pe termen lung, măsurile restrictive impuse și lipsa posibilității de muncă cu normă întreagă (offline); pe de altă parte, efectul dăunător al unui mediu informațional agresiv - toate acestea împreună au provocat o stare de suferință și au dus la exacerbara multor boli psihosomatice, precum și la apariția tulburărilor afective.
 8. Accesul la informații devine un nou factor de segregare socială. Prin canalele mass-media a existat o diseminare a tuturor tipurilor de informații despre pandemie, provenind din diverse surse, inclusiv zvonuri, bârfe și alte informații neconfirmate, care au incitat temeri și panică în rândul populației. Situația s-a destabilizat în mod deliberat, s-au răspândit zvonuri, s-a dezinformat populația, vehiculându-se fapte și date false pe rețelele de socializare. Se evidențiază tinerii cu resurse materiale modeste, care în general sunt foarte buni în căutarea și analiza informațiilor datorită educației, profesiei, abilităților și cunoașterii limbilor străine. Această inegalitate la nivelul accesului la informații a amplificat efectele negative pentru partea vulnerabilă a populației. O astfel de reflectare negativă a situației inhibă progresul și dezvoltarea socială, generând imprevizibilitate și incertitudine.
 9. S-a demonstrat că accesul la rețelele online afectează negativ respectarea măsurilor de distanțare socială. Utilizarea mai intensivă a rețelelor sociale poate genera confuzie, poate expune per-

soanele la știri false și, prin urmare, poate reduce conformarea. Odată cu trecerea la formatul online a multor domenii economice, mulți oameni și-au pierdut locul de muncă, iar factorul epuizării emoționale și ștergerea granițelor clare dintre viața personală și muncă a început să apară mult mai des.

10. Încrederea în instituții, precum sistemul de sănătate și în guvern, a avut un impact pozitiv asupra respectării măsurilor de distanțare socială. Caracteristicile socioeconomice, cum ar fi ocuparea forței de muncă, au avut un impact semnificativ pozitiv asupra respectării distanțării sociale. Mai mult, persoanele care se simt în pericol și pensionarii au fost mai susceptibili să respecte regulile de distanțare socială. Aplicarea unor ghiduri bine direcționate pe indivizii mai sceptici ar trebui să contribuie la creșterea conformării cu măsurile anti-epidemiologice.
11. Utilizarea în cadrul procesului de cercetare a metodei istoriografice prospective privind edificarea periodizării fenomenului COVID-19 a demonstrat că în perioada pandemică criza sanitară a degenerat într-o criză de securitate regională din Europa de Sud-Est, în special în Zona Extinsă a Mării Negre a spațiului post-sovietic, fiind amplificate riscurile și amenințările care vor exista pe parcursul prezenței fenomenului COVID-19 în condițiile accentuării rivalității geopolitice dintre marile puteri. În acest context geopolitic este inevitabilă subminarea stabilității mediului de securitate regională, precum și reducerea nivelului de asigurare a capacității instituționale a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova de a contracara provocările generate de fenomenul COVID-19.
12. Asigurarea sustenabilității instituționale a relațiilor de cooperare politico-militare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică și intensificarea procesului de consolidare a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova, în special în condițiile crizei de COVID-19, dar și în contextul agravării

relațiilor diplomatice dintre Occident și Federația Rusă, necesită o nouă abordare, la nivelul clasei politice, precum și la nivelul societății, mult mai pragmatică, consecventă și intransigentă care ar garanta o perspectivă geopolitică clară pe termen lung a conceptului de asigurare a securității naționale.

13. Dimensiunea geopolitică a securității naționale a Republicii Moldova presupune actualizarea statutului geopolitic de neutralitate permanentă ce fundamentează și instituționalizează sistemul național de securitate și apărare și care trebuie să asigure un grad înalt de funcționalitate a acestuia pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale. Capacitatea instituțională a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova de a depăși pe cont propriu amenințările geopolitice, dar și criza de securitate regională declanșată de fenomenul COVID-19 este una redusă, alternativa fiind examinarea oportunității combaterii colective a acestor provocări, care trebuie să devină un imperativ în necesitatea realizării intereselor vitale ale Republicii Moldova și o chestiune fundamentală pentru asigurarea securității naționale.
14. Se constată că simpla cunoaștere a riscurilor nu este suficientă în contextul actualei pandemii pentru a o combate eficient. Este nevoie de voință politică pentru a proteja oamenii de consecințele epidemiei, pentru a lua măsuri de a salva vieți și a construi o lume mai sigură. În acest context, capacitatea Republicii Moldova de a preveni, detecta și răspunde în mod eficient la provocări de securitate este semnificativ limitată de un mediu caracterizat prin risc sporit. În consecință, în condițiile pandemiei s-au produs schimbări importante în sistemul securității sănătății din Republica Moldova.
15. Procesul de modernizare, de ajustare la imperativele timpului a sistemului internațional și național al securității, este unul continuu și necesită permanent noi idei și propuneri de îmbunătățire și de eficientizare, deoarece în perioada contemporană, mai cu sea-

mă în contextul expansiunii pandemiei de COVID-19, asigurarea securității umane, a siguranței persoanei a devenit o preocupare complexă și multidimensională, încorporând astfel de componente precum securitatea personală, a sănătății, de mediu, alimentară, a comunității, securitatea politică și economică.

Recomandări

1. Pentru atenuarea impactului negativ al pandemiei asupra funcționalității puterii de stat este necesar de coordonat acțiunile decidenților politici cu activitățile funcționarilor publici în materie de implementare a politicilor publice. În condițiile crizei pandemice, care a deteriorat viața economică, socială și politică, este imperios necesară o guvernare transparentă, responsabilă, profesionistă, eficientă și receptivă. Astfel se poate consolida capacitatea administrativă, prin îmbunătățirea proceselor de luare a deciziilor, asigurarea unei aplicări mai bune a legislației, asumarea voinței politice în coordonarea cadrului legislativ, în promovarea reformelor democratice care pot conduce la responsabilizarea decidenților și la participarea pro-activă a cetățenilor la viața social-politică și, în mod special, la procesul decizional, pe de o parte, și la necesitatea respectării angajamentelor luate de țara noastră în contextul Acordului de Asociere cu UE pe de alta.
2. O guvernare democratică înseamnă atât consolidarea instituțiilor puterii de stat astfel încât acestea să se adapteze la schimbările ce au loc în viața politică, economică și socială, cât și promovarea democrației politice, care să conducă la participarea și responsabilizarea decidenților politici în actul guvernării, în special în contextul crizei provocate de COVID-19. Schimbările sistemice sunt impulsionate de realizarea în practică a noii paradigme de dezvoltare, prefacerile dinamice ale necesităților societății de a se realiza o bună guvernare și instituții eficiente, înalt profesioniste ale puterii de stat. Direcția strategică prioritară a dezvoltării trebuie să

devină crearea unui sistem stabil de continuitate a puterii de stat, unită și orientată spre dezvoltarea durabilă a statului Republica Moldova în baza unei creșteri a eficienței guvernării, iar aceasta ar forma o idee națională care ar uni întreaga societate.

3. Republica Moldova are scopul de a consolida stabilitatea dezvoltării socioeconomice în condiții neprielnice dictate de pandemia de COVID-19. Este necesar să se ia în considerare multe aspecte, inclusiv dinamica așteptărilor și stărilor de spirit ale publicului, nivelul de legitimitate a instituțiilor, respectarea drepturilor civile și a libertăților omului. Deciziile strategice trebuie să fie precedate de o analiză cuprinzătoare a situației. Pentru a spori conformarea voluntară a populației la asumarea măsurilor anti-COVID-19, trebuie implementate campanii de comunicare în sănătatea publică, încurajând încrederea în guvern și alte autorități publice. Astfel, e necesar de a înțelege și a măsura mai corect capacitățile naționale de prevenire, detectare și reacție rapidă la amenințările pandemice. Se recomandă elaborarea Strategiei naționale de comunicare pentru situații de urgență din domeniul sănătății publice în Republica Moldova. Factorii de decizie trebuie să ia în considerare riscurile bolilor infecțioase atunci când elaborează politici și planuri legate de schimbările climatice, utilizarea terenurilor și planificarea urbană.
4. Trebuie investigat impactul colateral al măsurilor luate în contextul pandemiei asupra stării generale de sănătate a populației în conformitate cu definiția OMS, pentru sustenabilitatea demersului și abordării, analizei și evaluării riscurilor securitare în contextul pandemiei COVID-19 și a atacurilor cu știri false, lansate cu scopul de a destabiliza sistemul sociopolitic și de a continua lupta pentru puterea politică prin metode nedemocratice, cu abuzuri și derapaje de la normele democratice. Este important de luat în calcul în procesul de evaluare și adoptare a măsurilor de combatere a pandemiei COVID-19, inclusiv în contextul înțetirii atacurilor cu știri false, creșterea frecvenței tulburărilor psihice legate de izolarea socială

a cetățenilor supuși restricțiilor, agravarea situației legate de alte afecțiuni și maladii în societate, creșterea mortalității generate de alte afecțiuni, evaluarea consecințelor șomajului și a recesiunii economice asupra bunăstării persoanei umane, a colectivităților, a omenirii în general, impactul asupra calității învățământului în condițiile studiilor la distanță etc.

5. Gama largă a provocărilor și riscurilor de securitate a suferit o diversificare și mai mare în contextul pandemiei actuale COVID-19. Se impune, în mod imperativ, aplicarea universală a principiului securitar al proporționalității măsurilor de precauție, corelate cu pericolele reale, estimate cu exactitate și în baza unui suport științific fundamental. Strategiile și politicile ce se adoptă pentru combaterea pandemiei trebuie să fie proporționale cu gravitatea pericolului. Aplicarea acestui principiu este un mecanism de evitare a derapajelor referitor la încălcarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, mai ales în contextul în care se impune implementarea unei strategii eficiente de contracarare a atacurilor campaniilor mediatiche de știri false asupra opiniei publice în contextul pandemiei, care ar consta în implicarea expertizei și experților, apelarea la cunoștințe veridice și general aprobate de către comunitatea academică.
6. Pentru consolidarea sistemului național de securitate și apărare și asigurarea sustenabilității instituționale a cooperării cu NATO în condiții de pandemie, este indispensabilă intensificarea realizării reformelor, respectând principiul continuității. Un imperativ pe termen scurt este elaborarea, în cooperare cu comunitatea științifică, a unei noi Strategii de securitate națională care să reflecte contextul geopolitic al mediului de securitate internațională și regională, precum și apariția/reapariția noilor riscuri și amenințări geopolitice la adresa componentelor securității naționale declanșate de fenomenul COVID-19. La fel, trebuie elaborat Planul de Acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale de apărare pentru anii 2022-2026 și Planul de Acțiuni pentru implementarea Strategiei

militare a Republicii Moldova pentru anii 2022-2026. E necesar de a completa Strategia națională de apărare prin elaborarea unor amendamente de reglementare a prevenirii și combaterii noilor provocări generate de pandemie.

7. Se cere să se dezvolte strategii de pregătire la provocările securității locale, ca parte a eforturilor mai largi de planificare a securității regionale și a celei naționale. Guvernul Republicii Moldova urmează să ofere prioritate și să acorde resursele necesare pentru fortificarea sistemului de sănătate pentru detectarea și reacția rapidă la pericolele sanitare. Se impune includerea în noua Strategie Națională de Sănătate 2030 a prevederilor privind planul național de răspuns la situații de urgență în sănătatea publică. De asemenea, este necesar să se creeze un mecanism dedicat interacțiunii cu sectorul privat, pentru a uni eforturile celor două sectoare (public și privat) la pregătirea unui răspuns consolidat în situațiile de urgență.
8. Este necesar să se ia decizii de management competente bazate pe cercetări științifice. Astfel de decizii vor contribui la păstrarea și menținerea nu numai a nivelului de securitate socială a cetățenilor, ci și la păstrarea sistemului de relații socioeconomice. Este importantă identificarea principalelor tendințe în dezvoltarea sferei sociale pentru a urmări principalii vectori de dezvoltare, analiza lor ulterioară în contextul asigurării unei îmbunătățiri calitative a componentei socioeconomice. Se impune îmbunătățirea structurii asistenței medicale și a măsurilor medicale preventive, a unui sistem extins de furnizare a serviciilor educaționale și a sprijinului social pentru populație, îmbunătățirea calității și accesibilității educației, pentru dezvoltarea masivă a abilităților intelectuale, obținerea de noi abilități. Prin direcționarea finanțării către sectoarele sociale cheie, responsabile de nivelul de educație și sănătate al cetățenilor, luând decizii eficiente de management, este posibil de asigurat dezvoltarea calitativă a societății prin restabilirea funcționalității instituțiilor statului afectată pe perioada pandemiei.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Conclusions

1. The issue of the functionality of state power institutions in the pandemic and post-pandemic period, worldwide, and in the Republic of Moldova in particular, needs to be further researched in order to properly conceptualize the COVID-19 pandemic currently underway, but also to highlight viable and plausible solutions to get out of the multidimensional crisis, including by strengthening the functional capacities of state institutions, because it is very important how to capitalize on the experience gained by state institutions, what programs and strategies will be developed and implemented to prevent such multidimensional crises as the one generated by COVID-19.
2. The COVID-19 pandemic, which has spread and reached a global level very quickly, is still far from being overcome, with socio-cultural, economic and political repercussions and consequences essential for man and society. One of the most important consequences refers to the formation of a new relationship between citizen and state, which highlights the activity of the state, interaction, communication with citizens and the level of citizen participation in the management of society's affairs. It is an extreme test of the limits of the capacities of state institutions in the conditions of activating the multiple risks for the state, society and citizen.
3. The development of the Republic of Moldova in the post-pandemic period will be very difficult and will directly affect the majority of the population. The virus that causes COVID-19 disease is spreading rapidly and has affected not only the economic structure, but also the political and social structure of the Republic of Moldova. Given the current situation, it is necessary to act decisively: to take effective measures to stabilize the situation. Therefore, there is a need to effectively predict the consequences, to find ways to

minimize the negative impact of the pandemic and to study the long-term social changes.

4. Politically, the COVID-19 pandemic acts as a trigger for the start of processes, for example, the acceleration and approach of early elections in the coming years, as a result of the amalgamation of economic and epidemiological crises, rising poverty and unemployment, etc., because the population faces the derisory level of quality of government which, in the last resort, affects the quality of life of its citizens. As a result, the international isolation of the Republic of Moldova is expected to be inevitable, especially from the European community.
5. In the context of the study, it was scientifically proven that in the society of the Republic of Moldova, but also globally, a state of anxiety persists that arises from a situation of uncertainty and mistrust in the future. Anxiety is determined not only by the risk of infection, but also by negative consequences, mainly economic, which indicates a high degree of sensitivity of citizens to all changes.
6. The imposed restrictions, the general panic, intensified worldwide democratic slippages and tendencies to strengthen authoritarian regimes, reduced the area of human rights spread and diminished the degree of personal freedom, with imminent political repercussions. Thus, the COVID-19 pandemic highlighted the slippage of the human safety system and the human security system in terms of public health protection, both globally, through the contradictory performance of the WHO, and locally, with negative and long-term consequences. Through the shoulder, human security policy must become a viable strategy for building, including in the Republic of Moldova, a functional human security system, capitalizing on the logistical and methodological contribution that human security theory and practice are able to offer to socio-political and decisional factors.

7. The pandemic has led to a significant transformation in many areas of social life. Poverty is an important socio-economic aspect of the pandemic. Freelancers, small and medium-sized enterprises, which did not cease their activity in the previous periods of crisis, but have transformed and survived in competition, are most affected. The consumption basket of citizens is drastically reduced. The most vulnerable category to the impact of the pandemic was the elderly population. On the one hand, the long-term impact of the self-isolation regime, the restrictive measures imposed and the lack of the possibility of full-time work (offline); on the other hand, the harmful effect of an aggressive information environment - all this together caused a state of suffering and led to the exacerbation of many psychosomatic diseases, as well as the appearance of emotional disorders.
8. Access to information is becoming a new factor of social segregation. Through the media channels there was a dissemination of all kinds of information about the pandemic, coming from various sources, including rumors, gossip and other unconfirmed information, which provoked fears and panic among the population. Deliberately, the situation was destabilized, were spread rumors, the population was misinformed, fake news, false facts and data were circulated on social networks. It highlights young people with modest material resources, who are generally very good at finding and analyzing information due to education, profession, skills and knowledge of foreign languages. This inequality in access to information has amplified the negative effects on the vulnerable part of the population. Such a negative reflection of the situation inhibits progress and social development, generating unpredictability and uncertainty.
9. Access to online networks has been shown to adversely affect compliance with social distance measures. More intensive use of social media can be confusing, expose people to fake news, and

therefore reduce compliance. With the transition to the online format of many economic fields, many people have lost their jobs, and the factor of emotional exhaustion and the erasure of clear boundaries between personal life and work began to appear much more often.

10. Confidence in institutions, such as the health system and the government, has had a positive impact on compliance with social distancing measures. Socio-economic characteristics, such as employment, had a significant positive impact on respect for social distance. Moreover, people in danger and retirees were more likely to follow the rules of social distancing. The application of well-targeted guidelines to more skeptical individuals should help increase compliance with anti-epidemiological measures.
11. The use in the research process of the prospective historiographical method regarding the construction of the periodization of the COVID-19 phenomenon showed that during the pandemic period the health crisis degenerated into a regional security crisis in Southeast Europe, especially in the Black Sea region and in the post-Soviet space, being amplified the risks and threats that will exist during the entire presence of the COVID-19 phenomenon, in the conditions of accentuating the geopolitical rivalry between the great powers. In this geopolitical context, it is inevitable to undermine the stability of the regional security environment, as well as to reduce the level of ensuring the institutional capacity of the national security and defense system of the Republic of Moldova to counter the challenges posed by the COVID-19 phenomenon.
12. Ensuring the institutional sustainability of the politico-military cooperation relations between the Republic of Moldova and the North Atlantic Alliance and intensifying the process of consolidating the national security and defense system of the Republic of Moldova, especially in the conditions of the COVID-19 crisis, but also in the context of worsening of diplomatic relations between the West

and the Russian Federation, which requires a new approach, at the level of the political class as well as at the level of society, much more pragmatic, consistent and compromising that would guarantee a clear long-term geopolitical perspective of ensuring national security.

13. The geopolitical dimension of the national security of the Republic of Moldova involves updating the geopolitical status of permanent neutrality that substantiates and institutionalizes the national security and defense system and must ensure a high degree of its functionality to defend independence, sovereignty and territorial integrity. The institutional capacity of the national security and defense system of the Republic of Moldova to overcome geopolitical threats on its own, but also the regional security crisis triggered by the COVID-19 phenomenon is low, the alternative being to examine the opportunity to collectively combat these challenges. It is an imperative need for the realization of the vital interests of the Republic of Moldova and a fundamental issue for ensuring national security.
14. It is clear that mere knowledge of the risks is not sufficient in the context of the current pandemic to combat it effectively. Is needed also a political will to protect people from the consequences of the epidemic, to take steps to save lives and build a safer world. In this context, the capacity of the Republic of Moldova to effectively prevent, detect and respond to security challenges is significantly limited by the international environment, characterized by increased risk. Consequently, in the conditions of the pandemic, there were important changes in the health security system of the Republic of Moldova.
15. The process of modernization, of adjusting to the time imperatives of the international and national security system, is a continuous one and constantly requires new ideas and proposals for improvement and efficiency, because in the contemporary period, especially in

the context of the expansion of COVID-19 pandemic, ensuring human security and personal safety has become a complex and multidimensional concern, incorporating such components as personal security, health, environmental, food, community, political and economic security.

Recommendations

1. In order to mitigate the negative impact of the pandemic on the functioning of state power, it is necessary to coordinate the actions of policy makers with the activities of civil servants in the implementation of public policies. In the conditions of the pandemic crisis, which has damaged the economic, social and political life, a transparent, responsible, professional, efficient and receptive government is urgently needed. Thus, administrative capacity can be strengthened by improving decision-making processes, ensuring better enforcement, assuming political will in coordinating the legislative framework, promoting democratic reforms that can lead on the one hand, to accountability of decision makers and proactive participation of citizens in socio-political life and, in particular, in the decision-making process, and to the need to respect the commitments made by our country in the context of the Association Agreement with the EU, on the other.
2. Democratic governance means both strengthening the institutions of state power so that they adapt to changes in political, economic and social life, and promoting political democracy, leading to the participation and accountability of political decision-makers in the act of governing, especially in the context of the crisis caused by COVID-19. Systemic changes are driven by the realization in practice of the new development paradigm, the dynamic transformations of the needs of society to achieve good governance and efficient, highly professional, institutions of state power. The priority strategic direction of development must

become the creation of a stable system of continuity of state power, united and oriented towards sustainable development of the state of the Republic of Moldova, based on increasing the efficiency of government, and this would form a national idea that would unite the whole society.

3. The Republic of Moldova aims to strengthen the stability of socio-economic development in unfavorable conditions dictated by the COVID-19 pandemic. Many aspects need to be taken into account, including the dynamics of public expectations and moods, the level of legitimacy of institutions, respect for civil rights and human freedoms. Strategic decisions must be preceded by a comprehensive analysis of the situation. In order to increase the voluntary compliance of the population with anti-COVID-19 measures, public health communication campaigns should be implemented, encouraging confidence in the government and other public authorities. Thus, it is necessary to better understand and measure national capacities for prevention, detection and rapid response to pandemic threats. It is recommended to develop the *National Communication Strategy for public health emergencies in the Republic of Moldova*. Decision makers need to consider the risks of infectious diseases when developing policies and plans related to climate change, land use and urban planning.
4. The collateral impact of measures taken in the context of the pandemic on the general health of the population in accordance with the WHO definition should be investigated for the sustainability of the approach, analysis and assessment to security risks in the context of the COVID-19 pandemic and to false news attacks, made in order to destabilize the socio-political system and for continuing the struggle for political power through undemocratic methods, with abuses and slippages from democratic norms. It is important to take into account in the process of evaluating and adopting measures to combat the COVID-19 pandemic, including in the context of intensifying

attacks with false news, the increasing the frequency of mental disorders related to social isolation of restricted citizens, the worsening of the situation related to other diseases in society, the increasing of the mortality caused by other diseases, the assessing the consequences of unemployment and economic recession on the well-being of the human person, communities, humanity in general, the impact on the quality of education in distance learning, etc.

5. The wide range of security challenges and risks has been further diversified in the context of the current COVID-19 pandemic. It is imperative that the precautionary principle of the proportionality of measures be applied universally, in line with the actual hazards, accurately estimated and based on fundamental scientific support. The strategies and policies adopted to combat the pandemic must be proportionate to the severity of the danger. The application of this principle is a mechanism to prevent slippage in violation of human rights and fundamental freedoms, especially in the context of the need to implement an effective strategy to counter the attacks of false news media campaigns on public opinion in the context of the pandemic, and in conditions of involvement of expertise and experts, and of the use of truthful and generally approved knowledge by the academic community.
6. In order to strengthen the national security and defense system and ensure the institutional sustainability of cooperation with NATO in pandemic conditions, it is essential to intensify the implementation of reforms, respecting the principle of continuity. Some short-term imperatives must to be develop, in cooperation with the scientific community. Among them is the new National Security Strategy which will reflect the geopolitical context of the international and regional security environment, as well as the emergence / reappearance of new components of the COVID-19 phenomenon as geopolitical risks and threats to national security. Likewise, the Action Plan for the implementation of the National Defense Strategy for the years 2022-2026 and the Action Plan

for the implementation of the Military Strategy of the Republic of Moldova for the years 2022-2026 must be elaborated. It is necessary to complete the National Defense Strategy by drafting regulatory amendments to prevent and combat the new challenges posed by the pandemic.

7. Strategies to prepare for local security challenges are required to be developed as part of wider regional and national security planning efforts. The Government of the Republic of Moldova must provide the necessary resources to strengthen the health system, to detect and respond quickly to health hazards. It is necessary to include in the new National Health Strategy 2030 the provisions regarding the national plan for responding to public health emergencies. It is also necessary to create a mechanism dedicated to interaction with the private sector, in order to unite the efforts of the two sectors (public and private) in preparing a strengthened emergency response.
8. Competent management decisions based on scientific research need to be made. Such decisions will contribute to maintaining not only the level of social security of citizens, but also the system of socio-economic relations. It is important to identify the main trends in the development of the social sphere in order to follow the main vectors of development, their subsequent analysis in the context of ensuring a qualitative improvement of the socio-economic component. It is necessary to improve the structure of health care and preventive medical measures, the extensive system of providing educational services and social support for the population. Also, it is necessary to improve the quality and accessibility of education for the massive development of intellectual skills and for obtaining new skills. By directing funding to key social sectors, responsible for the level of education and health of citizens, making effective management decisions, it is possible to ensure the qualitative development of society by restoring the functionality of state institutions affected during the pandemic.

Bun de tipar 23.08.2021 Formatul 14,5 ×20,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 15,25. Coli de autor 13,5

ÎS Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1